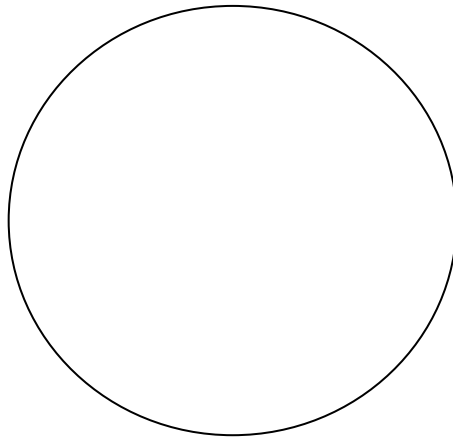

GUNVOR ØSTERUD PETERSEN

Maktrelasjoner, begjær og stigmatisering
i Sigurd Hoels roman *Trollringen* (1958)

Masteroppgave i nordisk språk og litteratur
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Universitetet i Oslo
Våren 2008

Forord

Denne masteroppgaven er skrevet i perioden august 2007 til mai 2008 ved Universitetet i Oslo, Institutt for lingvistiske og nordiske studier.

Takk til min veileder, professor Liv Bliksrud, for faglig inspirasjon, oppmuntring og kyndig veiledning!

Takk til Gyldendal Forlag som lot meg få tilgang til sine arkiver!

Sarpsborg, 5. mai 2008
Gunvor Østerud Petersen

Innhold

Forord	2
Innhold	3
Innledning	5

Første del: *Trollringen* i litteraturhistorisk kontekst

1 Én dikterisk verden	8
1.1 Sigurd Hoel i eldre og nyere litteraturhistorie	8
1.2 Det moderne og det historiske	13
2 Arvestålet og <i>Trollringen</i> - tilblivelse og resepsjon	17
2.1 <i>Arvestålet</i>	17
2.2 <i>Trollringen</i>	19
2.2.1 Hoels kilder	19
2.2.2 Historisk troverdighet	22
2.2.3 Resepsjonen i samtiden	24
3 <i>Trollringen</i> i litteraturforskningen	27
3.1 Mylius	27
3.2 Tvinnereim	28
3.3 Skaar	29
3.4 Oppsummering av forskningen	30

Annen del: Analyse av *Trollringen*

4 Teoretisk grunnlag for analysen	31
4.1 René Girard - sydebukkmekanismer og mimetiske bindinger	32
4.2 Erving Goffmann og det stigmatiserte menneske	34
4.3 Erich Fromm og flukten fra friheten	35
5 <i>Trollringens</i> komposisjon	38
5.1 Handlingsreferat	38
5.2 Struktur	39
5.3 Spenningskurve	41
5.3.1 Skjematisk fremstilling av handlingsgang og spenningskurve	42
5.4 Fortelleren	46
6 Miljø og samfunn	47
6.1 Bygdelivsskildring og sosial roman	47
6.2 Ideologi, verdisyn og livsforståelse	48
6.3 Klassestruktur, maktrelasjoner, stigmatisering og begjær	50
6.4 Det nye anslaget mot bonden	52
6.5 "Det lukkede rom"	54

7 Fremstilling av litterære personer	56
7.1 Romanens personer	57
7.2 Håvard.....	58
7.2.1 Utabygding og inntrenger.....	58
7.2.2 Misjonær, frelser og helgen	60
7.2.3 Idol og syndebukk	64
7.2.4 Håvard, Rønnau og Kjersti	66
7.2.5 Den lange dagen	68
7.2.6 Det trekker opp	69
7.2.7 ”Alle har lås for kjeften”	71
7.2.8 Øvelsen	72
7.3 De kondisjonerte.....	74
7.3.1 Prestefamilien	74
7.3.2 Verkseieren	77
7.4 Bøndene	78
7.4.1 Hans Nordby	78
7.4.2 Strøm, Flateby og Nordset	81
7.4.3 Kerstaffer Berg	84
7.4.4 Amund Moen	86
7.4.5 Den rettferdige haugianer	87
7.5 Husmennene	90
7.5.1 Husmennene på Olstad	90
7.5.2 Anton	92
7.5.3 Jon Skytter	93
7.6 De utstøtte	94
7.6.1 I kjelleren til Kerstaffer	94
7.6.2 Erik Nordby og Høgne Lien	95
8 Mobbingens psykologi	96
8.1 Vold og utstøtelse	96
8.2 Deklassering og avhumanisering	100
8.3 En bygd av mordere?	102
8.4 ”Når rettferdigheten er ute og går” - forfølgelsen av Kjersti	104
8.5 Flukten fra friheten	106
Oppsummering	109
Bibliografi	112
Sammendrag	116

Innledning

I år (2008) er det 50 år siden Sigurd Hoels roman *Trollringen* kom ut. Den kom ut to år før hans død og ble hans siste utgivelse. Det var en ren tilfeldighet som gjorde at jeg begynte å interessere meg for Hoels forfatterskap. Men da jeg først hadde tatt skrittet inn i hans dikterverden, ble jeg fascinert. Det er ikke til å komme bort fra at Hoels diktning har kommet noe på sidelinjen de senere år. Mange ser kanskje på Hoels romaner som svært tidsbestemte. Han beskrives i dag først og fremst som en kulturradikaler fra mellomkrigstiden, og det er hans interesse for Freud og psykoanalysen som vektlegges. Journalist Jan E. Hansen kommenterer i en artikkel ved Hoel-jubileet i 1990, Hoels skrivestil. Han er ikke av de mest poetiske forfatterne. Som kjølig og beregnende rasjonalist klarer han ikke å tiltrekke seg ettertidens oppmerksomhet, slik for eksempel Hamsun har gjort. Hans saklighet appellerer ikke til lesere av i dag (Hansen, *Aftenposten*, 11.juli, 1991). Men Hoel er en betydelig stilist og en intelligent forfatter som behandler det allmenngyldige og allmennmenneskelige. Han utfordrer leseren til å tenke nytt, og derfor bør han heller ikke glemmes.

Det som i utgangspunktet interesserte meg mest ved Hoels diktning, var hans forhold til selvpoppjøret. Hoel stiller eksistensielle spørsmål når karakterene hans gransker sitt eget livsgrunnlag. Han mener at vi må ta ansvar får våre egne liv, men han får samtidig fram at det er dette ansvaret vi er redde for. Han knytter sammen skyld og svik på en måte som gjør at karakterene ikke klarer å flykte fra sin skjebne, og han mener at fortiden alltid vil komme tilbake i form av skyldfølelse. Enkeltindividet kan ikke gjøre annet enn å takle sitt eget selvpoppjør på best mulig måte. Denne vinklingen var også mitt utgangspunkt da jeg satte meg ned for å lese *Trollringen*. Men etter å ha lest romanen var det ikke lenger selvpoppjøret eller de psykologiske aspektene som fascinerte meg mest. I stedet ønsket jeg å se nærmere på de sosiologiske aspektene ved romanen. *Trollringen* er en roman med historisk forankring i 1800-tallets bygde -Norge og skiller seg dermed ut fra Hoels samtidsromaner. Romanen er en bygdelivsskildring med bakgrunn i historier og myter fra Hoels hjembygd. Her står ikke bare enkeltmennesket i fokus, men en hel bygd der gruppetilhørighet er et viktig stikkord. Hva slags samfunn er det egentlig Hoel beskriver i *Trollringen*? Håvard Gjermundsen Viland kommer til Nordbygda, gifter seg med en av bygdas kvinner, lever der i en tiårsperiode, for så å støtes ut, dømmes uskyldig til døden og henrettes. Hvilke krefter eller mekanismer i et samfunn fører til at en innflytter som Håvard får en slik skjebne? Hva karakteriserer disse kreftene, og hvordan fungerer de? Forandring i form av modernisering er et sentralt begrep i fortellingen om Håvard. Moderniseringen innebærer større frihet for et

tidligere bundet samfunn. Men er den friheten Håvard søker etter bare et gode, eller finnes det skyggesider? Hva oppnår befolkningen i Nordbyda ved Håvards død? Oppgavens hovedmål har blitt å utforske maktrelasjoner, begjær og stigmatisering i *Trollringen*. I min analyse ønsker jeg å benytte sosiologiske og sosialpsykologiske teorier som berører temaet mobbing og utstøtelse. Jeg vil også se nærmere på frihetsproblematikken i *Trollringen*, og hvordan frihetsdrømmen kan virke truende på et samfunn. Jeg har funnet nyttige teorier som berører disse temaene.

Jeg kommer i første rekke til å benytte meg av René Girards, Erving Goffmans og Erich Fromms teorier, men vil også komme inn på nyere mobbeteori av Erling Roland og Eva Larsson. Girard tar opp hvordan begjær kan vokse og skape en krise i et samfunn. Han utforsker hvordan et samfunn i oppløsning velger seg en syndebukk som ofres for at samfunnet på nytt kan falle til ro. En hypotese for mitt arbeid er at det er det som Girard kaller mimetisk begjær og syndebukkmekanismer som fører til at Håvard støtes ut. Han fungerer som et offerlam, en slags kristusskikkelse, i fortellingen. Goffmann behandler den stigmatisertes rolle og posisjon i samfunnet. Fromms studie *Flukten fra friheten* tar opp ulike sider ved frihet: både frihetsdrøm og frihetsflukt. Fromm hevder at det er flere aspekter ved frihetsbegrepet, og at friheten også har sine negative sider. Fromms teorier er anvendelige for forståelsen av Hoels frigjøringsprosjekt. Det finnes en indre motsetning i Hoels frigjøringsprosjekt som er knyttet til en grunnleggende skjebneforestilling: frihetens umulighet.

Tidligere forskningsarbeider om *Trollringen* har hovedsakelig forholdt seg til det psykologiske aspektet ved romanen og karakteren Håvards indre. Audun Tvinnereim og Johan E. De Mylius har kommet med utførlige studier av verket, men jeg synes ingen av dem utdyper eller klargjør det sosiologiske aspektet nok.

Opgaven vil falle i to deler. I den første delen, ”*Trollringen* i litteraturhistorisk kontekst” (kap.1-3), vil et av målene være å undersøke hvordan Hoels forfatterskap generelt og *Trollringen* spesielt, er blitt behandlet i så vel en litteraturhistorisk som en resepsjonshistorisk sammenheng. Jeg vil også gå inn på Hoels forarbeider til romanen, og i noen grad drøfte den historiske troverdigheten ved romanen. Dertil vil jeg studere resepsjonen av *Trollringen* og dens forgjenger *Arvestålet* (1941). I et eget kapittel (kap. 3), vil jeg ta for meg noen viktige forskningsarbeider om *Trollringen*. På denne bakgrunn vil jeg i annen del av oppgaven (kap. 4 -7) foreta en litterær analyse av romanen. I kapittel fire vil jeg gå igjennom det teoretiske grunnlaget for analysen (Girard, Goffman og Fromm). I det neste kapittelet (kap 5) vil jeg ta for seg *Trollringens* komposisjon (handlingsreferat, struktur,

spenningskurve og fortelleren), etterfulgt av kapittel fem, "Miljø og samfunn". Her vil jeg se nærmere på *Trollringen* som bygdelivsskildring og sosial roman. Jeg vil videre ta for meg bygdas ideologi, verdisyn og livsforståelse, klassestrukturer, maktrelasjoner, stigmatisering og begjær, "det nye anslaget mot bonden" i form av modernisering og "det lukkede rom", en metafor på den innestengte Nordbygda. Deretter følger analysen av romanens personer (kap. 6). Jeg vil først ta for meg Håvard. Deretter vil jeg undersøke de ulike befolkningsgruppene i bygda: de kondisjonerte, bøndene, husmennene og de utstøtte. I det siste kapittelet (kap. 7) vil jeg utdype mobbingens psykologi med utgangspunkt i teorier av Roland og Larsson. Til slutt (punkt 7.5) vil jeg behandle frihetsdrøm og frihetsflukt i lys av mellomkrigstidens kulturradikale utopier og Fromms teorier. Metoden for mitt arbeid vil være en tekstnær analyse av verket med teoretisk forankring i sosiologiske, sosialpsykologiske og litteraturanalytiske studier. Jeg forholder meg altså til forskjellige teorier som jeg mener er fruktbare i en sosiologisk analyse av romanen, og mitt valg av teorier vil derfor ha et eklektisk preg.

Første del: *Trollringen* i litteraturhistorisk kontekst

1 Én dikterisk verden?

Sigurd Hoels forfatterskap var mangfoldig. Han viet ikke livet kun til det skjønnlitterære, men var også minst like aktiv som skribent og forlagsmann. Dette kommer også tydelig fram i litteraturforskningens behandling av Sigurd Hoel. Jeg mener dette er et viktig trekk ved Hoel. Forfatterskapet bør betraktes som en helhet, men dette skaper også et mangfold som det kan være vanskelig å orientere seg i og forholde seg til. Audun Tvinneim sier i sin Hoel-studie, *Risens hjerte* (1975):

Det er til enhver tid en klar sammenheng mellom den fiktive og den ikke-fiktive delen av Hoels produksjon – de to partene belyser hverandre gjensidig. Det er uholdbart å opprettholde et skarpt skille innen en og samme periode mellom *dikteren* Hoel og *skribenten* Hoel, slik Willy Dahl og for så vidt Arild Haaland gjør i sine Hoel-studier. Når skribenten Hoel, mannen med meninger, har lite å fare med, da blir som regel diktverkene hans skrale. Det tydeligste eksemplet på dette er romanene hans fra 1950-tallet – med unntak av *Trollringen* (Tvinneim, 1975: 12).

Som det fremgår av sitatet finnes det motforestillinger til en slik holdning. Jeg synes allikevel Tvinneim har et viktig poeng når han legger vekt på sammenhenger og ”den røde tråd” hos Sigurd Hoel. Hoels samfunnsengasjement lyser igjennom hans skjønnlitterære produksjon, så også i *Trollringen*. Nå er det gjerne slik at nettopp sammenhenger ikke synes så godt før man har anledning til å betrakte et litterært virke på avstand. Trekk som i øyeblikket kan virke som tilfeldigheter, kan i ettertid danne mønstre og skape sammenhenger. Disse sammenhengene kan igjen gi større dybde til det som på et tidligere tidspunkt synes å skille seg ut fra helheten. *Trollringen* er nettopp en slik roman. Den skiller seg ut fra det øvrige forfatterskapet, men er allikevel en del av det mønsteret vi finner hos Hoel, om vi ser nærmere etter.

1.1 Sigurd Hoel i eldre og nyere litteraturhistorie

Trollringen var Hoels siste roman, og er derfor naturlig nok ikke behandlet i litteraturhistorier som utkom før 1958. Men ved å studere de litteraturhistoriene som kom ut før *Trollringen*, kan man kanskje se spor som til sammen viser veien fram mot dette verket som kom i 1958, og som Tvinneim ser på som en del av ”én dikterisk verden” (Tvinneim, 1975: 19).

Hvordan har så forskjellige litteraturhistorikere behandlet Hoel og hans arbeid? Hvordan beskrives hans mer ”famlende” forsøk som forfatter på 1920-tallet, og utviklingen på 30- og 40-tallet frem til 50-tallet? Er det slik at perspektivene, og hva som vektlegges endrer seg hos de ulike forfatterne? Og hvordan vurderer de senere litteraturhistoriene romanen *Trollringen*?

Jeg vil i det følgende ta for meg ulike litteraturhistorier for å finne svar på disse spørsmålene. To av litteraturhistoriene jeg vil benytte, *Illustrert norsk litteraturhistorie* (Kristian Elster, 1934) og *Norsk litteraturhistorie* (Philip Houm, 1955), ble skrevet mens Hoel fortsatt levde og var aktiv som forfatter, mens andre, *Norges litteraturhistorie* (Edvard Beyer, red.1975), *Norges litteratur* (Willy Dahl, 1989) og *Norsk litteraturhistorie* (Per Thomas Andersen, 2001) er kommet etter hans død.

Da Kristian Elster d.y.'s *Illustrert norsk litteraturhistorie* kom ut i revidert utgave i 1934, var Sigurd Hoel fortsatt relativt fersk i sitt virke som skjønnlitterær forfatter. Etter å ha vunnet en novellekonkurranse i 1918 med novellen ”Idioten”, debuterte han med novellesamlingen *Veien vi går* i 1922. På de tolv årene fra debuten og fram til Elsters litteraturhistorie i 1934 hadde Hoel foruten novellene skrevet fem romaner og to skuespill, det ene i samarbeid med Helge Krog. Romanene *Syndere i sommersol* (1927), *En dag i oktober* (1931) og *Veien til verdens ende* (1933) er de arbeidene som står sterkest igjen fra denne perioden. Disse romanene har fellestrekk når det gjelder tematikk og bruken av Freuds ”teoriunivers”, noe som lå i tiden, men de skiller seg også fra hverandre, fordi den ytre handlingen utspiller seg på helt forskjellige steder.

Elster beskriver Hoel som ”et barn av sin tid”. Han er ” den centrale personlighet innen [sin] generasjon av romandiktere”, og han ”markerer skillet mellom gammelt og nytt, mellom eldre romanform og moderne” (Elster, 1934:17). Samfunnsengasjementet trekkes fram, idet Elster tar opp Hoels innsats i den sosialistiske organisasjonen Mot dag og hans interesse for Freud og psykoanalysen. Videre sier Elster: ”Han er en moderne ånd, européisk innstilt, han følger flittig med i den samtidige européiske og amerikanske litteratur og under sin redaksjon av ”Den gule serie” interesserer han sig særlig for de helt unge [...]” (Elster, 1934:105). Når det gjelder behandlingen av Hoels skjønnlitterære arbeider, legger Elster vekt på at Hoels skrivestil er preget av journalistikken, aktuell, kjølig-ironisk og kynisk, men også lett og munter. Særlig står det kollektive sentralt:

Over hele verden går det en kort tid en slags universell moteform for romanen, tidens og handlingens enhet, alt hender i løpet av noen timer og foregår i en gate, en leiekaserne – det er et tilsynelatende tilfeldig utsnitt av livet og samfundet, men nettopp i det tilfeldige fremheves det kollektive – der er billedet på den moderne storbytilværelsen (Elster, 1934:17).

Elster fremhever at Hoels (på denne tiden) siste roman *Veien til verdens ende* representerer et brudd med denne stilen, men poengterer at dette viser ”stadig og alltid vekst hos Sigurd Hoel. [...] ”Veien til verdens ende” betegner ikke alene noe nytt, men også noe rikere og

dypere”(Elster, 1934:112). Elsters konklusjon er at ”man har i det hele tatt følelsen av at hans talent er gått styrket og beriket ut av kampen med et hjemlig stoff”. Vi ser altså at Hoel allerede i 1934 får ros for sin bruk av det hjemlige og nære, noe han rendyrker i *Trollringen*.

Jeg mener at det mest interessante ved Elsters beskrivelse er at han vurderer sin samtid. Vi får inntrykk av et etterkrigssamfunn i full omveltning, en oppbruddstid der Hoel er en viktig del av tidsbildet. Det er nettopp med en slik beskrivelse, med et nærbilde av nåtiden, full av den usikkerhet, forventning og spenning man bare kan ha for det ukjente, at Sigurd Hoel finner sin plass.

Over tjue år senere stod Philip Houm ansvarlig for sjetten bind av Aschehougs *Norsk litteraturhistorie* som kom i 1955. Den usikkerheten for fremtiden som Elster la for dagen i sin litteraturhistorie, er hos Houm erstattet med erfaringene fra de siste tjue års hendelser; nazismens fremmarsj på 30-tallet og andre verdenskrig på 40-tallet. Ved siden av Hoels arbeid som skjønnlitterær forfatter viser Houm til Hoels sterke engasjement mot urettferdighet og undertrykkende regimer. Dette er et perspektiv som ikke er belyst hos Elster. Houm gir Hoel ros for essaysamlingene *Tanker i mørketid* (1945), *Tanker fra mange tider* (1948) og *Tanker mellom barken og veden* (1952):

Disse bøkene viser, punkt for punkt, hvorfor og hvordan han har bekjempet, og måttet bekjempe, ikke bare nazismen og kommunismen, men dogmer og doktriner overhodet. Religiøse og rasjonalistiske dogmer, ”idealistiske” og ”materialistiske”, politiske og psykologiske (Houm, 1955:113).

For Houm kan Sigurd Hoels forfatterskap grovt og skjematisk deles inn i to deler. ”På den ene siden mer eller mindre dyptpløyende analyser av det enkelte menneskesinn, [...] på den annen side de helt eller halvveis satiriske romanene [...]”(Houm, 1955: 93). Houms fremstilling viser tydelig at Hoel i 1955 står som en ruvende skikkelse i norsk åndsliv. Han beskrives som en mann med forskertrang og en umettelig intellektuell nysgjerrighet, og han slår seg sjelden til ro med ”vunne posisjoner”. Han er den politiske skribent som ”ikke kan finne seg til rette i noe eksisterende politisk parti” (Houm, 1955:113).

Samtidig som Hoel i 1955 skildres som en mann ”alltid underveis”, synes jeg Houms beskrivelse av ham fem år før hans død, også gir innblikk i en slags sårhet hos den aldrende forfatteren. Hoel som alltid har elsket ungdommen og den tid da ”vi aldri skulle dø”, viser i romanen *Jeg er blitt glad i en annen* (1951) at ungdomsdrømmene er i ferd med å visne. Han ler med det ene øyet mens han gråter med det andre. Det er nettopp dette skillet hos Hoel, tiden før og etter andre verdenskrig som gjerne vektlegges i beskrivelsene av hans

utvikling som menneske og dikter. Etter første verdenskrig var han fortsatt blant de yngre som stadig hadde fremtiden for seg. Etter den neste krigen ble han mer desillusjonert og også mer konservativ. Desillusjonen påvirket det han skrev, og romanene etter 1945 er stadig preget av merkene krigen satte hos ham. Jeg mener at dette skillet er viktig for vår forståelse av Hoels arbeider etter 1945, fordi temaene han kretser rundt i forfatterskapet får dypere klangbunn etter krigen. Blant annet får hans tanker om skyld og soning større aktualitet enn tidligere. Houm tar ikke noe standpunkt til om noe slikt skulle finnes, men dette er et av de trekkene ved Hoel som ettertiden har hatt større muligheter til å studere. I 1955 har ikke Houm noen avstandsbedømmelse av Hoel, naturlig nok fordi han ser Hoel som en aktiv forfatter som ennå ikke har lagt ned pennen.¹

I Edvard Beyers litteraturhistorie som kom ut i 1975, 15 år etter Sigurd Hoels død, beskriver Kjølvs Egeland ham som en nestor innen 1950-tallets kulturelle debatt i Norge. Egeland sier blant annet at Hoels bøker på denne tiden ”var begivenheter på forhånd. Han kom i store opplag og ruvet i presseomtale” (Beyer: Egeland, 1975:117). Et viktig poeng for Egeland, som tidligere litteraturhistorier ikke tok opp, er Hoels forhold til den østerriksk - amerikanske legen og psykoanalytiker Wilhelm Reich. Dette forholdet fikk avgjørende betydning for Hoels litterære virke etter at han begynte i analyse hos Reich i 1934. Egeland beskriver forholdet som en videreføring av Hoels interesse for Freuds psykoanalyse. Han slår fast at den viktigste ”læresetning” i forfatterskapet er ”glemt angst for glemte forgåelser”. Egeland legger særlig vekt på at et av de mest fremtredende temaene hos Hoel er kjærlighetssviket. Hoels oppgjør med sviket er en kamp på liv og død, der innsikt i egne feil og mangler er eneste vei mot befrielsen.²

¹ Om vi så tar et sideblikk mot Audun Tvinneims Hoel-studie fra 1975, er det nettopp overblikket som gjør at Tvinneim mye tydeligere kan vise til et skille eller en endring hos Hoel. Denne endringen består da i at Hoels desillusjon utover på 50-tallet gjorde det vanskelig for ham å finne en samlende idé, enten det gjaldt diktningen, essayistikken eller foredragsvirksomheten (Tvinneim, 1975:45) Tvinneim mener derfor at arbeidene fra denne perioden, bortsett fra *Trollringen*, er svakere og mindre vellykkede. Dette kan selvsagt diskuteres.

² Egeland skriver:

To karakteristiske trekk ved [*Fjorten dager før frostnettene* (1938)] skulle siden flere ganger dukke opp i nye varianter hos Hoel og bli sin forfatters kanskje klareste kjennemerke. Det ene er den tilbakeskuende selvgranskning hos en middelaldrende mann med borgerlig-liberal stilling og holdning. Lag for lag graver han seg nedover i sitt eget sinn, trinn for trinn går han sitt eget liv baklengs. Det andre karakteristiske trekket er hva mannen regelmessig oppdager: Ungdomstiden er kjærlighetstiden og ekthetstiden i livet. Men ungdomsårene er over før en vet ordet av det. For sent oppdager hovedpersonen at de tidlige årene var stormfylt lykkelige og sterke, enda så knuget av angst han var. Siden kommer mørket, mest fordi mannen svek sin kjærlighet, sin tro og sin ungdom. Men en gang kommer sviket igjen, som spøkelser fra fortiden. I kjærlighetssvik ligger roten til de indre nederlag [...] (Beyer, 1975:111-112).

Under overskriften ”Et storverk” behandler Kjølvs Egeland *Trollringen* i et eget avsnitt. Romanen kan regnes som Hoels største verk. ”Aldri har hans erfaring med og evne til å ordne et stort stoff vært mer overbevisende enn i [Hoels] dikteriske svanesang. Aldri har han heller vært så kunstnerisk stram, klar og myndig, men alt dette på en dempet måte” (Beyer, 1975: 119). Janteloven viser seg like sterkt hos Hoel som hos Sandemose. Egeland sier at det grunnleggende temaet hos Hoel, den onde sirkel eller nemesis, aldri har vært så utviklet som i *Trollringen*. Hoel får i denne romanen fram hele sammenhengen. Romanens rikdom ligger i måten Hoel har flettet sammen det tematiske med miljøskildringen. Materialet som ligger til grunn skaper bilder som fester seg hos leseren. *Trollringen* er utvilsomt en av Egelands favoritter.

Ingen av de andre litteraturhistoriene jeg har lest går så grundig inn på *Trollringen* som Egeland. Harald og Edvard Beyers litteraturhistorie fra 1970 nevner *Trollringen* i sammenheng med den kronologiske gjennomgangen av forfatterskapet. Beyer sier at *Trollringen* og *Arvestålet* skiller seg fra resten av forfatterskapet ved at Hoel i disse romanene utmerker seg som historisk forteller. Hans ”egen intime kjennskap til tradisjon, folkediktning og bygdeliv i en svunnen tid” (Beyer, 1970: 315) skaper historien. I *Trollringen* kommer den episke kraften enda klarere til syne enn i *Arvestålet*. Sammenfattende sier Beyer at de samme temaene går igjen i denne romanen som ellers i forfatterskapet.

Willy Dahl skriver i sin litteraturhistorie fra 1989 om den moderne tematikken i *Trollringen*. Miljøskildringen skiller seg fra resten av Hoels romaner fra 50-tallet, og ”har ingen av de politiske svinkeærendene som Hoels samtidsromaner [...] vrirler av” (Dahl, 1989: 187). Det moderne ved romanen er ifølge Dahl ”det problematiske parforhold – og temaet *ansvar* for egne handlinger” (Dahl, 1989: 187). Dahl mener også at *Trollringen* viser at Hoels propaganda for kulturradikale friheter i realiteten var krusninger på overflaten. Han var alltid skeptikeren, og dette kommer fram i *Trollringen*. ”Hos Hoel kommer teorien alltid til kort overfor virkeligheten. *Trollringen* kan leses som en beretning om kulturradikalimens fallitt” (Dahl, 1989: 187). Av litteraturhistorikere er det Dahl som kommer nærmest i å tolke *Trollringen* ut fra temaer som var aktuelle på 50-tallet.

Per Thomas Andersen kommer i sin litteraturhistorie fra 2001 ikke med noen utfyllende eller utdypende kommentarer til Sigurd Hoels forfatterskap. Dette ser ut til å gjenspeile at Sigurd Hoel i de senere år har gått noe i glemmeboken og stort sett nevnes i samme åndedrag som Helge Krog og Arnulf Øverland, som sammen med Hoel utgjorde ”det radikale trekløver”.

Om vi sammenfatter de litteraturhistoriske ”funnene” og ser etter en slags ”plan” hos Hoel fram mot *Trollringen*, er det mange punkter som kan nevnes. Selvfølgelig er det ikke slik at man ut i fra de tidlige verkene kan si at Hoel vil komme til å skrive denne romanen. Mitt hovedpoeng er at de holdningene Hoel la for dagen, og de temaene han behandlet i løpet av forfatterskapet, møtes og smelter sammen i hans siste verk. I *Trollringen* viser Hoel fortsatt samfunnsengasjement, det kollektive står i sentrum, her står menneskesinnet i fokus, men også satiren. Hoels syn på nazismen, dens dogmer og doktriner og spørsmålet om skyld og soning er strenger som klinger med i beskrivelsen av Nordbygda og dens befolkning. Kjærlighetssviket er det evig tilbakevendende tema, men denne siste gangen er det mer enn tidligere merket av Hoels sårhet og desillusjon over den tapte ungdomstid. Og sist, men ikke minst er Wilhelm Reich fortsatt med. Hans tankeverden lyser over verket om enn i noe revidert form. Jeg synes Øystein Rotttem får fram disse trekkene på en klar og tydelig måte i sin Hoel - biografi, *Sigurd Hoel – et nærbilde* (1991):

Hoel hadde levd med ideen [til *Trollringen*] et helt liv, og den hadde skiftet karakter mange ganger underveis. Når den nå skulle få sin endelige form, måtte den få preg av den lange tilblivelsesprosessen og måtte reflektere de ulike faser i Hoels litterære og åndelige utvikling. Samtidig måtte den få umiskjennelig preg av den resignerte 67-årings tanker om livet og døden. Og Hoel klarte det han hadde satt seg fore. Da han satte sluttstreken for *Trollringen* 25. august 1958, hadde han gjort opp status over sitt liv og diktning (Rotttem, 1991: 353-354).

1.2 Det moderne og det historiske

Sigurd Hoel er nok i ettertidens lys mest kjent for å ha vært en foregangsfigur for det moderne i mellomkrigstidens Norge, noe som viste seg både i og utenfor hans skjønnlitterære virke. Det er Hoels evne til å bryte med det gamle som vektlegges. Det kan derfor virke som om hans historiske romaner *Arvestålet* og *Trollringen* skiller seg sterkt ut fra hans andre arbeider. Følgelig kan det være interessant å se på hvilke holdninger Hoel hadde til denne romanformen og spenningsfeltet mellom det moderne og det historiske. I tilknytning til dette vil jeg også se på vilkårene for den historiske roman etter første verdenskrig.

Selv om Hoel representerte det nye og moderne, er det viktig å påpeke at Hoel stilistisk sett videreførte den realistiske tradisjonen gjennom hele forfatterskapet.

”Modernisten” Hoel kommer først og fremst til syne i hans livsholdning og hans interesser. Det er i sitt livsprosjekt han er moderne. Han kretser rundt problemer som det moderne menneske må hankes med, og er dermed hele tiden dagsaktuell i det han skriver, enten det dreier seg om psykaolysen på 20-tallet, nazismen og fascismen på 30- tallet og 40-tallet,

eller det han så på som et oppsplittet og nedbrutt samfunn på 50-tallet. Det viktige for ham var å være på høyden med sin egen samtid som intellektuell. Han hadde det man kan kalle for en europeisk litterær orientering, men det var de tematiske impulsene som stod sentralt. Øystein Rottem legger vekt på at Hoels historiske romaner ikke skiller seg fra hans samtidsromaner, noe jeg er enig i. Jeg mener at Hoel nettopp med romanenes historiske forankring utdyper og klargjør sitt prosjekt: frigjøringen av det han betrakter som det ufrie mennesket.

Med de historiske romanene *Arvestålet* og *Trollringen* skrev Sigurd Hoel seg inn i en langvarig tradisjon i det litterære Norge. Han var i utgangspunktet kritisk til at denne tradisjonen så ut til å holde seg etter første verdenskrig, og at den faktisk blomstret opp. I 1926 uttalte Hoel at ”en fremtidig litteraturforsker skal ha ganske vanskelig for å påvise tydelige spor av verdenskrigen i vår litteratur” (Houm, 1955:14). Jeg vil tolke dette utsagnet som et opprør mot tidligere generasjoner og det Hoel så på som manglende samfunnsengasjement etter verdenskrigen. Selv var han i 20-årene aktiv innenfor radikale kretser og hadde som ”mål” å ramme det konservative og i hans øyne foreldede. Audun Tvinnereim nevner at Hoel i et foredrag i Sverige i 1933 om den nye norske roman peker på den særlige evne middelalderen har hatt til å stimulere de norske dikternes fantasi: ”Norsk litteratur har, kan en si, vendt verden ryggen for å fordype sig i oss selv, vort eget vesen, vor egen fortid.[...]Likevel konkluderer han denne delen av foredraget med å si: ’Men til syvende og sist er det jo i diktningen ikke det ytre stoff som er det vesentlige, men den indre kraft. Som skrevet står: Vann gjør det visselig ikke.’ Først og fremst handler denne diktningen om mennesker” (Tvinnereim, 1975: 29-30).

Mellomkrigstiden ble uansett en gullalder for historiske romaner i Norge. Mens diktningen før første verdenskrig gjerne hadde dreid seg om den begynnende industrialiseringen, hvor sosiale spenninger stod i sentrum, ble etterkrigstiden en tilbakevending til det Philip Houm beskriver som ”naturen og folkets liv” (Houm, 1955:18). Særlig kan denne ”dypere orienteringen” sees hos forfattere som Sigrid Undset, Olav Duun og Johan Falkberget, generasjonen som hadde debutert før krigen. ”Opp mot umenneskelighet og kaos setter de det fruktbare og rotfaste” (Houm, 1955:18). Diktergenerasjonen som hadde opplevd unionsoppløsningen i 1905 hadde samlet inntrykk som helt fra den gang hadde blitt ”liggende i sinnet og gro; under og etter verdenskrigen brøt de fram som øket nasjonalfølelse, øket historisk følelse” (Houm, 1955:20). Houm vektlegger videreføringen av den historiske formen:

Ny i norsk diktning var den sterke historiske sansen ikke. De mange århundrer da nordmennene levde i nasjonal uselvstendighet hadde tidlig gjort det til et behov – for slektsledd etter slektsledd – å levendegjøre vår historie. Dels for å styrke vår nasjonalbevissthet, dels for å finne den tilsynelatende avbrutte sammenheng i folkets utvikling; hvilket for øvrig bør sees som to sider av samme sak. Hvor går røttene? Hvor dypt går de? Hvor sterke er de? (Houm, 1955:19).

Det slående ved den historiske formen er likevel hvordan fortid og nåtid glir over i hverandre, noe jeg mener er et viktig trekk også ved *Trollringen*. I denne romanen aksentueres nettopp forholdet mellom fortid og nåtid. Hoel beskriver på mange måter et samtidig samfunn i historisk drakt. Philip Houm siterer kunsthistorikeren Ragnar Josephson som ser dette trekket som spesielt for den norske historiske roman: ”Det hände så nyss alt som hände i Norge för länge sedan. [...] Fornt och nutid stöta till varandra sida vid sida, och alltid finns det någon berättelska, som kan tala om hur det en gång var, en gammal Hallingdalska eller en Sigrid Undset”(Houm, 1955:20). Dikterne oppviser med andre ord ingen ”flukt til fortiden”, men legger vekt på ”den organiske forbindelsen mellom nuet og det svunne: kontinuiteten” (Houm, 1955:20). Både nåtid og fortid styrkes i dette spenningsforholdet.

Hvorfor hadde så ikke verdenskrigens gru og redsler veltet om på og skapt skjellsettende endringer i norsk litteratur? Årsakene til den ubrutte linjen her hjemme skyldes først og fremst at krigen i seg selv ikke hadde rammet befolkningen i det nøytrale Norge på samme måte som ute i Europa. Rapporter utenfra hadde ikke så stor innvirkning på åndslivets utvikling som man kanskje skulle tro, og diktningen forble dermed i sine hovedtrekk tilsynelatende upåvirket av det som var karakteristisk for Europas nye litterære formspråk. Kjølvs Egeland sier:

1920 - årene ble dominert av folk som hadde debutert før krigen og for det meste funnet sin form og sitt stoff før mellomkrigsperioden. De står i 1920 - årene i sin fulle skaperkraft, og noen av dem når sine største høyder i 1930 - årene. De bryter da ikke i stykker den tradisjon de selv har vært med på å skape. Den litterære arv virker i det hele sterkere i Norge enn i mange andre land i disse årene. (Beyer, 1975:42)

Røttene gikk tilbake til Ibsen, men særlig lå påvirkningen fra Hamsun fortsatt i tiden. Sigurd Hoel la heller ikke skjul på hvor høyt han satte Hamsuns stil og diktning. Houm nevner et utsagn av Olav Storstein, der Storstein mener at Erling Falk i *Mot Dag* - bevegelsen ”vaksinerte sine medarbeidere mot smitten fra Hamsun - stilen. [...] Uten tvil har samarbeidet med den puritanske og noe tørre skribenten Falk hjulpet Hamsun - dyrkeren Sigurd Hoel til å finne sin egen korthugne, konsise stil” (Houm, 1955:29).

Når Hoel selv fattet interesse for det moderne, hadde det nok å gjøre med at han som student kom inn i et miljø med representanter fra det Philip Houm kaller ”den egentlige krigs ungdom”(Houm, 1955:23).”Den egentlige krigs ungdom” vendte seg altså mot etterkrigstidens tendenser ute i Europa.

Hans Hertel kaller i *Verdens litteraturhistorie, 1914 - 1945*, første verdenskrig for ”den destruktive modernitet” (Hertel, 1992:11). Om moderniteten hadde vært en tendens før 1914, eskalerte utviklingen i løpet av krigen.³ Det utviklet seg to overordnede perspektiver innenfor litteraturen. Det ene var bevegelsen innover i ”sjelelivets kringelkroker” og ”findyrking av formspråket” og det andre ”den indre monologs” fødsel og ”stream of consciousness-teknikken”. Romanen ble introspektiv og vendte seg mot ”det isolerte menneskes subjektive virkelighet” (Hertel, 1992:45).

For Sigurd Hoel stod psykoanalysen sentralt, helt – eller delvis, gjennom hele forfatterskapet. Sjelelivet sluttet aldri å fascinere ham og er til stede også i hans siste roman. Han sa selv at han var en av de første som hadde lest Freuds tekster i Norge, og følte dermed at han var med på å bane vei for Freuds tanker og gi dem fotfeste her i landet. I *Syndere i sommersonn* fra 1927 og *Veien til verdens ende* fra 1934 skinner Freuds ideer igjennom. Vi ser altså en helt bevisst vinkling mot tematiseringen av det underbevisste. På begynnelsen av 1930-tallet ble Hoel påvirket av legen og psykoanalytikeren Wilhelm Reich, som søkte å videreutvikle Freuds lære. Reichs hovedprosjekt var ”å kombinere marxistisk og psykoanalytisk teori i et forsøk på å forklare de nevrotiske lidelsers opprinnelse” (Rottem, 1991:211). Hoel var blitt kritisk til Freud: ”Slik Hoel så det, kunne ikke Freud lenger så lett brukes som frontfigur i kampen mot det patriarkalske samfunns autoritære og kristlig-puritanske oppdragelse og mot seksualundertrykkelsen i samfunnet” (Rottem, 1991: 212). Dette var derimot Reichs kjerneanliggende.

Stilistisk sett var imidlertid Hoel, som tidligere nevnt, ingen modernist. Han var særlig opptatt av den i Norge heller ukjente Franz Kafka, og etter å ha skrevet *Syvstjernen* kalte han seg for ”den første Kafka-elev i verden” (Beyer, 1975:105). Men han kalte seg selv

³ Hertel sier om utviklingen:

Modernismen kan defineres som de revolusjonære kunstretningene som trådte frem i en samlet bevegelse 1910-40. Kubismen, futurismen, ekspresjonismen, dadaismen, surrealismen og de abstrakte var felles sammen om å forkaste positivistisk utviklingstro, naturalistisk avbildning, sentralperspektiv, harmonibegrep, klassisk metrikk og symbolspråk. De slo over i non-figurative, forvrengte former, atonalitet, fri metafor-bruk, frie vers og andre friheter, fra moralsk relativisme til høy selvbevissthet, fordi de opplevde tiden som kaos, oppsplitting og fremmedgjøring – og seg selv som avantgarde i motsetning til borgerskapet og foreldregenerasjonen. Gradvis ble de akseptert som tidsuttrykk – under store geberder og hyl og skrik, men stadig vekk akseptert”. [...] ”Modernisme” betydde mer vagt alt det som ville være moderne, være med på notene. (Hertel, 1992:39)

en dårlig elev.⁴ Hoel manglet likevel ikke forkjærlighet for det modernistiske uttrykk, og videreutviklet denne interessen som redaktør for *Den gule serie* hos Gyldendal. Slik kom han også i kontakt med det som gjerne kalles Ernest Hemingways enkle og korthugne ”telegramstil”. Dette var en forfatter som skrev ”to the point” og uten overdrivelser. Følelsene lå gjemt i tolkningen av teksten og ikke i de store ord; det ble et forbilde for Sigurd Hoels videre forfatterskap.

Forholdet mellom det moderne og det historiske hos Sigurd Hoel danner en fruktbar spenning og gjør diktningen rik og mangefasettert. ”Det er denne spenningen og vekselvirkningen mellom det hjemlige og impulser utenfra som er drivkraften bak det beste Hoel har skrevet. Det er nettopp i de verkene der bygdemiljø og bygdebakgrunn spiller med, at innslagene fra reichske teorier gjør seg sterkest gjeldende. Skildringen av bygda utvides til å bli et bilde av samfunnet”, skriver Tvinnereim (Tvinnereim, 1975:31). Jeg er enig med Tvinnereim i dette, og slutter meg til hans oppfatning av Hoels splittelse i hans forhold til det moderne og det historiske. Tvinnereim sier at ”en har ofte inntrykk av at det for dikteren har eksistert en spenning mellom planene for bygdediktning og det han ellers tenkte på å skrive”. Som eksempel nevner Tvinnereim Hoels liste fra 1939 over arbeid han ønsket å utføre. Her finnes blant annet en ”historisk roman fra Odalen” plassert etter en bok om psykologi, et arbeid om Moskvaprosessene og et om amerikansk litteratur” (Tinnereim, 1975: 29).

2 Arvestålet og Trollringen - tilblivelse og resepsjon

2.1 Arvestålet

Trollringen har sin forutsetning i romanen *Arvestålet* som kom ut i 1941. Romanen ble betraktet som en anomali i forfatterskapet, fordi den var så annerledes enn noe annet Hoel hadde skrevet. Handlingen var lagt til første halvdel av 1800-tallet og var ”gjennomvevd av folketro og folkediktning” (Houm, 1955:107).

Vi blir introdusert for Håvard Gjermundsen Viland som er husbondskar hos presten Thurmann i Telemark. Da Thurmann ønsker å ta et prestekall i en bygd på Østlandet, blir Håvard bedt om å følge med. Håvard har vanskelig for å bestemme seg. Hjemme venter Tone som han ønsker å gifte seg med, men faren vil aldri gi henne fra seg før beileren kan fremskaffe sin egen gård. Og det kan ikke Håvard regne med å få på lang tid. Håvard har et sagn knyttet til seg og sin familie. De skal stamme fra en fredløs ridder som en gang kom til

⁴ Philip Houm mener at Sigurd Hoels forsøk på å bli ”Norges Kafka” ble mislykket fordi det ”først og sist skortet [...] på åndsslektsskap, som er forutsetningen for all fruktbar påvirkning” (Beyer, 1975:61). Houm slår fast at det hos Hoel både manglet ”vilje og evne til å fylle de mektige fotsprene”. (Beyer, 1975:61)

traktene. Ridderen skal ha forelsket seg i en kvinne som han hadde rømt av gårde sammen med. Hun hadde ”tatt ham i berg”. Da de så ble oppdaget, tok kvinnen livet av seg ved å hoppe i fossen, mens ridderen selv ble henrettet. Denne historien har det så blitt laget en vise av. I et bryllup får Håvard en spådom kastet på seg av en gammel tiggerkjerring: om han ikke skikker seg vel, skal han skal lide samme skjebne som ridderen i sagnet. Dette kan han ikke rømme fra. Det ender med at Håvard bestemmer seg for å følge med familien Thurmann. I underbevisstheten lurer han på om det er for å slippe unna den skjebnen sagnet har forespeilet ham. På det nye stedet, i et bryllup med mye folk, treffer han for første gang den staselige enken Rønnau Olstad. Forholdet til Rønnau utvikler seg, og samtidig får vi inntrykk av at Håvard med dette ekteskapet er på vei inn i den samme ulykken som sin stamfar. ”Jeg mener du har vøri i berg!”, er kommentaren han får etter et opphold hos Rønnau. *Arvestålet* ender med bryllupet mellom Håvard og Rønnau, samtidig som han får vite at Tone hjemme i Telemark har hoppet i fossen av sorg.

Kritikerne kjente ikke igjen Hoels stil og mente han hadde kommet inn på et sidespor. Denne romanen kunne da ikke ha noe med Sigurd Hoel å gjøre, og ble blant annet kalt hans ”eneste store feilgrep (Nic. Stang)” (Bonsaksen, 1978:312). Houm kaller romanen for en ”virkelighetsflukt” fra krig og okkupasjon (Houm, 1955:107). Finn Halvorsen sier at Sigurd Hoel med denne romanen er ”blant våre forfattere den som må bære hovedansvaret for at en så stor del av den norske litteratur i de siste årene er blitt flatere enn den noen gang før har været. [...] Sigurd Hoels åndelige habitus [har] gjort ham til en eksponent for det åndelige forfall i tiden” (sitert etter Houm, 1955: 108). Selv om Hoel også fikk gode anmeldelser av kritikere som Tom Kristensen, Einar Skavlan og Henning Söderhjelm, er hovedinntrykket at romanen ikke slo an i samtiden. Inntrykket blir ikke bedre av at Hoel selv skal ha kalt *Arvestålet* for ”litt av en drittbok” (Bonsaksen, 1978: 313).

Ved første øyekast kan riktig nok *Arvestålet* virke som en roman av mindre betydning. Den har ingen løsning på de problemene som har bygd seg opp i løpet av handlingen. Psykologisk sett er spenningene på topp i det romanen slutter. Vi får ikke noe svar på om spådommen Håvard får kastet på seg i begynnelsen av romanen, vil få noe å si for ham senere. Håvard virker for glatt og grunn til å være skapt av en forfatter som alltid satte menneskesinnets dybder i fokus. Tvinnereim sier i en artikkel fra 1978 om Håvard:

Den Håvard vi møter i *Arvestålet* er i slekt med både Askeladden, Peer Gynt og Vraal. Han er skiløper, driftekar og jentefut. Han er god mot dyr og gamle kjerringer, som regel sorgløs og lystig, men med tunge stunder innimellom. Men han har og – som det har vært pekt på – drag

som kan føre tanken til Kristins Erlend eller til Hamsuns helter. Han er sterk, men samtidig svak – trofast, men også upålitelig (Tvinnereim, 1978:100).

Skildringen av Håvard i *Arvestålet*, ligger altså på det ytre plan. Vi får ingen dyptpløyende psykologisk studie av ham. Men nettopp dette trekker Gunnar Bonsaksen fram som en kvalitet ved *Arvestålet*, som har engasjert ham mer enn noen annen roman. Han sier at ”en slipper å bli ført inn i den opptrexlende og slitsomme selvanalyse og dybdepsykologi som preger de fleste av [Hoels] etterkrigsbøker. ”Arvestålet” virker like avstressende som ”En folkefiende” gjør under langvarig Ibsen-lesning” (Bonsaksen, 1978:313).

Når jeg nå har tatt opp *Arvestålet* til behandling, kommer dette av at også *jeg* ser denne romanen som viktig. Som enkeltstående verk er jeg enig i at den kan virke løsrevet og annerledes enn Hoels øvrige produksjon. Det er imidlertid først når man ser *Arvestålet* i sammenheng med *Trollringen* at *Arvestålet* kommer til sin rett. Det er i *Arvestålet* grunnlaget for den videre historien i *Trollringen* blir lagt. Det er her Håvard så å si får dommen over sitt liv gjennom spådommen den gamle legdekjerringa fremsier. Det er også her han svikter Tone, og det er her han møter Rønnau og blir ”tatt i berg”. Romanen forteller også om hans første forsøk på å være en foregangsmann innen landbruket, en tråd som føres videre inn i *Trollringen*. Jørund Mannsåker skriver:

Medan *Arvestålet* har kjærleikssviket som hovudmotiv, skjer det i *Trollringen* ei forskyving mot konflikten mellom den eine og dei mange, mellom utbygdingen og bygdekollektivet, ein konflikt som fører til rettssak, dom og halshogging av Håvard, altså ein parallell til Inge Krokanns roman *Blodrøter*. Kjærleikssviket følgjer likevel med som lagnadstung fortid. (Mannsåker, 1972:41)

Det er altså fortiden som avgjør Håvards skjebne, og den ligger først og fremst i *Arvestålet*. Denne romanen gir et grunnlag som peker fremover mot noe mer og større.

2.2 Trollringen

2.2.1 Hoels kilder

Tvinnereim hevder at Hoel allerede i 1943 hadde fortsettelsen på *Arvestålet* klar, og at det bare var slutten som manglet. ”Forarbeidene viser at Hoel hadde hovedidéen og handlingsutviklingen for hele verket klart for seg så å si fra begynnelsen av arbeidet” (Tvinnereim, 1975:275). Han hadde i utgangspunktet planlagt en trilogi, der *Arvestålet* skulle være innledningen. Allikevel så ikke Hoel det som presserende å få fortsettelsen ferdigstilt. Okkupasjonstiden hadde gitt ham inspirasjon til flere prosjekter som var mer dagsaktuelle.

Ifølge ham selv var derimot fortsettelsen på *Arvestålet* en roman som kunne komme når som helst. Tvinnereim gjør i sin studie godt rede for arbeidsprosessen rundt *Arvestålet* og *Trollringen*. Han belegger sine funn med Hoels egne notater og korrespondanse fra denne perioden. Jeg vil derfor i det følgende legge Tvinnereims arbeid til grunn for min presentasjon av *Trollringens* tilblivelse og Hoels forhold til verket.

Et viktig poeng hos Tvinnereim er at stoffet til disse romanene hadde ligget og vokst i Hoel gjennom hele forfatterskapet. Det betydde derfor meget for Hoel å gi en skikkelig utforming av dette stoffet som han hadde båret med seg så lenge (Tvinnereim, 1974: 276). Hoel skriver selv i et notat i tilknytning til *Trollringen*:

I 1922, da jeg debuterte med en liten novellesamling, sier det seg selv at jeg både spurte meg selv og ble spurt av andre hvilke videre planer jeg hadde.

Mitt svar, iallfall til meg selv, var at planene var litt uklare. Sikkert visste jeg bare om to bøker jeg aktet å skrive. Den ene var om en liten gutts tidlige barndom og oppvekst, om den andre visste jeg bare at den skulle fortelle om en avsides bygd i gamle dager.

Den første av disse bøkene kom i 1933. Det var ”Veien til verdens ende”. Den andre foreligger her. Det vil si – innledningskapitlet, som jeg kalte ”Arvestålet” kom i 1941. Men den egentlige boken foreligger her.

Impulsen til denne boken fikk jeg allerede i barndommen. Bak vår drengestue lå det en flat firkantet eng. Der ble det henrettet en morder i 1833, og om den hendelsen hadde det vokset opp en mytekrans, som jeg hørte om nær sagt daglig fra jeg var ti til jeg var femten år. [...] I grunnen har jeg hatt denne boken i mine tanker fra da av (Tvinnereim, 1975:279).

Hoel legger vekt på at handlingen har oppstått gjennom lang tid og utviklet seg gjennom ulike livsfaser: ”I disse fasene har jeg selv forandret meg, og mitt syn har forandret seg. [...] Det jeg håper jeg har klart å beholde, er atmosfæren, stemningen fra en avsides bygd i svunnen tid” (Tvinnereim, 1975:278 - 279). Tvinnereim velger å gruppere det stofflige utgangspunktet etter en modell av Wolfgang Keyser, noe jeg også mener gir et godt utgangspunkt for nærmere undersøkelser. Modellen består av tre deler; ”1) Litterære kilder, 2) Muntlig tradisjon og muntlige meddelelser, 3) Egne iakttagelser og opplevelser” (Tvinnereim 1975:278).

Som vi har sett, var det den muntlige tradisjonen i hjembygda som var utgangspunktet for *Trollringen*. Fra en tjenestegutt på gården hørte Hoel stadig historien om henrettelsen i 1833. ”Morderen var et vanlig råskinn, som drepte kjæresten sin fordi hun skulle ha barn, mens han hadde fått tilbud om et meget bedre gifte” (Tvinnereim, 1975:284). Selve historien var ganske enkel og kanskje ikke verdig nok i seg selv til å få et varig ettermæle. Det var mytekransen som oppstod rundt henrettelsen, som vekket Sigurd Hoels oppmerksomhet; ”Det var de glimt fra gammel tid, som i fortellings form, gjennom den gamle

fortellers munn, åpenbarte seg i de mange hendelsene *omkring* mordet. Det var ikke så mange mannsaldre siden det hendte, men i avsides bygdelag var den nordiske middelalder fremdeles lys levende omkring 1830” (Tvinnereim, 1975: 285). Den historiske morderen Kristian Halvorsen har derfor ingen likhet med Håvard i *Trollringen*. Han var bare et utgangspunkt for videre diktning. Allerede i 1890 fantes det også en litterær kilde til denne historien. En lærer på stedet, Jon Flatabø, hadde skrevet ned ”fortellingen om *Husmannsdatteren fra Odalen*, som er bygget over disse begivenhetene” (Tvinnereim, 1975:281). Siden denne boka etter hvert kom ut i 70-80 000 eksemplarer og ble en av tidens mest leste bøker, er det stor sannsynlighet for at Hoel også hadde lest den.

Hoel benyttet også andre litterære kilder. De viktigste var tre lokalhistoriske kronikker av J. Sveinungsen fra 1937, et brev fra Hoels søster Dagny Breiby, som hadde fått historien om henrettelsen fortalt av sin 80 år gamle svigermor, og en selvbiografi, *Kort Omrids af Anders Olsen Holts Levnedsløp* (1893), skrevet av en som selv hadde vært til stede ved henrettelsen. Det fantes også flere andre nedtegnelser som Hoel ikke har benyttet seg av. Det ser ikke ut til at han fant det nødvendig å studere å studere saksdokumentene i statsarkivene i Hamar og i Oslo.⁵

Hoel benyttet seg også av muntlige kilder. Da han kom tilbake til Odalen høsten 1940, ønsket han å få tak i flere opplysninger om livet i bygda som kunne underbygge sagnet han hadde hørt som barn. I denne perioden bedrev Hoel en ganske betydelig intervjuvirksomhet blant bygdas eldre. Flere opplysninger fikk han nærmest i siste liten før intervjuobjektene døde. Han skriver i et brev til Eli Krog i mai 1942:

Vi bor i denne idylliske bygden da, vet du; men jeg hadde neimen ikke tenkt mig at den var så idyllisk. Jeg kom her op, som jeg vist har fortalt dig før, for å interviewe et par 90- og 100 åringer om sed og skikk her oppe for ca. 100 år siden (i anledning av den egentlige boken, altså fortsettelsen av *Arvestålet*). Et par gamlinger døde omgående, bare ved ryktet av min ankomst; et par av de andre fikk jeg en samtale med, så døde de også. Mens jeg derimot, jeg ble sittende igjen midt i idyllen (...) (Tvinnereim, 1975:286).

Man legger raskt merke til den ironiske undertonen i brevet. Turen til Odalen var slett ikke bortkastet. Hoel fikk nok av opplysninger om sed og skikk fra tidligere tider. Han ble fortalt om ”forholdet mellom ”høy og lav”, om tjenernes lønn, om klær og mat i eldre tid, om at det ble brukt tyristikker til å lyse opp med i stall og fjøs, og at jenten bar disse stikkene mellom tennene”(Tvinnereim, 1975:286). Det ironiske ved den ”idyllen” Hoel beskriver i brevet synes

⁵ En parallell til historien Hoel hadde hørt i sin barndom, er Bjørnsons ”Et stygt barndomsminne” fra 1889. Bjørnson forteller om en barndomsopplevelse der en ung (uskyldig) gutt ble henrettet for mordet på en jente i 1830-årene (Bjørnson, 1910: 308-314). Hoel kan også ha fått inspirasjon fra denne historien.

jeg kommer tydelig frem idet at Hoel selv etter kort tid følte seg ”innviklet i kjedelige intriger. Det dreiet seg om banale ting, så som at han snakket med en mann han ikke burde snakke med, eller kom til å si om en vedfavn at den ikke var så tørr som den gjerne skulle ha vært” (Tvinnereim, 1975:286). Intrigene i seg selv er ikke vesentlige, men det Hoel fikk ut av dem dikterisk: ”[...] rent nøkternt betraktet har disse tingene minnet mig om hva jeg visste og delvis hadde glemt: hvilken veldig rolle snakket i bygda, folkemeningen, ens renommé har aa si i en slik trang, avstengt bygd. Og verre var det jo for hundre aar siden” (Tvinnereim, 1975:287). Vi ser altså at egne iakttagelser og opplevelser spilte inn.

Hoel dro også god nytte av det søsknene hadde å fortelle. Mens han var utflytter, hadde de den kontinuiteten i bygda som han selv manglet. De hadde også et nærere forhold til familiehistorien og det faktum at faren i sin tid hadde vært innflytter. Dette spilte også med i beskrivelsen av Håvard i romanen. Faren hadde på flere måter blitt uglesett av folk som ikke kunne like innflytteren. Flere dramatiske hendelser blir beskrevet av broren Olav. Hoel klarte ved hjelp av sine egne barndomsminner, og begivenheter som familien hans kjente til, å gjenskape miljøet i bygda og gi det en riktig historisk ramme.

2.2.2 Historisk troverdighet

I litteraturforskernes behandling av den historiske roman stilles det ofte spørsmål ved troverdigheten ved det som fortelles. I hvor stor grad skal man kreve at alle historiske data er korrekte i et ellers fiktivt univers? Ellisiv Steen mener at om ”en historisk roman skal bli et full-lødig diktverk og gi en samlet kunstnerisk helhetsvurdering, må det fiktive stoff absorbere det historiske uten at forfatteren går på akkord med historisk sannhet” (Steen, 1982: 78-79). Tvinnereims synes at Steen stiller for store krav i sitt utsagn. Mange betydelige diktverk har historisk sett feil og mangler uten at dette svekker helhetsinntrykket. Viktigst er det at diktverket ikke strider totalt med den allmennoppfatningen leserne har om perioden. Sigurd Hoel la stor vekt på at tidsrommet han skildret i størst mulig grad skulle være historisk korrekt. Imidlertid mente han at det måtte trekkes en grense for hvor langt man skulle gå med undersøkelsene. *Trollringen* tar ikke opp rikspolitiske begivenheter, men holder seg i størst mulig grad til bygda og dens indre liv. Jeg synes også dette viser hvor lukket bygdesamfunnet er. Av utenforliggende hendelser berører Hoel de som i første rekke har betydning for bøndene som f. eks. sølvskatt og inflasjon, ”motsetningen mellom haugianisme og potetprest-rasjonalisme, mellom bønder og embetsmenn, krise for bergverksdriften, byborgernes storoppkjøp av skog, de dårlige jordbruksredskapene og dyrkingsmetodene, husmennesenes elendige kår osv.” (Tvinnereim, 1975:291). I mine øyne er allikevel disse ytre

omstendighetene av mindre betydning. Det er alt som ikke sies, alt som ulmer under overflaten, som har betydning for handlingens utvikling. Alt dette vitner om at Hoel har arbeidet grundig med det historiske perspektivet.

Sigurd Hoel fikk imidlertid kritikk for at karakterene i romanene til tider uttrykker seg på en måte man ikke kan forvente i forhold til tidsepoken. ”I anmeldelsen av *Arvestålet* skrev Karl Marthinussen at Håvard forekom ham for ”sjelelig innviklet” sett mot tidsbakgrunnen. Og Harald Beyer mente at Hoel i *Trollringen* stundom bryter illusjonen ved å la personene tale for moderne” (Tvinnereim, 1975:302).

Nå må det også sies at Hoels romaner utspiller seg relativt sett nær hans egen tid. Han har dermed hatt mulighet for å få innspill fra tidsvitner. Selv om noen kan mene at det historiske ved romanen taper seg på grunn av en moderne livsholdning, mener jeg at Hoel uttrykker seg riktig i forhold til sitt prosjekt. Grunnproblemene i *Trollringen* skal fra hans ståsted være allmenngyldige, slik at dagens mennesker kan kjenne seg igjen. Dette er, som han selv sier, ingen ”historisk avhandling” (Tvinnereim, 1975: 290), men en roman der leserne skal kunne sitte igjen med et vesentlig inntrykk når essensen er dratt ut. Bare slik kan historien ha noe å si oss moralsk sett. Det er idéinnholdet som har størst betydning i vår lesning av *Trollringen*. Tvinnereim peker på at Hoel benytter seg av det Hegel kaller ”notwendiger Anachronismus”. Dette betyr at den som skildrer en fortidig periode, må gjøre det fra sin posisjon og legge vekt på de trekk ved fortiden som peker mot nåtiden. Fortiden skal fremstå som ”the necessary prehistory of the present” (Tvinnereim, 1975: 306). Hoel viser i alle sine romaner at visse trekk fra fortiden forfølger mennesket. Vi bærer med oss en arv fra tidligere generasjoner, og Hoel setter dette på spissen når han legger *Trollringens* handling til fortiden. Ved å fremstille en ikke altfor fjern historisk periode, gjorde tidsavstanden det mulig å underbygge teorier om forholdet mellom samfunnets utvikling og den individuelle utvikling (Tvinnereim, 1975: 306).

I avhandlingen *History and the Contemporary Novel* opererer David Cowarts fire kategorier for den historiske roman:

(1) The Way It Was – fictions whose authors aspire purely or largely to historical verisimilitude. (2) The Way It Will Be – fictions whose authors reverse history to contemplate the future. (3) The Turning Point – fictions whose authors seek to pinpoint the precise historical moment when the modern age or some prominent feature of it came into existence. (4) The Distant Mirror – fictions whose authors project the present into the past (sitert etter Solberg, 1997:25).

Er det mulig å plassere *Trollringen* inn i en av Cowarts kategorier? Om man ser nærmere på de ulike kategoriene, er det i realiteten vanskelig å skille dem fra hverandre. Her er det snakk om overganger det ofte ikke er lett å konkretisere. I sin avhandling om Sigrid Undsets Kristin-trilogi sier Olav Solberg at et historisk verk som oftest vil falle innenfor rammen til flere av kategoriene (Solberg, 1997:26). Solbergs konklusjon virker etter mitt skjønn også logisk om man vurderer *Trollringen* opp mot de fire kategoriene. I den første kategorien er forfatterens mål å gjenskape fortiden og gjøre den levende for leserne. Dette har vi sett at Hoel arbeidet grundig med. Den andre kategorien er kanskje den som skiller seg ut i forhold til *Trollringen*. Her kommer forfatteren med fremtidsvisjoner. Jeg synes ikke Hoel kommer med bestemte fremtidsvisjoner i sin roman. I kategori tre fokuserer forfatteren på et vendepunkt i fortiden. Hoel skriver i *Trollringen* om et slags vendepunkt, om et overgangssamfunn og de problemene som følger med når mennesket står overfor omveltninger. I den fjerde kategorien speiler forfatteren ”trekk ved samtida i fortida” (Solberg, 1997:25). Hoel tar utgangspunkt i sin nåtid og viser hvordan den har trekk fra den fortiden han beskriver i romanen. Likhetene ligger ikke i det rent ytre, men i de moralske dilemmaene karakterene står overfor. Hvordan ble romanen oppfattet i 1958? Vi skal nå gå over til resepsjonen av romanen.

2.2.3 Resepsjonen i samtiden

Om vi tar for oss et representativt utvalg av landets aviser, gir disse et overveiende positivt inntrykk av *Trollringen* da romanen kom ut i 1958. Et samstemt anmelderkor roser Hoel for å ha funnet tilbake til sin sikre og ledige stil etter tre etterkrigsromaner som signaturen O.O. i *Arbeider-Avisa*, Trondheim, beskriver som ”utpreget intellektuelle betraktninger, med atskillig smågrettent klynk over ill-trivselen i den bedrøvelige velferdsstaten (*Arbeider-Avisa*, Trondheim, 31/10-1958). Med *Trollringen* har derimot den gamle Sigurd Hoel kommet på banen. ”Nå må det trolig en delvis nyvurdering til, og Hoel vil havne under mikroskopet igjen, vær sikker”, lyder dommen fra G. Schanche Hidle i *Stavanger Aftenblad*(4/11-1958). ”Skjebnedrama og mesterverk” er overskriften på Sverre Riisøens anmeldelse i *Morgenavisen*, Bergen, 25/11-1958. Riisøen sier:

Ruvende melder seg overalt som løsenordet. Det gjelder ikke bare omfang og bredde. Det gjelder alle sider ved denne roman: Miljøtegn og menneskeskildring. Den ytre og den indre spenning, det skakende handlingsforløpet og dets dramatiske klimaks. [...] Sigurd Hoel har vel aldri skrevet sikrere og ledigere, norskere.

Olav Simonnæs kaller i sin anmeldelse i *Bergens Arbeiderblad* 5/11-1958, *Trollringen* for ”en varde som vil sees lang vei og sikkert bli stående i norsk litteratur”. Bevegende og gripende, tragisk, beklemmende og uhyggelig, en veritabel ”grøsser” er adjektiv Simonnæs setter på romanen. Det som imponerer ham mest, er allikevel miljøskildringene som han mener er det ”litterært mest verdifulle ved romanen” med sin ”intime konsentrerte kraft og sin artistiske nyansering”.

De samme rosende ord går igjen i hovedstadspressen. Halvdan Hydle slår fast i *Aftenpostens* aftenutgave 21/11-1958 at *Trollringen* ”[er] en bok å lese, en bok å få forstand av. Etter mitt skjønn det ypperste Sigurd Hoel overhodet har skapt”. Philip Houms anmeldelse i *Dagbladet* (21/11-1958) bringer Hoel til nye høyder: ”I denne romanen av i år feirer dikteren Sigurd Hoel lysende triumfer”, og Paal Brekke poengterer i *Verdens Gang* hvordan Hoel med *Trollringen* har maktet å heve forløperen *Arvestålet* slik at romanene samlet står på ”høyde med [Hoels] øvrige forfatterskap”. Brikt Jensen avslutter sin anmeldelse med å slå fast: ”Bedre har Sigurd Hoel aldri vært. Hva det betyr skulle være unødvendig å insistere på” (*Frisprog*, 8/11-1958). Om vi går til pressen i Sverige og Danmark bruker anmelderne de samme positive ordelag som her hjemme. Anmelderen i *Sydsvenska Dagbladet, Snällposten* (9/3-1959) regner *Trollringen* for en ”saga om livet som bergtar oss alla [...] og Sigurd Hoels stil hører til ”det finaste av sitt slag i Norden”. Stig Carlson sier i sin anmeldelse i *Arbetet*, 10/12-1958 at Hoel med *Trollringen* tar et oppgjør med den ”benhårda bondekonservatism som bet seg kvar långt inn i modern tid och som försenade den nya tidens inntrede i norsk näringsliv”. De ytre konfliktene danner bakteppet til de sjelelige konflikter. I dansk presse beskrives Hoel som ”Ridderen av Troldfjeldet” (*Dagens nyheder*, 12/11-1958). Bent Moen sier videre i sin anmeldelse: ”Sigurd Hoel sejrer her stort, han har ikke skrevet en bedre bog. Det er den slags romaner, der er vejen mod nobelprisen”. Han konkluderer: ”Det er en lykke og en begivenhed, at Sigurd Hoel har kunnet utsende denne roman”.

Om vi sammenfatter anmeldernes førsteinntrykk av romanen, får Hoel som dikterhøvdning en betydelig oppreisning. I mine øyne kan det virke som om Hoels utgivelser på 1950-tallet i så stor grad har farget anmeldernes syn på ham som dikter, at *Trollringen* har kommet som en overraskelse. Med denne romanen beviser Hoel på nytt at han fortjener å bli regnet som en betydelig dikter. Han har ikke dabbet av, snarere tvert imot. Hans indre er fortsatt i kontakt med menneskesinnets irrganger.

Hva er det så anmelderne fester seg ved når det gjelder romanens tematikk og personskildring? Anmelderne beskriver i første rekke forholdet mellom bygda og innflytteren Håvard. Magli Elster ser på *Trollringen* som en sosial roman fordi Hoel beskriver samspillet

mellom enkeltpersoner i en bygd underlagt tradisjonenes makt. Det samme sier Philip Houm: ”Det vrimler med skikkelser og skjebner i denne romanen, men hovedpersonene er to: bygda og Håvard Gjermundsen Viland” (*Dagbladet*, 21/10-1958). Sigurd Hoel får ros for å ha skapt en karakter som Håvard og ved hjelp av ham sette søkelyset på de ”sjelelige skavanker” (Halvdan Hyde, *Aftenposten*, aftenutgave, 21/10-58). Hoel viser dette ved å sette den mer komplekse og sammensatte figuren Håvard opp mot de forenklete skikkelsene i bygda. Tradisjonens makt er med på å forme bygdekulturen og bygdesamfunnet, og Hoel benytter seg gjerne av ironi og humor i sine skildringer av det innbitte og inngrodde. Philip Houm sier at både ”hjernen, hjertet og håndlaget” spiller sammen i beskrivelsene (*Dagbladet*, 21/10-1958). Håvard beskrives med full sympati fra Hoels hånd når han blir eneren mot massen. Det er Håvard som gir romanen liv med sitt glødende engasjement. En mur bygges mellom Håvard og bygdesamfunnet, og han forstår ikke at denne muren ikke kan forseres, og ”uviljen stiger til fiendskap” (Philip Houm, *Dagbladet*, 21/10-1958). Det som gjør denne romanen annerledes i Houms øyne, er at Håvard godtar sin skjebne. Det er dette som gjør undergangen ”ekte og betagende”. Konklusjonen blir at skyld alltid må sones. Et klassisk motiv hos Sigurd Hoel. Paal Brekke fremhever at *Trollringen* i motsetning til Hoels tidligere romaner ikke dabber av, men har en stigning mot slutten ”mot en knallhard klimaks” (Paal Brekke, *Verdens Gang*, 21/10-1958).

Selv om *Trollringen* i det store og hele beskrives som en litterær triumf, bemerker noen anmeldere visse svake punkter ved romanen. G. Schanche Hidle sier:

[...] Hoels oppslag er stort, trådene mange. De skal ikke bare slippes ut, men også følges til et mål. Derfor hender det at Hoel må stoppe opp og avvikle en del av sin fortelling. Kapitlene hakkes da i stykker i små avsnitt der han ilsomt nøster opp de tråder han vil fri seg fra. Det kan heller ikke nektes at interessen stundom dabber noe av, ikke minst gjelder dette midt-partiet som nok kunne vært knappet inn, uten at boken derfor ble ringere (*Stavanger Aftenblad*, 4/11-1958).

Det er også midtpartiet Kjølvs Egeland mener står svakest i romanen. Han mener denne delen ”blir noe utspedd av altfor påtrengende løsrevet bakgrunnstoff. [...] Faktisk skranter romanen som organisme her. Og en sitter og frykter for at den skal dø ung – så lovende den var” (*Rogalands Avis*, 27/10-1958). Audun Tvinnereim sier i sin studie at dette var et punkt også Hoel var bevisst på, men han ønsket av romanen skulle ”lukte av jord” (Jf. oppgaven s. 52). Derfor var det nødvendig for ham å ta med også de mer langdryge partiene. For å konkludere er det lite negativt å finne hos anmelderne i 1958. Innvendingene er bagatellmessige. Sigurd Hoel har kommet med ny giv. Trist er det da å tenke på at *Trollringen* ble hans siste roman,

men det er i den sammenheng godt at han fikk oppleve en slik oppreisning med denne romanen.

3 Trollringen i litteraturforskningen

De største forskningsarbeidene som omhandler *Trollringen* er Johan E. De Mylius studie *Sigurd Hoel – befrieren i fugleham* fra 1972 og Audun Tinnereims studie *Risens hjerte – en studie i Sigurd Hoels forfatterskap* fra 1975. *Trollringen* er også behandlet i en del artikler, særlig fra 1960 og -70 tallet (Tinnereim, 1965, Bonsaksen, 1978). Den nyeste behandlingen av *Trollringen* er Håvard Skaars artikkel ”*TROLLRINGENS* strukturelle psykologi, *Sigurd Hoels siste roman lest opp mot Peter Brooks’ sammenstilling av strukturalisme og psykoanalyse*” (1996). Det finnes også noen andre artikler fra 1960 - tallet og frem til i dag som behandler *Trollringen*, men i disse blir romanen gjerne sammenliknet med andre romaner fra Hoels forfatterskap, og det tematiske står i fokus. I det følgende vil jeg gå inn på Mylius’ og Tinnereims studier. Jeg vil også gi en presentasjon av Skaars artikkel fordi dette er den nyeste publiserte studien om *Trollringen*.

3.1 Mylius

Mylius tar i sin studie for seg de romanene han mener er representative for de ”ganske få og tætt sammenhørende temaer” (Mylius, 1972: 9). Romanene han tar opp til behandling er *En dag i oktober*, *Veien til verdens ende*, *Ingenting*, *Fjorten dager før frostnettene*, *Arvestålet* og *Trollringen*. Mylius legger vekt på at han ikke vil holde seg til en tradisjonell verk – og forfatterskapsbehandling. Hans hovedfokus ligger på mytedannelsen, det han kaller ”forfatterskapets vekstpunkt , den størrelse, som har bevæget fantasien, frembragt meninger, holdninger og symboler”(Mylius, 1972:11 - 12).

Mylius behandler i det store og hele *Arvestålet* og *Trollringen* parallelt.

Dobbeltromanen fremstiller på nytt problematikken fra *En dag i oktober*: ”[...] samfunnets holdning til frigjørelsen” (Mylius, 1972: 220). Mylius legger fram det komplekse ved romanen:

Vanskeligheten ved at behandle romanen ligger i, at den ligesom har et dobbeltansigt. Set fra én side er det en fortælling om, hvordan en mand med nye tanker, en mand der vil forbedre livsvilkårene, frigjøre de små og undertrykte i samfunnet, gjøre menneskene lykkelige, mødes med fjendskab af dem, han vil frigjøre, hades af dem , han hjælper, for til sidst at blive henrettet. Set fra en anden side er det en fortælling om, hvordan en mand prøver at undgå sin skjæbne, men indhentes af den. Gammel slektsskæbne bestemmer den måde, hans liv former sig på, spådomme som sigter specielt til ham, går i opfyldelse, et handlingsmønster i hans liv

– fortalt i *Arvestålet* – gjentager sig – som det fortelles i *Trollringen* – på et tidspunkt, hvor han mener at have gjort sig fri af sin fortid (Mylius, 1972: 220).

Ved siden av de to polene samfunn og skjebne finnes det ifølge Mylius også en ytre og en indre skjebne i fortellingen. Den ytre skjebnen fullbyrdes uten at Håvard Gjermundsen kan forhindre det, mens den indre skjebnen igangsettes i Håvards egen psyke. Skjebnemønstrene er knyttet sammen med ”det samfunnsrettede frigjørelsesværk” (Mylius, 1972: 220). Mylius ønsker med sin studie å løse opp denne ”knoten” av aspekter. Han deler dermed studien inn i tre deler: Samfunnet, skjebnen og det psykologiske mønster. Særlig er han opptatt av hvordan spådommen som fremsettes i *Arvestålet* og Håvards holdning til folkevisen om Villemann og Signe, påviker den videre handlingen i *Trollringen*. Mylius påpeker at Håvard aldri gjennomfører den selvanalysen som tidligere karakterer i Hoels forfatterskap gjør. Den klassiske skjebnestrukturen i romanen er knyttet til slektssagn og slektsskjebne. Mylius mener at Hoel derfor benytter seg av et annet og mer irrasjonelt skjebnebegrep enn i sine tidligere romaner. I et avsluttende avsnitt, ”Et epos om døden” (Mylius, 1972 : 279) beskriver Mylius hvordan skjebnesirkelen brytes idet Håvard blir dømt til døden. Hans skjebne har ført ham til å svikte kvinnene i sitt liv, men med døden kommer frigjørelsen. Mylius sier:

Personlighetens, individets død er dets egentlige liv. Døden er selvudslettelse, men den er også tilblivelse og undfangelse. [...] Først da han fældes af det, der har været hans livs cirkel, bryder han den. Han realiserer sit sande jeg i døden. Under hans henrettelse er der to præster der knæler. De overværer et offer, et mysterium – frigjørelsen (Mylius, 1972: 280).

3.2 Tvinnereim

Tvinnereim tar, som jeg allerede har vært en god del inne på, i sin studie for seg de romanene av Hoel som har sine røtter i bygdemiljø, de såkalte ”landsbøkene” (Tvinnereim, 1975: 11). Bøkene han behandler er *Veien til verdens ende*, *Prinsessen på glassberget*, *Fjorten dager før frostnettene*, *Møte ved milepelen*, *Arvestålet* og *Trollringen*. Tvinnereim påpeker at han har et annet utgangspunkt enn Mylius. Mens Mylius ifølge Tvinnereim ikke begrunner sitt valg av romaner godt nok, har Tvinnereim gått ut i fra bestemte kriterier i sin analyse. Fellestrekk og sammenheng er stikkord for Tvinnereims studie. Tvinnereim gjør nøye rede for det enkelte verks tilblivelse og utviklingen hos Hoel som forfatter og menneske. Han vier et eget kapittel til Hoels interesse for Freud, og særlig forholdet til Wilhelm Reich, som står sentralt i Tvinnereims tolkning av verkene.

Tvinnereims analyse av *Trollringen* er delt inn i fire deler: 1) Genesis – stoff – historisk roman, 2) Bygdelivsskildring – sosial roman, 3) Skjebnedrama og psykologisk roman og 4) Trollring og angst for lykken. Den største forskjellen fra Mylius' studie er at Tvinnereim hele tiden støtter seg til Hoels egne notater fra arbeidet med boken. Ifølge Tvinnereim har Hoel selv pekt på to viktige hovedmotiver: "[...] det ene er i alt vesentlig individuelt bestemt og knyttet til personen Håvard: Håvard utsettes for nemesis fordi han bærer på angst for lykken. Det andre motivet, som er kollektivt bestemt har å gjøre med 'bygdens reaksjon paa det nye'" (Tvinnereim, 1975: 353). Tvinnereim mener at han med sin lesning av verket – "som historisk, sosial og psykologisk diktning" – viser at "de teoretiske refleksjonene som Hoel satt med ved begynnelsen av arbeidet, også ligger innebygget i det ferdige diktveket" (Tvinnereim, 1975: 355). Tvinnereim sier at miljøet i *Arvestålet / Trollringen* er grunnlaget for de andre romanene han behandler i studien. Han avslutter studien med å si at hans tolkning "er basert på at normen i det samsvarer med det idéfundamentet Hoel skisserte i forarbeidene fra begynnelsen av 1940-tallet. Men Tvinnereim kan også være åpen for de impulsene Hoel må ha fått utover på -50-tallet. "I alle fall er Håvards utvikling i retning av skuffelse og defaitisme et viktig motiv i romanen. [...] [Sigurd] Evensmo antyder at romanen langt på vei kan leses som en allegori som viser forfatterens gradvise desillusjonering i forhold til sin radikale fortid" (Tvinnereim, 1975: 365).

3.3 Skaar

Håvard Skaar benytter seg av Peter Brooks artikkel "Freud's Masterplot – A Model for Narrative" i sin lesning av *Trollringen*. Brooks kobler sammen "en strukturalistisk tekstforståelse med en psykoanalytisk utlegning av det menneskelige driftsliv. Freuds essay ["Hinsides lystprinsippet" fra 1920] er ifølge Brooks "masterplottet" for enhver fortelling" (Skaar, 1996: 54-55). Brooks tar til orde "for en psykoanalytisk fortolkning av tekstens strukturer" (Skaar, 1996: 55).

I avsnittet "Struktur og psykoanalyse" viser Skaar hvordan de forskjellige elementene i romanen kan knyttes sammen i lys av "masterplottet". Freud mener at vi alle har en dødsdrift innebygget i oss. Vi binder denne driften i oss gjennom tvangsmessige handlinger. Det samme skjer når vi leser en tekst. Den "tekstuelle energien er bundet i teksten for å kunne inngå i plottet [...]. Dette er smertefullt for oss som lesere fordi vi ønsker å få vite slutten så fort som mulig. På den annen side er vi avhengig av omveien mot døden for å få stilt vårt begjær" (Skaar, 1996: 58). Bare ved hjelp av tekstens omveier får vi som lesere utløp

for de energier som plottet aktiviserer i oss når vi leser (Skaar, 1996: 58). Skaar mener at Håvard's ambisjoner i *Trollringen* vekker ”irritasjon” hos oss som lesere. Denne irritasjonen representerer det sammen som dødsdriften, og ”aktiviseres i vårt møte med teksten” (Skaar, 1996: 58). For å tilfredsstille oss må teksten bindes opp i romanens plot og gå omveier fram til sin egen død. Vi aksepterer ikke snarveier fram mot slutten. ”Tiden det tar leseren å lese seg frem til plottet, er en fortrenkning av leserens egen drifter etter å få vite hvordan det går. Denne fortrenkningen forventer vi at tekstens fullendelse skal befri oss fra” (Skaar, 1996: 59). Kampen mellom de gode og de onde kreftene er en kamp mellom forskjellige plot, der dødsdriften vinner. Ifølge Skaar forventer vi som lesere dette utfallet. Skaar betegner kniven, ”Arvestålet”, som romanens mest sentrale symbol. Kniven går igjen både i sagn, spådommer og drømmer i fortellingen. Kniven er det objektet som bærer – og er med på å opprettholde Håvard's skjebne i fortellingen. ”Kniven representerer den rå og usiviliserte livsdriften som Håvard vil sivilisere gjennom sitt reformprosjekt” (Skaar, 1996: 56).

Avslutningsvis viser Skaar til Tvinnereims studie som han mener er for sentrert omkring Wilhelm Reichs teorier. Selv om Hoel flere steder virker bevisst på sin bruk av Reich i *Trollringen*, mener Skaar at Hoel er like mye påvirket av Freud. Mens Freud mente at nevrosen forbundet med ondskap og lidelse var en del av livet, mente Reich at den ”Lustangst” mennesket levde med, var et panser som kunne kastes av. En samfunnsomveltning var det som skulle til. Ifølge Skaar kan man ikke lese om denne frigjørelsen i *Trollringen*. Her er det den grunnleggende og iboende angsten i mennesket som beskrives. Som hos Freud kan ikke denne angsten forsvinne med sunnere samfunnsforhold. I Skaars øyne er heller ikke Brooks teorier utfyllende. Han sier:

Etter mitt syn peker resultatene av min anvendelse av Brooks' teorier på Hoels roman [...] i retning av at disse teoriene er bedre egnet til å gi en generell forklaring på vår interesse for tekstuelle strukturer, enn til å tilføre en konkret analyse av disse strukturene noe kvalitativt nytt (Skaar, 1996: 64).

3.4 Oppsummering av forskningen

Tvinnereims og Mylius' forskning på *Trollringen* preges av fokuset på skjebnebegrepet i romanen. Tvinnereim tolker *Trollringen* ut ifra det idéfundamentet Hoel skisserte i forarbeidene til romanen på begynnelsen av 1940-tallet. Han påpeker at Hoels grunnidé med romanen var Håvard's ”personlige historie, som atter følger kurven i ordene: sin skjebne kan ingen fly” (Tvinnereim, 1975: 353). Angsten for lykken er ifølge Tvinnereim hovedmotivet i *Trollringen* som i de fleste av Hoels romaner.

Tvinnereim ser også befolkningen i bygda som en viktig del av fortellingen, men han utdyper ikke de mekanismene som fører til utstøtelsen. Han tolker bygdas væremåte ut i fra Wilhelm Reichs teorier om det ufrie mennesket. De har levd under farskomplekset og paternalismen, noe som gjør friheten umulig. Patriarkatet, religionen og kirken har presset folk ned med sin undertrykkende makt.” Det oppstår en kløft (Schere) mellom menneskenes reelle interesser, som drar mot venstre, og deres ideologi, som stritter mot høyre”(Tvinnereim, 1975:88). Det er også disse forholdene Reich brukte for å forklare nazismens grep på menneskene. ”Reich forklarer nazismens tak på massene fremfor alt som et utslag av seksualundertrykkelsen innenfor den patriarkalske og autoritære familie i det kapitalistiske samfunn” (Tvinnereim, 1975: 88). Tvinnereim utdyper ikke hvordan massepsykologien settes i gang i Nordbygda ved utstøtelsen av Håvard. Han gjør en grundig analyse ut ifra Hoels egne notater, men slik jeg ser det, tilfører han ikke analysen en større dimensjon enn den som allerede er lagt klar fra Hoels side.

Også Mylius legger størst vekt på behandlingen av Håvards eget skjebnesyn i *Trollringen*. Han ser samfunnet rundt Håvard som lite relevant i forhold til det han vurderer som hovedtemaet i romanen: skjebnen. Det er ikke samfunnets motstand mot frigjørelse Mylius drøfter, men Håvards mislykkede forsøk på egen frigjørelse. At Håvard mislykkes, skyldes ikke bygdas befolkning, men ligger i Håvards eget sinn. Jeg mener at Mylius med sitt syn ikke yter Hoels arbeid med samfunnsskildringen rettferdighet.

Jeg har som nevnt valgt å presentere Skaars artikkel i denne oppgaven fordi den er den nyeste som er publisert om *Trollringen*. Brooks teorier er ikke relevante for min tilnærming til romanen. Mest interessant for mitt arbeid er Skaars kommentar til Tvinnereims studie, som han synes er for sentrert rundt Hoels tidlige idéfundament og Reichs teorier. Skaar åpner dermed veien for nye fortolkninger av romanen.

Annen del: Analyse av *Trollringen*

4 Teoretisk grunnlag for analysen

Jeg ønsker med min oppgave å vise hvordan sosiale spenninger i et samfunn kan føre til mobbing og utstøtelse av et menneske. Fordi bygda og menneskelige relasjoner står så sentralt i *Trollringen*, kommer gruppeperspektivet tydelig i fokus. Jeg vil utforske dette temaet i *Trollringen* med bakgrunn i sosiologiske og sosialpsykologiske teorier som berører mobbing og utstøtelse. En sentral teoretiker på dette området er den fransk - amerikanske

litteraturforskeren og filosofen René Girard (f. 1923). Han har med sine litteraturteoretiske refleksjoner krysset en rekke vitenskapelige disipliner som antropologi, religionshistorie, litteraturteori, filosofi og teologi. I mitt arbeid har jeg hatt særlig nytte utbytte av Girards teori om det mimetiske begjær og ”syndebukkmekanismen”. I tillegg til Girard vil jeg trekke inn Erving Goffmans studie om stigma og den stigmatisertes rolle i samfunnet og Erich Fromms teorier om frihet i ”Flukten fra friheten” (1992). Jeg kommer også til å benytte studier av mobbeforskerne Erling Roland (2007) og Eva Larsson (2002). Jeg kommer til å gå inn på noen av aspektene disse forskerne tar opp senere i oppgaven (jf. s. 96 - 106).

4.1 René Girard – Syndebukkmekanismen og mimetiske bindinger

René Girards teorier omkring det mimetiske begjær og syndebukkmekanismen kan deles inn i tre faser:

- 1) Mimesis, begjær og rivalisering
- 2) Vold, utstøtelse og hellighet
- 3) Kristendommen og religionsvitenskapens hermeneutikk

I sitt første litteraturvitenskapelige verk fra 1961, *Mensonge romantique et vérité romanesque*, (eng. oversettelse: *Deceit, Desire and the Novel*, 1990) tar Girard opp det han ser på som den europeiske romans fellesnevner: synliggjøringen og avsløringen av det menneskelige begjær. Begjær er i utgangspunktet en naturlig reaksjon på menneskers behov, og kan betraktes på to måter: 1. Subjektet klarer ikke å stå imot, og må begjære et objekt og bli trukket inn i dets tryllekrets, og 2. Subjektet kjenner en mangel og føler at det må besitte noe. Dette kan være hva som helst fra gjenstander, holdninger eller status, til anerkjennelsen av ”en annen”. En tredje form for begjær er det mimetiske. Om man føler en mangel ved tilværelsen, kan man bøte på den ved å etterlikne en annen. Den andre besitter noe som subjektet føler kan bøte på mangelen. Subjektets begjær er ikke bestemt av gjenstanden selv, men det faktum at en annen besitter den eller tilstreber den. Det er dermed ”den andre” som er med på å etablere subjektets begjær. ”Den andre” blir en mediator mellom subjektet og objektet. Dette begjæret kaller Girard for ”mimetisk”. Det kan være mulig å knytte det mimetiske til begjær mellom mennesker (mann / kvinne), men også til begjær etter idealer og holdninger, omveltningen av en rådende samfunnsstruktur og modernitet.

I utgangspunktet er mediators subjektets forbilde: et idol. Det mediators besitter sees som verdifullt. Men om mediator og subjekt er nær hverandre, vil begjæret etter

hvert føre til rivalisering. Om rivaliseringen mellom subjekt og mediator får utspille seg uhemmet, vil selve objektet etter hvert tape noe av sin verdi. Fokuset ligger på rivaliseringen. Under rivaliseringen blir subjektet selv mediator for mediatoren fordi subjektet truer mediators besittelse av subjektet. Begjær er en sentral kraft i *Trollringen* og finnes på ulike plan som i løpet av romanen flettes sammen. Jeg vil komme tilbake til dette i analysen av Håvard og bygda.

Annen fase av Girards teorier som han behandler i *La violence et le sacré* (1972), (eng. oversettelse: *Violence and the sacred*, 1995), blir knyttet opp mot det hellige: riten. Hovedsynspunktet er at om det mimetiske ikke bremses eller kveles i sin begynnelse, vil det føre til vold. Girard mener at konflikter har sitt utspring i likhet mellom en kulturs medlemmer og ikke forskjeller. Om man ikke begjærer det samme, finnes det heller ikke noe behov for rivalisering. Likhet er derfor en trussel mot et stabilt samfunn. Dette kan ses i *Trollringen*, da Håwards ideer i ytterste konsekvens kan føre til likhet og mindre klasseskilte. Om husmennene skulle få øynene opp for Håwards tanker, ville de også begjære det moderne, ideen om frihet, likhet og broderskap. Likhet vil som tidligere nevnt føre til konflikt og krise for bygdas storbønder. Dette vil jeg komme tilbake til i oppgaven på side 59 - 60.

For å forhindre konflikt vil et samfunn alltid være fylt av forbud, tabuer og hierarkier på alle nivåer: mellom kjønn, generasjoner, slekter og yrker (Girard, 1990:176).⁶ Håvard kommer inn og bryter tabuene innenfor det gamle mønsteret. En kultur vil alltid strebe etter stabilitet, noe ulikhetene er med på å opprettholde. I visse situasjoner oppheves allikevel ulikheten, noe forfølgelsen av Håvard er et eksempel på.

”På et eller annet tidspunkt vil presset fra den mimetiske rivalisering bli så stort, at det vil bryte ut i en regulær konflikt, hvis ikke en eller annen mekanisme kan avværge sammenbruddet. Riten er denne mekanisme”, hevder Girard (Girard, 1990: 177). Man må altså finne en måte som hindrer samfunnet fra å gå til grunne, ikke på tross av rivaliseringen, men i kraft av den. Hatet går fra den ene til den andre som en smitteeffekt, for til slutt å være hos alle. Likheten fører til at gruppen forhindrer oppløsning, og de samler seg om én utvalgt, en sydebukk. Gruppen overtar Guds dømmende rolle og overtar den såkalte ”ur - scenen”. Riten gjentar ”ur - scenen” i ”kontrollert utgave, dels for at opnå den samme katarsiske effekt, dels for at undgå den spontane og uberegnelige scene” (Girard, 1990: 177). I *Trollringen* finnes det eksempler både på den kontrollerte og den spontane, uberegnelige scene. Da Håvard velges til offer, foregår utstøtelsen av ham i kontrollert utgave ved

⁶ Sitatene er hentet fra Hans J. Lundanger Jensens etterord til René Girards studie *Job – Idol og sydebukk*, Forlaget ANIS, Viborg, 1990.

”misbruk” av domstolen. Vi er vitne til et justismord. Kjersti velges av bygdas kvinner til sydebukk for Håvard's dødsdom. Utstøtelsen av henne tar form av den groteske, spontane og uberegnelige scene (Jf. oppgaven s. 104 - 106).

Riten styrker de kollektive bindingene og status quo, noe som er avgjørende for at gruppen skal klare krisens utfordringer. I gruppens øyne er den utstøtte en skurk og tyrann, men i kraft av utstøtelsen vil han stå frem som gruppens redningsmann idet den store krisen (oppløsningen) avverges.

I tredje fase av Girards teorier, som han behandler i *Des choses cachées depuis la foundation du monde* (1978), (eng. oversettelse: *Things hidden since the foundation of the world*, 1987), utvider Girard sitt perspektiv til å omfatte en teori om kristendommen og religionsvitenskapens mulighetsbetingelser (Girard, 1990 : 180). Han tar for seg den mest sentrale scenen fra Det nye testamentet, Jesu lidelseshistorie, og tematiserer nettopp lynsjingen, alle-mot-én, et offer (Girard, 1990: 180). Girard ønsker å skape ny forståelse av vold ved hjelp av pasjonshistorien. Det nye testamentet avslører volden i det jødiske samfunn. Det er Kristus som er avsløreren, og han blir dermed utpekt til sydebukk. Han er en trussel mot samfunnet, og må elimineres. Sydebukkmechanismen er en rasjonalisering av den menneskelige vold. Men Kristus blir, slik Girard ser det, en annerledes sydebukk. Gud påtar seg å være offer, slik at Kristus ved oppstandelsen viser seg uskyldig. Mennesket blir da oppmerksomt på sin voldelige tendens og selv skyldig. En hypotese for oppgaven er derfor at Håvard fungerer som et offerlam, en slags kristusskikkelse, i fortellingen (Jf. oppgaven s. 62-63)

4.2 Erving Goffman og det stigmatiserte menneske

Erving Goffman beskriver i sin studie *Stigma, Notes on the management of spoiled identity* fra 1963 (svensk utg. *Stigma, den avvikandes roll och identitet*, 2005), den stigmatisertes rolle i samfunnet. Den samfunnskulturen Goffman beskriver, er preget av institusjoner hvor den stigmatisertes stilling, og hvordan man skal forholde seg til denne, kan forklares ut fra psykologien. Dette er altså et opplyst samfunn. Men i *Trollringen* befinner menneskene seg på et annet plan, i et arkaisk samfunn som styres av tradisjoner og instinkter. I forhold til mitt prosjekt kan bare deler av Goffmans studie ha overføringsverdi.

Goffman beskriver stigmatiserte individer som fra samfunnets synspunkt har ”feil” eller ”mangler”. Det kan være et handikap (blinde, hørselshemmede osv.), seksuell legning eller vanskelig livsvilkår (prostituerte), noe som setter dem på siden av samfunnet. De står allikevel som regel ikke alene, men tilhører en gruppe mennesker i samme situasjon. I

Trollringen finnes det også ulike former for stigmatisering. I kjelleren til Kerstaffer Berg er bygdas ”gale” satt i bur, Høgne Lien er forvist til sin egen gård hvor han går i ring på tunet, og Håvard lider den verste skjebnen av dem alle. Det er et faktum at Nordbygdas stigmatiserte gjerne har vært bedre mennesker enn de andre i bygda, og dermed har utgjort en trussel. De kan ha vært forgangsmenn på samme måte som Håvard. Stigmatiseringen foregår som total utestengelse og mobbing (Jf. oppgaven s. 94 – 95).

Goffman viser hvordan stigmatiserte fungerer både innad i sin egen gruppe, og utad mot samfunnet. Skal man skjule stigmaet for å tilpasse seg, eller være åpen om det? I *Trollringen* har ikke Håvard noen egen gruppe å forholde seg til, han kommer kun i konflikt med ”storsamfunnet”. Hans stigma er ikke synlig, og trolig ikke noe han oppfatter som et problem i starten. Stigmatiseringen utvikler seg fra ikke å eksistere til å ende i henrettelsen. Om Håvard skulle tilpasse seg samfunnet, ville dette innebære å gi opp sine idealer. De stigmatiserte Goffman behandler utgjør ingen trussel for samfunnet. Her er det snakk om å få til et vellykket samspill mellom de ulike partene. Samfunnet stiller seg i utgangspunktet ikke avvisende eller usympatisk overfor den stigmatiserte, men regner med at denne vil trives best innenfor sin egen gruppe. Samfunnet kjenner dermed en form for maktesløshet, idet det ikke riktig vet hvordan det skal forholde seg til ”undergrupper”. Samfunnet er ikke ute etter ”å knuse” den stigmatiserte eller støte ham totalt ut, men å leve i et balanseforhold til ham. Dette er ikke tilfellet i *Trollringen*. Her foregår det bevisst ”krigføring” mot den eller de stigmatiserte. Goffman viser hvordan den stigmatiserte på grunn av sin stilling blir en skarpere iakttaker av samfunnet. Han blir bevisst på hvorfor han har kommet i den situasjonen han er i, og kan til og med føle at den er fortjent. Dette er et interessant aspekt i forhold til Håvard i *Trollringen* som jeg vil komme tilbake til i oppgaven på side 72 - 74.

4.3 Erich Fromm og flukten fra friheten

Erich Fromms studie *Flukten fra friheten* fra 1941 (min utgave: 1992) tar for seg frihetens betydning for det moderne mennesket. Han argumenterer for at friheten ikke bare er et gode: Fromm analyserer angsten og uroen hos det moderne mennesket. Han sammenlikner med middelalderens verden, der menneskene til tross for mange farer, følte seg trygge og sikre (Fromm, 1992: 10). Fromm skiller mellom to typer frihet: Frihet *fra* og frihet *til*. Frihet *fra* bånd og tvang er ikke det samme som frihet *til* individualisering eller positive relasjoner. Fromm sier:

På den ene siden er [menneskets frihet] en prosess med voksende styrke og integrasjon, herredømme over naturen, den menneskelige fornuftens stigende betydning og voksende solidaritet med andre mennesker. Men på den annen side betyr denne voksende individualiseringen mer isolasjon, usikkerhet, og dermed voksende tvil på ens rolle i universet, meningen med ens liv, og med alt dette en tiltakende følelse av maktesløshet og ubetydelighet som individ (Fromm, 1992: 36).

Fromm peker på at middelaldersamfunnet var preget av ytre autoriteter. Mennesket måtte bøye seg for makthavernes lover og ønsker. Men da mennesket i større grad fikk sin frihet, skapte den nyvunne friheten problemer. Fromm argumenterer for at mennesket på grunn av sin onde natur føler seg maktesløst og må bøye seg for ”en makt utenfor seg selv” (Fromm, 1992: 38). Dette trekket er ifølge Fromm like sterkt til stede i dagens samfunn som i middelalderen. Han sier:

Menneskets hjerne lever i det 20. Århundre, mens de fleste menneskers hjerter fremdeles lever i steinalderen. De fleste mennesker har ennå ikke oppnådd modenhet til å være uavhengig, til å være rasjonell, til å være objektiv. De trenger myter og avguder for å overkomme det faktum at mennesket står helt for seg selv, at det ikke fins noen autoritet som gir livet mening unntatt mennesket selv (Fromm, 1992: 12).

Da Fromm ga ut *Flukten fra friheten* var studien et innlegg i debatten rundt nazismen og fascismens vesen. Hvorfor kunne millioner av mennesker følge disse ideologiene? Svaret ligger i menneskets svakhet ved følelsen av ensomhet og ubetydelighet. Fromm sier at ”tanken om individets uverdighet, om at han ikke kan være avhengig bare av seg selv og om at han derfor må underkaste seg, er [...] kjernen i Hitlers ideologi” (Fromm, 1992: 38).

Samfunnet vi møter i *Trollringen* er et samfunn som står foran store sosiale, politiske, økonomiske og kulturelle endringer. Det er på vei mot større individuell og kollektiv frihet. Samtidig ser vi at den bygda Hoel beskriver, nærmest flykter fra denne friheten. ”Middelaldersamfunnet” i *Trollringen* er preget av manglende individuell frihet. Menneskets plass er bestemt fra fødselen. Fromm beskriver middelaldersamfunnet som et sted der alle kjente sin plass. Samfunnsstrukturen var så fasttømret at man forble i sin stand som bonde, håndverker, eller adelsmann, og selvfølgelig identifiserte seg med denne posisjonen. Individet hadde ikke noe fritt valg. Denne ordenen ble oppfattet som naturgitt og gav middelaldermennesket en følelse av trygghet og samhørighet (Fromm, 1992: 41).

Slik ser også samfunnsstrukturen ut da Håvard kommer til Nordbygda. Husmenn og bønder lever adskilt, slik det har vært i århundrer. Trygghet, sikkerhet og samhørighet preger allikevel samfunnet. Her skal ingenting endres. Selv ikke den makt, despotisme og manipulering som råder blant bygdas storbønder fører til at det stilles spørsmål

ved samfunnstilstanden. Den som ønsker å skape endringer er innflytteren Håvard. Han mener at det må være mulig å utjevne noen av de skillene han ser. Fattigdom og elendighet rår. Håvard ønsker å lyse opp det mørket som innhyller Nordbygda.

Men husmennene forstår ikke sitt eget beste. For dem er ikke friheten *fra* det gamle samfunnet frihet *til* selvstendighet og egenutvikling. Friheten blir også en frihet fra sikre bånd og samhørighet. I et bundet samfunn kan ny frihet dermed føre til en eksistensiell krise. I en slik situasjon kan mennesket søke mot nye bånd, som for eksempel nazismen. Fromm kaller denne formen for frihetsflukt for ”autoritær innstilling”. Mennesket leter etter ”nye ”sekundære bånd” som erstatning for de primære bånd som er bortfalt (Fromm, 1992: 105). I *Trollringen* velger husmennene å undergrave friheten idet de vender seg mot Håvard og samarbeider med bønder i bygda som vil ha ham fjernet, og dermed knyttes nye bånd. Her er det nok først og fremst storbøndene som ser hvilke følger større frihet kan føre til. De velger å benytte seg av den samfunnsklassen Håvard ønsker å hjelpe. De som kunne ha hjulpet Håvard, vender altså ryggen til ham. Den neste formen for frihetsflukt Fromm behandler, er ødeleggelsestrang. Ødeleggelsestrangen tar sikte på å ødelegge sitt objekt. En form for ødeleggelse finner vi for eksempel i *Trollringen* da Håwards grøfter fylles igjen. Ødeleggelsen ligger også i motarbeidelsen av Håvard. Den siste formen for flukt Fromm tar opp, kaller han ”automat - konformitet”. Han sier:

For å si det kort, opphører individet å være seg selv; han antar helt ut den personlighet som kulturmønsteret foreskriver; og han blir derfor nøyaktig slik som alle andre er og som de venter at han blir. Misforholdet mellom ”jeg” og verden forsvinner og dermed den bevisste frykten for ensomhet og maktesløshet. [...] Personen som gir opp sitt individuelle jeg og blir en automat, identisk med millioner av andre automater omkring, trenger ikke lenger å føle seg ensom og urolig. Men han betaler en høy pris: han mister sitt jeg (Fromm, 1992: 134).

Fromms teorier tangerer Girards teori om riten og sydebukken. Anvendt på *Trollringen* ser vi at hatet overfor Håvard gjør at alle samler seg om ham som sydebukk. Det oppstår en form for massepsykose (Jf. oppgaven s. 101 - 102). Som tidligere nevnt styrker riten, utstøtelsen av Håvard som sydebukk, de kollektive bindingene. Samfunnet beholder sin form for trygghet, og trenger ikke møte friheten som virker truende og oppløsende på dem (Jf. oppgaven s. 108 - 109).

Jeg vil komme tilbake til Girards, Goffmanns og Fromms teorier senere i arbeidet. I det følgende vil jeg gå inn på *Trollringens* komposisjon. Aller først vil jeg gi et referat av handlingen i *Trollringen*.

5 Komposisjon

5.1 Handlingsreferat

Trollringen begynner der *Arvestålet* endte. Håvard Gjermundsen har giftet seg med Rønnau Olstad og forsøker å finne seg til rette i Nordbygda. Overalt rundt seg ser han fattigdom og nød, og da han følger broren på vei hjem fra sitt eget bryllup, får han over seg et kall. Han ønsker å reformere bygda slik at folkene der kan bli sunne og frie. Tanken er god, men å få den omsatt til handling er ikke lett. Både husmenn og bønder setter seg raskt imot Håwards reformtanke og gjør ham til latter i bygda. Etter hvert oppdager han at heller ikke Rønnau er så velvillig innstilt til forandringer som hun tidligere har gitt uttrykk for. Hans største skuffelse kommer da Rønnau forteller ham at de allikevel ikke skal ha barn.

Håwards sinn svinger sterkt. Noen dager tror han på sitt eget prosjekt, mens han andre dager er i ferd med å gi opp. Flere ganger opplever han å få sin egen eiendom sabotert. Grøftene fylles igjen, potetrisene dras opp, og hesten knivskjæres i stallen. Da husbondskaren Martin Grina sparkes i hjel av hesten, får Håvard skylden av de andre husmennene. Han slipper unna anklagene, men føler at det kunne ha gått riktig galt. Håvard lever med en stadig tilbakevendende skyldfølelse for Tones selvmord. Han tenker at han før eller senere kommer til å få svi for sine handlinger. Etter hvert som tiden går, roer situasjonen seg noe for Håvard. Drømmen i ham om et bedre samfunn er derimot svekket. Etter å ha blitt anklaget for mordet på Martin blir alt forandret for Håvard. Han mener å ha tatt lærdom av hendelsen, og ønsker ikke å legge seg ut med bygdesamfunnet.

Vendepunktet kommer en sommerdag da Håvard er på setra sammen med stedatteren Kjersti. En bjørn kommer ned til husene, og Håvard klarer å drepe den med ljåen sin før den går til angrep på Kjersti. Med stolthet forteller han historien rundt om i bygda til alle som vil høre på. Rønnau blir mindre og mindre glad for historien. Kjersti har nå blitt ei vakker ung jente på 21 år, og Rønnau blir sjalu. Dette aksentueres ved at Håvard redder Kjersti fra bjørnen. Forholdet mellom Rønnau og Kjersti blir dårligere og dårligere. En kveld hever Rønnau en kniv mot Kjersti i kjøkkenet. Håvard går imellom, og Rønnau mister balansen og faller mot en jernpigg ved peisen. Hun blir så sterkt skadet at hun dør av det.

Etter Rønnaus død begynner ryktene å gå i bygda. Ifølge folkesnakket har Håvard hatt et forhold til Kjersti, og de skal sammen, med overlegg, ha ryddet Rønnau av veien. Kjersti innrømmer overfor Håvard at hun er glad i ham. Han bestemmer seg for å få henne plassert som innejente på verket. Han vil også selv forlate Nordbygda. Før han får mulighet til å fullbyrde planene, arresteres han for mordet på Rønnau. Rettssaken avslører

hvordan bygdesladderer har bygd seg opp, og domsmennene lar seg villig påvirke. Konfliktene ligger på flere plan. I ettertid viser det seg at en av storbøndene i bygda, Hans Nordby, har bestukket en av husmennene på Olstad til å spre rykter om Håvard og Kjersti. Håvard dømmes til døden ved halshugging, mens Kjersti frifinnes, da det ikke kan bevises at det var noe forhold mellom henne og Håvard. Håvard føres til festningsbyen hvor han må tilbringe månedene før henrettelsen. Hjemme i Nordbygda fortsetter sladderer. Kjersti oppsøkes av bygdekjerringene og drives ut for et stup og i døden.

Håvard får aldri vite at Kjersti er død. Han ønsker ikke å rømme fra fengselet fordi han tror dette vil gå ut over Kjersti. I stedet bestemmer han seg for å godta dommen, og se på det som sin skjebne. En septemberdag føres han tilbake til Olstad hvor han henrettes på den vannsyke enga han i sin tid arbeidet opp fra brakkland til frodig eng.

5.2 Struktur

Trollringen består av 37 kapitler som er delt inn i to deler. Første del, ”Langt nord i skogen”, består av 23 kapitler, mens annen del, ”Trollringen”, består av fjorten kapitler. Hvert kapittel har egen overskrift. Kapittel én, ”Bygda”, fungerer som romanens eksposisjon hvor vi får lagt grunnlaget og utgangssituasjonen for de videre problemene og motsetningsforholdene i bygda. Gjennom de neste 22 kapitlene av første del følger vi Håvard i hans liv og arbeid i bygda med de konfliktene han står overfor og tilspissingen av disse. I første kapittel i annen del av romanen (kap. 24) kommer vendepunktet i historien da Håvard dreper bjørnen på setra. Denne hendelsen er avgjørende for den videre handlingen, og klimaks inntreffer da Rønnau kommer ut for ulykken og dør. Herfra går historien mot sin løsning, henrettelsen av Håvard.

Om vi ser nærmere på kapittelinnvidlingen, ser vi at Hoel hele tiden benytter svært talende kapitteloverskrifter som gir en pekepinn på hva som kommer. Hvert kapittel består av en egen liten fortelling, nærmest novellistisk i formen. Oppbyggingen veksler stadig mellom den dramatisk fremadskridende handling og statisk ettertanke og oppsummering (Jf. Tvinnereim, 1975: 335). De rolige partiene avløses av nye dramatiske hendelser som på ny daler i spenning. Generelt kan man si at det hele tiden er en murrende uro som også ligger under de mer fredelige partiene. Selv under de rolige sommerdagene i bygda ligger vissheten om at nye dager snart kommer: ”Det led ut i juni måned. Om en ti dagers tid tok slåttonna til. De kunne ane at den nærmet seg – bortom bakkekammen liksom. Da ville det være travelhet igjen” (s. 178).⁷ Vekslingen mellom ro og uro er karakteristisk for hele romanen.

⁷ Alle sidehenvisninger uten annen referanse viser til *Trollringen*, 1958.

Hovedinndelingen av romanen er også svært talende. Første del, ”Langt nord i skogen” forteller om det lukkede samfunnet Håvard prøver å tilpasse seg. Denne bygda ligger så langt nord i skogen at påvirkning utenfra nærmest er utenkelig.⁸ Man får et inntrykk av mørke og kulde. I gammel folketro var himmelretningene av stor betydning. Det fantes for eksempel ikke vinduer på kirkens nordvegg. Helt tilbake til Snorres Edda kjenner man uttrykket ”nord og ned” i betydningen ”nedenom og hjem”. I den yngre Edda opplyses det at i ”niðr ok norðr liggr helveg” (ned og nord ligger veien til helvete) (Evensberget og Gundersen, 1967: 643). Her beskrives også hvor hver mann skal leve etter ragnarok:

”På Nåstrendene er det en stor og fæl sal; døra snur mot nord. Han er ihopfletta av ormerygger, liksom dei fletter i hop greiner til husvære; og alle ormehovuda snur inn i huset og blæs eiter så det renn eiterelvar etter golvet; og gjennom dei lyt meinsvorne menn og drapsmenn vasse, så som det er sagt her:

Sal ser ho stande
frå soli vend
på Nåstrandi,
mot nord snur døri.
Fell eiterdropar
inn ljoren,
og heile salen
av hoggorm er fletta.

Der skal dei vada
tunge straumar,
menn meinsvorne
og mordvargar” (Den yngre Edda, 1967 : 91-92).

Om vi ser nærmere på utdraget fra den yngre Edda, er det også andre poeng som sammenfaller med Nordbygda. Her er ormenes rike, og ormen kjenner vi igjen som Hoels ex libris, der en orm som biter seg selv i halen og skaper en ring. Salen på Nåstrendene er en sal for mordere og sammensvorne, ikke ulikt det inntrykket vi får av Nordbygda.

I annen del, ”Trollringen” (kap. 24 -37), lukkes bygda enda mer. Selve ”Trollringen” kan tolkes på forskjellige måter. I denne delen av romanen snører nettet seg rundt Håvard. Bygda står rundt ham som en ring han ikke kan komme ut av. De nærmest

⁸ Det finnes flere folkloristiske innslag i *Trollringen*. ”Langt nord i skogen er også omkvedet i en norsk barneregle med gåtefullt innhold: ”Langt nord i skogen lå et berg, et berg, et forunderlig stort berg, aldri har noen sett slikt et berg, og berget lå langt, langt nord i skogen” (Tenfjord, red. *Barndomslandet*, 1963: 75). Handlingen i reglen kan ikke direkte knyttes opp mot handlingen i *Trollringen*.

mytiske kreftene er satt i gang. Ringen lukker seg mer og mer til vi står overfor finalen og katastrofen der Håvard halshugges. Også på retterstedet står bygda i ring rundt skafottet. ”Trollringen” kan også tolkes som en skjebnering i Håvards sinn som han ikke kan komme ut av. Endene møtes da han dømmes og må bøte med livet.

5.3 Spenningskurve

Handlingen i *Trollringen* kan deles inn etter en spenningskurve. I skjemaet som følger, side 42 til 45, gjør jeg mer detaljert rede for handlingsgang og spenningskurve. Første del av romanen følger sin egen spenningskurve. Nedenfor illustrert som spenningskurve 2.

Eksposisjonen og utviklingen av konfliktene er de samme som i den overordnede spenningskurven, mens klimakset og vendepunktet for Håvard kommer i kapittel 20 da Håvard blir beskyldt av de andre husmennene for å ha drept Martin Grina. Denne gangen reddes Håvard da husmennene på veien til lensmannen møter haugianeren Hans Olsen Tomter som får dem på andre tanker. Spenningen er utløst for denne gang, og Håvard ser tilbake på hendelsen som en lærepenge.

Spenningskurve 1:

Eksposisjon Kap. 1	Konflikt/tilspissing Kap. 2 - 23	Kilmaks/vendepunkt Kap. 24 – 26	Løsning Kap. 27 – 37
-----------------------	-------------------------------------	------------------------------------	-------------------------

Spenningskurve 2:

Eksposisjon Kap. 1	Konflikt/tilspissing Kap. 2 – 19	Klimaks/vendepunkt Kap. 20	Løsning Kap. 21 – 23
-----------------------	-------------------------------------	-------------------------------	-------------------------

5.3.1 Skjematisk fremstilling av handlingsgang og spenningskurve

Første del: Langt Nord i skogen Begynnelse Eksposisjon Presentasjon	Kapittel / tid 37 kap / 9 år 1)Bygda 2)Hans Nordby og vennene hans 22. – 24. april 1818 Ca. kl. 02.00 Kap. 3 – 5 / 25. April 1818 3)Håvard Gjermundsen har et syn innpå skogen 4)Dødsfall på Nordby 5)Hjem til Olstad	Hendelser / innhold Med sin kollektive stemme gjør bygda rede for sin historie og sitt normgrunnlag. ”Det var den 22. april 1818 at velagtede Enke Rønnau Larsdatter Olstad fra Nordbygda giftet seg med Ungkarl Håvard Gjermundsen Viland, gårdsbestyrer hos sogneprest Peder Laurentius Thurmann (s. 15) Vi befinner oss på Nordby gård der Hans Nordby har invitert inn tre naboer, Flateby, Strøm og Nordset til efterslukking. Nordby lurer Strøm til å selge skog. Håvard ser ei fattig husmannskjerring langs veien og får et kall over seg. Han vil reformere bygda. På veien hjem blir han invitert inn til Nordby hvor han forsnakker seg om planene. De andre ler av ham. I løpet av efterslukkingen dør Anne Nordby inne på kammerset. Hun har vært sengeliggende i ti år. Ifølge Norby kommer dødsfallet et år for sent. Håvard rir hjemover mens han tenker over planene for gården. Han vil bygge opp sin tapte ære i hjembygda Ingen møter ham på trammen hjemme. Da Rønnau kommer får hun ham ut av de vonde tankene.
Midte Stigende handling	6)Budeia 7)Rønnau og Håvard 8)Ho Mari forteller 9)Til seters etter høy Begynnelsen av mai 1818 10)Verkseieren	”Og så begynte de nye hverdagene”(s. 76) Håvard gjør sitt første fremstøt i fjøset. Budeia, Berte, slår seg vrang og nekter å følge Håvards råd. Hun får forståelse fra Rønnau. ”Da Håvard hadde ført denne krigen i fjøset i en uke, skjønte han at her måtte noe gjøres” (s. 83) Rønnau viser seg å være mindre lærevillig enn Håvard har trodd. Hun vil følge skikk og bruk og er til dels overtroisk. Hun utøver allikevel en voldsom erotisk kraft på ham. Legdekjerringa Mari forteller Håvard om Kerstaffer Berg. På grunn av en kald vår må Håvard opp til setra for å hente ned noe høy. Han drar sammen med husmannen og jegeren Jon. Jon forteller Håvard om forholdene i bygda. Mens Håvard er på setra kommer verkseieren til Olstad. Han konfronterer Rønnau med giftemålet til Håvard. Verkseieren har selv hatt et forhold til Rønnau da hun jobbet hos ham som ung pike. Han vet at Rønnau ikke kan få barn, og mener at Rønnau har lurt Håvard inn i

	10)Forts.	ekteskapet. Verkseieren møter Håvard for første gang, og inviterer ham til Verket.
	11)På verket og i smia Midten av mai 1818	”Dagen efter at verkseieren hadde vært på Olstad, ble Rønnau dårlig og måtte gå til sengs”(s. 137) Presten Thurmann kommer til gårds, og Håvard viser ham den vannsyke engen. Thurmann taler om forbedringer og hvor vanskelig det er å få folk til å følge etter. Håvard ønsker nye redskaper og nytt såkorn. Rønnau er motvillig. På verket og hos presten får han hjelp. Sammen med Jon smir han en del nye redskaper i jern. Han får besøk av Kerstaffer Berg og haugianeren Hans Engen.
	12)Våronn	Rønnau forteller Håvard at de ikke skal ha noe barn. Under våronna viser husmennene Håvard ingen respekt. Særlig er husbondskaren Martin vrang. De kommer allikevel gjennom våronna på et vis. Håvard er utslitt og reiser til setra.
	13)Den vannsyke engen To dager til St.Hans	Håvard bestemmer seg for å grøfte ut den vannsyke enga. Han vil at det skal bli rugåker der. Motvillig hjelper husmennene ham. Både Kerstaffer Berg og Hans Engen spionerer. Kerstaffers husmann Mons Myra hjelper dem.
	14)Sommer Juli 1818	Det er sommer og stille i bygda. Rønnau, Håvard og Kjersti tilbringer noen dager på setra. Kjersti og Håvard kommer bedre overens. Hun er tolv år.
	15)Arvestålet	Den vannsyke enga har ikke tørket ut. Håvard oppdager at noen har sabotert grøftene hans. Han slår til Martin og drar kniven, ”Arvestålet”, opp for å hugge til ham. Håvard forteller Jon om ”Arvestålet” og forbannelsen som skal hvile over ham og kniven. Han bestemmer seg for å smi kniven inn en ljà.
	16)Anton August 1818	Anton Måsamyra, husmannskar hos Thurmanns, kommer til Olstad. Han har blitt kastet ut av presten og vil slå seg ned på Olstad. Håvard er ikke glad for besøket, men bestemmer seg allikevel for å la Anton bli.
	17)Kveld i august	Tjenestegutten Lars forteller Håvard at noen har vært i potetlandet. Håvard sitter vakt om natten og da kjeltringene kommer tilbake, klarer han å slå til den ene. Dagen etter hører de at Kerstaffer Berg er sendt til festningsbyen pga en skade han har pådratt seg. En av gærningene i kjelleren til Kerstaffer vil møte Håvard.
	18)Hilsen fra Tone	Hestehandler Bruflaten kommer til bygda. Håvard tilbyr ham å holde til i havnehagen. Han har med seg et brev til Håvard der det står at faren er død hjemme i Telemark. Håvard tenker tilbake på Tone. En kveld han er ute i låven synes han at Tone snakker til ham. Håvard tenker at det er Bruflaten som har gjort ham et spik.

	19) Søsteren	Håvard og Rønnau besøker Rønnaus søster ute i hovedsoknet. Søsteren forsøker å så gift mellom Rønnau og Håvard ved å fortelle om Rønnaus fortid på Verket. Om natten drømmer Håvard at det er noe i veien hjemme på Olstad. Han bestemmer seg for å reise hjem.
Høydepunkt/ Klimaks Vendepunkt	20) Alene	Hjemme på gården oppdager Håvard at Mons har knivskåret Blakken på stallen. Hesten har sparket til Mons, som etter kort tid dør av skadene. De andre husmennene anklager Håvard for mord. De drar av gårde for å hente lensmannen. Håvard setter seg ned for å tenke over livet. Sent på dagen kommer husmennene tilbake til gården sammen med haugianeren Hans Olsen Tomter. De sier at de har blitt omvendt på veien.
	21) Efterslått	Hendelsen med Blakken og Mons Myra har gjort husmennene redde. ”Det var som om ondskapen hadde tømt seg. Det hendte ikke noe mer vondt på en stund” (s. 258)
	22) Håvard og Rønnau Oktober 1818	Rønnau ønsker ingen forandring på gården. De har et oppgjør seg imellom. Håvard skjønner at hun er for sterk for ham. Han er ikke lenger den samme og mer likeglad. En taushetsmur reiser seg mellom ham og Rønnau.
	23) Årene går Vinter / vår 1818 – 1819 Tre år senere (1822)	Tiden har leget flere sår i bygda. Håvard har mistet drømmen om et bedre samfunn. Håvard har fordoblet avlingen på Olstad, og rugåkeren står høy på den tidligere vannsyke enga. Rønnau merker at Håvard har blitt tausere.
Annen del: ”Trollringen” Vendepunkt Klimaks	24) Bjørnen August 1826	Håvard og Kjersti tilbringer noen dager på setra. En bjørn kommer ned til husene og Håvard klarer å drepe den med ljaen før den går til angrep på Kjersti. Håvard synes han hører kirkeklokker, noe som gjør at han tenker på Tone. Tone og Kjersti glir i ett for Håvard.
	25) Det trekker opp	Etter hendelsen med bjørnen blusser forholdet mellom Håvard og Rønnau opp. Mellom Kjersti og Rønnau er det heller grått. Rønnau er sjalu på Kjersti som er ung og vakker mens hun selv begynner å eldes. Håvard synes det er utrivelig i huset.
	26) Det slår ned	En kveld Håvard, Rønnau og Kjersti befinner seg i kjøkkenet, oppstår det en konflikt mellom Rønnau og Kjersti. Rønnau hever en kniv mot Kjersti, men Håvard går imellom. Rønnau mister balansen og faller mot kårdestangen i grua. Hun slår seg stygt og dør av skadene et døgn senere.

Fallende handling Konfliktopptrapping	27)Olstad uten Rønnau	Etter Rønnaus død tilkaller Håvard Goro til Olstad. Han vil ha henne i huset slik at folk ikke skal snakke om ham og Kjersti. Det blir litt triveligere på gården, men Håvard merker at folkesnakket går i bygda. Han er sikker på at han ønsker å reise fra bygda nå som Rønnau er død. Håvard får vite at Anders Flateby har lagt ham for hat.
	28)Innledning til skifte	Hans Nordby kommer til Olstad for å gå igjennom Rønnaus eiendeler sammen med Håvard og Kjersti.
	29)Varsler	Folkesnakket vokser i bygda. Sladderer har bredt seg til hovedsoknet. Det er mulig det skal bli sak. Kjersti innrømmer overfor Håvard at hun er glad i ham. Han sier at han skal forsøke å få henne plassert på verket.
	30)Samtale med verkseieren	Håvard reiser til Verket for å snakke med verkseieren om en plass til Kjersti. Håvard vantrives selv i den mørke og triste bygda og spør verkseieren om han vet om en gård i Sverige han kan overta. Tre dager etter kommer lensmannen og arresterer Håvard og Kjersti.
	31)Rettergang	Rettsaken mot Håvard og Kjersti foregår i almuestuen. Domsmennene er fiendtlig innstilt. Flere vitner føres frem. Ingen har noe godt å si om Håvard. Dommen faller etter fem dager. Håvard dømmes til døden mens Kjersti frifinnes da det ikke finnes konkret bevis for at det var et forhold mellom henne og Håvard.
	En mandag morgen i februar 1827	
	32)På prestegården	På prestegården kommenterer hr. Paus, Lise og Anne - Margrete saken mot Håvard.
	33)I fengselet	Håvard befinner seg i fengselet i festningsbyen. Her møter han en gammel kjenning fra krigen i 1814. Han gjennomgår en indre krise av skam og selvforakt.
	Vinter 1827	
	Mai 1827	Jon kommer på besøk for å snakke om våronna.
Høydepunkt/klimaks	34)Gode råd	Hans Nordby gir sønnen råd før han skal reise inn hovedstaden. Nordby avslører seg som den store skurken i bygda da vi får vite at det er han som har iscenesatt deler av bygdesladderer. Rettferdighetens straffende sverd har gjort sitt.
	35)Kjersti	Bygdekvinnene slår seg sammen. De anklager Kjersti for dommen over Håvard. Sammen driver de Kjersti ut av huset, over jordene og utfor en skrent.
	36)Øvelsen	Håvard får besøk av hr. Paus. Han går stadig igjennom det han tror kommer til å skje på dagen for henrettelsen. Fangevokteren tilbyr seg å hjelpe Håvard med å rømme, men Håvard takker nei. Han vet ikke at Kjersti er død, og tror det vil gå ut over henne om han rømmer.
Slutt Finale Katastrofe	37)Den siste dagen	Den siste dagen føres Håvard tilbake til Olstad og den vannsyke enga hvor han skal henrettes. Bygda har møtt mannssterk opp for å få med seg begivenheten. Håvard halshugges.
	Midten av september 1827	

5.4 Fortelleren

Trollringen er en roman med vekslende synsvinkel. I store deler av romanen legger den autorale fortelleren fram handlingen. Han kan tre inn i enkeltpersoners sinn og referere deres tanker og inntrykk av omverdenen. Den autorale fortelleren er i utgangspunktet allvitende, men begrepet må ikke forstås absolutt siden litterære konvensjoner alltid vil sette ”grenser for fortellerens oversikt og allmakt” (Svensen, 1985: 111).

Det er egentlig få personer i *Trollringen* leseren får innblikk i. Hoel gjør lite bruk av intern fokalisering. Hovedsakelig er det Håvard's tanker og følelser som kommer til overflaten. Avsløringen om Nordbys rolle i maktspillet i Nordbygda kommer også fram gjennom direkte referat av Nordbys tanker. Ellers fremstilles tankene og følelsene til Anders Flateby og Ola Nordset i begynnelsen av romanen. Slik får leseren ta del i maktspillet mellom bøndene og redselen Flateby og Nordset har for Nordby. Også verkseierens tanker om Håvard kommer fram under hans første besøk til Olstad, og er med på å danne et bilde av Håvard slik andre ser ham. Leseren får derimot aldri innblikk i noen av kvinnenes indre. I skildringen av kvinnekollektivet ligger synsvinkelen hos fortelleren (ekstern fokalisering). Rønnau, Kjersti, Tone og Goro, skiller seg fra de andre kvinnene. Fordi de blir sett fra Håvard's perspektiv er de individuelle skikkelser. Alle Rønnaus tanker om Håvard kommer fram gjennom hennes samtaler med andre. I samtaler mellom personer dominerer den direkte talen, og fortelleren kommer i skyggen, som i samtalen mellom Rønnau og verkseieren. Samtalene preges allikevel av fortellerstemmens kommentarer:

- Det kom nokså fort på, dette med Håvard og deg, sa han. – Jeg hadde ellers hørt ett og annet om at både den ene og den andre her oppe hadde tatt sikte på deg.
- Som ikke underlig kan være, føyet han til, mer til seg selv enn til henne.
- Nå fort og fort. Jeg for min del hadde nå merket hvilken vei det bar for snart et år siden. Fra første gangen jeg traff ham, hvis du vil vite det (s. 129).

Spesielt for *Trollringen* er åpningskapittelet der Nordbygda's historie fremstilles retrospektivt i form av en kollektiv monolog. Hoels verk kjennetegnes ved den monologiske fortelling, hevder Olaf Øyslebø: ”Hos Hoel blir alltid hovedaktorenes forhistorie gradvis avdekket i retrospeksjon. Oftest skjer dette ved såkalt indre monolog [...] (Øyslebø, 1958:13). Fordelen med denne fremstillingsformen er at den presenterende aktor selv kan tre ut av fortellingen, og la presentasjonen tillegges ”hele grupper eller sosiale lag av befolkningen og gi deres kollektive syn på dette eller hint” (Øyslebø, 1958: 14). I *Trollringens* åpningskapittel farges fremstillingen effektivt av den kollektive monologen, slik at leseren får inntrykk av at det som

presenteres er den allmenne oppfatningen i Nordbygda.⁹ Den samme kollektive fortellerstemmen kommer igjen i kapittelet om forfølgelsen av Kjersti. Fortellerstemmen fremstiller i ettertid et felles syn på de grufulle hendelsene. Den kollektive monologen er preget av bygdas reaksjonære og kyniske livssyn, og dermed skapes en ironisk virkning.

Hvor objektiv er egentlig fortelleren i *Trollringen*? Det er relativt tydelig å se hvem fortelleren føler med, og hvem som får det glatte lag. Sympatien ligger hos Håvard som må leve under press fra resten av bygda, og Kjersti som er en uskyldig tredjepart. Avskyen for møkka og stanken som Håvard må omgi seg med, kommer tydelig fram. Den groteske og avskyelige beskrivelsen står i kontrast til Håvards drøm om et nytt idealsamfunn. Fiksjonen fargelegges slik at mørket bygda utsondrer, blir en del av alle som bor der. Et viktig trekk ved fremstillingen er hyppig bruk av ironi. Dette får konsekvenser for personskildringen. Hoel fremstiller typer og karikaturer som ikke blir annet enn latterlige til tross for fortellingens grufulle utgang.

6 Miljø og samfunn

6.1 Bygdelivsskildring og sosial roman

Handlingen i *Trollringen* er lagt til en innlandsbyggd mellom 1817 og 1827. Det er de ulike lagene av bygdesamfunnet Hoel skildrer. Her møter leseren de kondisjonerte, selveierbønder, husmenn, tjenere og legdefolk. *Trollringen* gir en bred samfunnsanalyse av et bondesamfunn i tiden før de store endringene innen jordbruket finner sted. Tvinnereim tar i sin studie opp det sosiale aspektet ved *Trollringen*. Mens Mylius mener at det sosiale ved romanen i seg selv har liten verdi, og kun er til stede som et bakgrunnsteppe for den psykologiske problematikken, synes Tvinnereim at det sosiale er et viktig utgangspunkt for å forstå det som skjer med menneskene i romanen. Han sier:

Sikkert er, at det fins få norske diktverk hvor det legges så stor vekt på skildringen av økonomiske og sosiale forhold, og fremstillingen av disse står i klar rapport til menneskeskildringen. [...] Dersom en ikke tar den sosiale dimensjonen i denne diktingen alvorlig, vil store deler av innholdet i romanene falle utenfor som uvesentlig og dødt (Tvinnereim, 1975:313)

Trollringen svarer til Åsfrid Svensens beskrivelse av samfunnsanalyserende romaner:

⁹ Språklig sett er dette en ulogisk fremstillingsform fordi den antar at en hel gruppe kan uttale seg likt. Øyslebø sier: "Det må heller ses slik: Hvordan en representant for gruppen *ville* ha uttrykt det *om* han skulle ha uttalt det" (Øyslebø, 1958:15).

Samfunnet er skildret som et komplekst system der politiske, sosiale, ideologiske og psykologiske forhold påvirker hverandre gjensidig, og der et enkelt område ikke kan forstås løsrevet fra helheten. Systemet er enhetlig; samme grunnlag går igjen i alle sammenhenger. Samtidig er det motsetningsfylt – noen støtter opp om systemet som det er, andre søker å forandre det (Svensen, 1985: 156).

6.2 Ideologi, verdisyn og livsforståelse

Trollringens åpningskapittel er avgjørende for vår forståelse av Nordbygdas normsystem.

Romanens eksposisjon legger grunnlaget for handlingens utvikling og rammen for den videre lesningen. Det er den kollektive stemmen som taler, og som gir leseren innblikk i hvordan bygdefolket vurderer personer og hendelser. Hoel tydeliggjør også de kreftene Håvard står overfor som reformator (Tvinnereim, 1975: 321). Bygdesamfunnet er preget av tradisjonens velde, og er uimottakelig for nyvinninger:

Det gikk ingen kjørevei gjennom bygda, hadde aldri gått noen, og skulle aldri gå noen. Det fantes slike veier andre steder – det hadde vel alltid gått vei der. Men denne bygda lå ikke for slikt. Ja, men det ble bygget nye veier andre steder, sa noen. Nå ja, folk fant på så mangt. [...] Nei, kjørevei her? Han hadde vel hatt sin mening med det, da han la denne bygda så avsides, med milevid skog rundt om på alle kanter og bare den ene smale rideveien, over åsen og langs åa ut mot verden. Og det var bra så (s. 7).

Den kollektive stemmen reiser seg som en mur mot alt som kan trenge på utenfra. Vi er vitne til et slags overvåkingssamfunn der de ”gode”, gamle reglene setter grensene: ”Alle visste, fra de var en neve store, hva skikk og bruk og sømmelighet krevde. Og hundre øyne fulgte hver og en både sent og tidlig, ja nær sagt både natt og dag, og passet på at de gode, gamle reglene ble fulgt. Få hadde lyst og færre mot til å sette seg opp mot dem” (s. 10). De overleverte normene blir ikke rasjonelt begrunnet. Nordbygda er et selvrettferdig samfunn som verner om og dømmer sine egne. Innesperret med skog på alle kanter og uten kjørevei, har det i denne bygda oppstått et verdigrunnlag som baserer seg på at alt som kommer utenfra er av det onde. Til tross for et sterkt lagdelt samfunn er den overordnede normen felles og går på tvers av klasseskillene. Innledningskapittelet skildrer et samfunn preget av stagnasjon og innavl. Det er et samfunn som er seg selv nok. Det er mistenksomhet, nysgjerrighet, hevngjerrighet og konservatisme som styrer bygda. Folkesnakk og sladder fører til rykter som vokser ut av proporsjoner. Uvennskap blomstrer gjennom generasjoner. Dette gjenspeiler seg i de gjengrodde stiene mellom gårdene:

Noen [stier var] veltrampet og velbrukt, andre smale, lite brukt, med gress groende midt i stien. Det var nå så mangt som avgjorde slikt. Det kunne være falt et ord på det ene stedet en gang, om en eller annen eller et eller annet på det stedet. Det kunne være falt i sinne og

ondskap, eller i fylla, eller i tankeløshet rett og slett. Eller det trengte slett ikke å være falt, men var oppstått av seg selv, i kjerringkjeften, på vei fra det ene stedet til det andre. Et slikt ord, det lå liksom og grodde, skjøt skudd og fikk røtter og vokste opp og fikk blomster og tagger med tiden. Det hendte ikke så meget i en slik bygd, det ble ikke så god leilighet til å glemme (s. 8).

Også i denne bygda finnes det ”utålmodige” som ikke kan slå seg til ro med tilstanden. Disse blir sett på som svake mennesker. Om ungdommen var tankeløs, ble den med årene eldre og klokere. ”Det var en syndefull verden vi levde i, og menneskene var svake. Derfor var det enkelte ting som måtte skjerpes inn og skjerpes inn om igjen, til folk husket dem til og med i søvne” (s. 12). Det finnes også et ”fremskritt” som bygda er fornøyd med. I kjelleren til Kerstaffer Berg settes de som på en eller annen måte går i mot det rådende verdisynet. På denne måten blir alle former for sosialt opprør slått ned. Folk som ikke er fornøyd med tingenes tilstand, blir sett på som gale, uromomenter som må fjernes slik at status quo kan beholdes:

En fikk vel si, det var en velsignelse at bygda hadde fått han Kerstaffer. Før lå disse tullingene og dro seg hver på den gården der de hørte til, griset med maten, hoiet og skrek, skremte gamle og unge og fant på ting en helst ikke skulle nevne en gang. Nå fikk en dem iallfall samlet på ett sted. Det var vel slikt som ble kalt fremskritt. [...] Riktig gamle folk, [...] de kunne fortelle at en gang i tiden var det ikke flere tullinger her enn andre steder.

– Nei, nei, dét var det jo ikke nå heller; men en gang i tiden var det ikke så mange som nå. Så det var greit, at det var et eller annet av *det nye* som voldte ulykken (s. 10-11).

Årsaken til en slik selvrettferdighet er selvoppholdelsesdriften hos storbøndene. Den kollektive stemmen i åpningskapittelet må først og fremst tillegges dem. Hos dem har gårdene gått i arv gjennom generasjoner. Bøndene er fornøyd med denne situasjonen. Det gir dem makt, penger og innflytelse. Få flytter inn og enda færre flytter ut. Alt har sin faste plass. ”Bygda lå der den lå, og var som den var” (s.12). Storbøndene vet hva de har og vil ikke endre på noe som fungerer. Ingen i dette samfunnet ser ut over bygdegrensene. De er ikke i stand til å vurdere sin egen situasjon i en større politisk sammenheng. Som Tvinnereim skriver: ”Det er en rekke ting folk er *mot*, men der er ikke mulig å peke på noe bevisst engasjement *for* noe” (Tvinnereim, 1975: 322). Engasjementet må i så fall ligge i deres trang til å drive ut alle som ønsker reformer, og dette engasjementet får stadig større konsekvenser. Å holde stand mot forandringer krever mer og mer, men i selvrettferdighetens navn er alle metoder tillatt. Bøndene i Nordbygda spiller på primitive følelser, og selvoppholdelsesdriften er en av de sterkeste.

6.3 Klassestruktur, maktrelasjoner, stigmatisering og begjær

Den nedarvede klassestrukturen i Nordbygda er en naturlig del av tilværelsen. Skillet går mellom selveierbøndene som maktelite på den ene siden, og husmenn, legdefolk og tjenerskap på den andre. Tvinnereim kaller dette med en sosiologisk term for ”dikotomisk lagdeling”. Det betyr at det er en kløft mellom de to hovedgruppene, men samtidig klare trinnvise avstander innen hver av dem” (Tvinnereim, 1975: 321). For selveierbøndene ligger det noe selvfølgelig i en slik lagdeling:

De fattige var fattige, og skulle så bli. De store gårdene hadde alltid tilhørt dem som satt der nå, eller deres slekt.

At mange av de store gårdene hadde gått fra den ene slekten til den andre, både en og flere ganger, kunne ikke forandre noe i dette” (s. 12).

Det kan virke som om fattigdommen er like uproblematisk for de fattige som rikdommen er for de velstående. Husmennene godtar sin situasjon og kommer ikke med selvstendige krav. Hoel fremstiller ikke husmennene mindre selv gode enn bøndene. Selv under piskan til bønder som Hans Nordby eller Kerstaffer Berg hindrer det ikke husmennene i å gjøre bonden et pek i ny og ne, men de lar seg gjerne ”kjøpe” når det skal spres rykter i bygda. Folk er generelt redde for hverandre. Nordbygda er et samfunn med streng indre kontroll. Alle vet hvor de hører hjemme, og maktrelasjoner dannes mellom de mest utenkelige personer, også uavhengig av sosialt ståsted. Derfor er det ikke muligheter for sosialt opprør i denne bygda. Det kontrollerte samfunnet har skapt en egen mennesketype som lever innenfor det Åsfrid Svensen kaller ”et sammenhengende system, som omfatter både en livsform, en virkelighetsforståelse og et sett av verdier” (Svensen, 1985: 159). Hoel beskriver mennesketypene slik at de nedarvede og rendyrkede trekkene kommer tydelig fram. Håvard kommer inn i samfunnet som en kontrast til det rådende samfunnet. Magli Elster skriver i anmeldelsen av *Trollringen* at det uforanderlige ved bøndene skaper kontrasten til Håvard. Det finnes ingen overraskelsemomenter i det trauste og nedarvede:

Det er bygdekulturen og bygdesamfunnet selv som har gitt menneskene denne formen, det er tradisjonen, ordet hver mann, fra han er 3-4 år – at han blir bestefar sin opp av dage, og den femårs-jentungen der likner en tante på farssiden, som var så gjerrig, eller så kaut, eller så fåmælt, eller så talefør. Hvordan kan et barn unngå å bli skapt av bygda? [...] For et press i et lukket miljø, der bygda og slekta, det er verden. Så lever de da opp til ordet som blir sagt, og den som i virkeligheten måtte være annerledes enn det er opplest og vedtatt at han er, får i et slikt trangt samfunn enda vanskeligere kår enn ellers, både einstøingene, kunstnertypene, drømmerne, alle har de lettere for å havne i kjelleren til Kerstaffer Berg (Sitert etter Tvinnereim, 1975: 327).

Nå er det ikke slik at idyllen råder storbøndene imellom. Bøndene står mot hverandre, og de tåler ingen over seg. Maktbegjær fører til ondskap og berikelse på andres bekostning. Den ivrigste på dette feltet er Hans Nordby, men han er likevel ingen lederskikkelse. Han snor seg og skor seg uten hensyn eller medfølelse. Når han klarer å liste jord eller skog fra en av de andre bøndene, vurderer han det som sin rettighet. I de blindes land er den enøyde konge. Han kan ikke noe for at de andre er så dumme og setter gården på spill. For ham er det en lek. ”Det var en skam å tjene penger på uhederlig vis. Men lå pengene først på kistebunnen, så lå de nå der” (s. 12) (Jf. oppgaven s. 78 - 81).

Det er også faktorer utenfor bygda som påvirker forholdene. Disse trer ikke tydelig fram med en gang, men kommer i små drypp. Over bygdesamfunnet ligger statens anliggender som en klam hånd. Dette er noe bøndene egentlig ikke orker å bry seg med eller ta stilling til. Her kommer også Nordby inn, fordi han har satt seg bedre inn i situasjonen ute enn de andre. Han har alliert seg med baron von Rosenkrantz og fungerer som baronens oppkjøper av skog i bygda. Pengehusholdningen er i ferd med å trenge inn i bygdesamfunnet. For å skaffe kontanter tar bøndene på seg ekstra kjøring til Verket. Verkseieren sitter som en myndig, men etter mitt skjønn også rettferdig leder for Verket. Det er først og fremst gjennom Håvard og Rønnau vi får inntrykk av verkseieren og de tilhørende kondisjonerte kretser, som prestefamilien Thurmann. Disse griper ikke direkte inn i handlingen på noen annen måte enn at de står i kontrast til bygdesamfunnet. Deres stemme taler bare om det de ytre sett observerer, at bygda ligger til akters uten påvirkning utenfra. Prestefamilien og til dels verkseieren taler med den reelt rettferdige stemmen i rettssaken mot Håvard. Men de virker maktesløse mot ”bygdedyret”, idet det allierer seg med lovens maktapparat. Her er det også gnisninger på et enda høyere sosialt plan. Ikke alle domsmennene har så mye til overs for verkseieren og hans utskeielser (Jf. oppgaven s. 74 - 78).

Lagdelingen i Nordbygda går ikke bare mellom de ulike stendene, men også mellom kvinner og menn. Det kan virke som om erotisk begjær mellom kjønnene er fraværende. I ekteskapsaker er det gård og jord som bestemmer valg av ektefelle. Begjær mellom kvinner og menn kommer noe til syne innenfor husmannsstanden, men da som en primitiv og dyrisk drift. Husmannsjentene kommer titt og ofte hjem med en unge som de legger på trammen til foreldrene. Hoel skildrer særlig kvinnene i Nordbygda som et kollektiv. Tvinnereim skriver treffende om dette:

Virkemidlene i skildringen av disse kvinnene er grove og enkle. De er lite for øyet (flate over brystet, med toppmage og lange, flate føtter), og navnene er lite flatterende (av typen Gorine Pulten og Mathilde Gørrholmen). Etter en slik presentasjon har de ingen sjanse til å vinne

leserens sympati. De blir videre karakterisert som misunnelige, sladderaktige og med en betent erotisk fantasi (Tvinnereim, 1975: 330)

Den erotiske fantasien oppstår nok først og fremst i møte med Håvard, og dette skaper det raseriet som etter rettssak og domfellelse fører Kjersti i døden.

6.4 Det nye anslaget mot bonden

I selveierbøndenens øyne er det først og fremst ”det nye anslaget mot bonden”(s.29) som er med på å så splid og strid i bygdesamfunnet. Alt nytt kan bidra til å rokke om på den rådende samfunnsformen. Allerede i første kapittel legger trusselen om ”det nye” seg som en kald skygge over det ”idylliske” tradisjonsveldet den kollektive stemmen skisserer. Det er *det nye* som kommer utenfra, fra ”storsamfunnet” som volder ulykken i bygda og som skaper uro der det tidligere var streng disiplin. Den rådende livsforståelsen står for fall.

Hoel går grundig til verks i sin beskrivelse av det gamle bondesamfunnet. Som han sa, skulle det ”lukte jord” av romanen (jf. oppgaven s. 26). Historisk sett er Hoel litt tidlig ute med beskrivelsen av de store endringene i jordbruket, det Inge Krokann kalte ”det store hamskiftet”, overgangen fra naturalhusholdning til pengehushold på landsbygda med mer spesialisert produksjon og arbeidsbesparende maskiner. De største endringene tok først til fra 1830 - tallet og skjøt fart fra 1850-tallet. Tore Pryser sier i *Norsk historie 1814 - 1860* (1999):

Stein Tveite skriv i jubileumboka for Selskapet for Norges Vel at ”det var så godt som ingen heilt nye element som kom til i det norske landbruket mellom 1550 og 1850...Det som ble innført av nytt, har for det meste bare verdi som kuriosa.” Det var rettnok eitt unntak – poteta. Men elles kom det lite nytt: ”Den billige arbeidskrafta gjorde at det ikke var vilkår for å føre inn arbeidsbesparende metoder”. Fyrst etter 1850 kom omslaget (Pryser, 1999: 99).

Historikerne opererer med to teorier når det gjelder landbruket før 1850. Den ene er stillstandsteorien og den andre fremgangsteorien. Stillstandsteorien har nok stått sterkest, siden det har vært naturlig å tenke seg at den kraftige befolkningsøkningen med god tilgang på billig arbeidskraft gjorde behovet for modernisering lite. Fremgangsteorien konsentrerer seg mest om den kvantitative ekspansjonen før 1850. Noen kvalitativ ekspansjon er det vanskelig å snakke om før 1840.

Den største endringen innen jordbruket i første halvdel av 1800-tallet var overgangen fra trefredskaper til jernredskaper i foredlingen av jorda. I enkelte deler av landet var jernplog vanlig allerede i 1820-årene (Pryser nevner Jæren), mens det i andre deler av landet, og særlig på Østlandet, fortsatt var vanlig med trefredskaper i 1860-årene (Pryser, 1999:

103-104). Håvard er særleg opptatt av nye redskaper. Han har gått i lære, og kjenner det teoretiske grunnlaget for et velfungerende jordbruk. Men teori blir ikke godt mottatt blant de andre bøndene. Motstanden mot slik kunnskap ligger først og fremst i at boklig lærdom ikke var for alle og enhver. Pryser sier:

Tradisjonelle normer og gamle sosiale mønster var i det heile mentale hemningsfaktorar som var seige å endre. Opplysningsnivået i bondesamfunnet spela også inn. Tidleg på 1800-talet hadde nok bønder flest skrale almennkunnskapar og lite teoretisk kunnskap om landbruk. Berre dei ferraste kunne skrive namnet sitt, og få kunne lese (...) (Pryser, 1999:107).

Generelt sett kan man si at Norge var et sterkt lagdelt samfunn på begynnelsen av 1800-tallet. Hvilken stand man ble født inn i, avgjorde fremtiden. Mulighetene til å klatre oppover i den sosiale stigen var få. Pryser sier:

Sosial mobilitet gjekk helst nedover, når bøndene fall ut av bondestanden, anten etter fallitt eller når yngre søner og døtrer ikkje arva eller gifte seg til gard. Det hende at ein husmannsson fekk seg gard og vart rik, men det var eit unntak. Ein har trudd at husmannsgruppa var sjølvrekrutterande i fyrste halvpart av 1800-talet. Fyrst med utvandringa og nye yrke i byane fekk husmennene verkeleg høve til sosialt opprykk (Pryser, 1999: 24).

På begynnelsen av 1800-tallet livnærte 80 prosent av befolkningen seg av jordbruket. Husmannsvesenet var et nødvendig onde, da det var vanskelig å finne jord til alle i det overbefolkede bondesamfunnet. I en slik situasjon var båndene tilbake til tidligere generasjoner avgjørende, selv om disse ble utvannet over tid. Dette er et viktig sosialt motiv i *Trollringen*:

Noe av det viktigste av alt var å være av god ætt. Når en yngre sønn på en gård fikk seg husmannsplass under gården, ble det husket en tid, at på den plassen var de av god ætt. Ett, to slektsledd – så ble det litt brysomt å huske det (s.12).

Inge Krokann skriver positivt om den blomstrende folkekulturen i første halvdel av 1800-tallet. Det ”intense, men frie arbeidsliv ’ under open himmel’ i ein stor natur” (Krokann, 1982: 11) skapte kunst i hverdagen gjennom folkediktning, folkemusikk og kunsthåndverk. Men samtidig fantes det sider ved bondesamfunnet som skapte stagnasjon. Krokann kalte det for ”gardvernet”:

[...] dette gamle bondesamfunnet drogst med skuggesidor i seg sjølv, som anten smått om senn førde areforkalking inn i organismen eller veikte på anna vis, og dermed hjelpte til at heile bondesamfunnet kunne misse jamnvekta, då den sterke påkjenning utanfår kom attåt med den tekniske revolusjon i førre hundreåret. Sjølve gardvernet privilegerte dei som ein gong hadde komi seg attåt jord, så det kunne vera meir enn vanskeleg for den som ikkje

høyre ”rein ætt” til eller av andre grunnar stod utanfor å få fatt i ein jordflekk. [...] I lengda kom såleis det gamle *gardvernet* til å leggje hindring i vegen for utviklinga av sjølve jordbruket, som det i så lang tid hadde vøri stor stønad for (Krokann, 1982 : 12, min kursivering).

Det er ”gardvernet” som er det viktigste for storbøndene i Nordbygda. Eiendomsretten kan ikke rokkes ved i et samfunn der arverekken kan følges mange slektsledd bakover i tid. Utvikling innenfor jordbruket er ikke prioritert. I et samfunn der utviklingen skyter fart, kan også privilegiene forsvinne. Storbøndene er klar over situasjonen og kontrollerer den. Det nye anslaget er altså en kraft som kan komme utenfra, og som bygda verner seg mot, blant annet ved ikke å ha vei. De gangene nye ideer har oppstått av seg selv i bygda, har det vært lett å slå dem ned ved å kalle opphavsmannen for gal og sperre ham inne.

Håvard Gjermundsen er innflytteren som i dobbel forstand representerer det nye da han kommer til bygda. Han ser mørket, stanken, skitten og usunnheten som fyller opp både fjøs og sinn i dette samfunnet. Dette vil han til livs, og dermed blir han som en personifisering av det ”hamskiftet” som står for døren.

Fra storsamfunnet og myndighetenes side kommer det nye anslaget i form av beskatning, beslaglegging og oppkjøp. Fra bøndenes side fører dette til enda mer mistenksomhet og gjerrighet enn tidligere. Samtidig forstår noen at det er mulig å sko seg på de nye forholdene. Bøndene får muligheter de ikke har hatt før til å tjene penger på kjøp og salg av skog og bergverksprodukter. Mellommenn som Hans Norby fungerer som lakeier for storsamfunnet i bygdesamfunnet. Tvinnereim peker på de urettferdige forholdene som har oppstått for bygdefolket. Tømmeroppkjøperne sitter med alle privilegier. De betaler dårlig for bøndenes slit, og selv de best stilte gårdbrukerne synker ned i gjeld på grunn av høye skatter og avgifter. For å tjene mer penger påtar bøndene seg ekstra kjøring til Verket og forsømmer driften av sine egne gårder. Vanskjøtsel og forfall blir resultatet av byborgernes maktposisjon.

Som vi ser, står spliden i *Trollringen* både mellom indre og ytre faktorer. Bygda kjemper hele tiden med seg selv og ønsket om å bevare sine tradisjoner og sine ”kvaliteter”, noe den gjennom århundrene har greid gjennom streng sosial kontroll. Nå står bygda foran nye utfordringer som ikke kan skyves vekk på samme måte. Storsamfunnet vil før eller siden finne en måte å trenge inn til den på.

6.5 ”Det lukkede rom”

Innen kriminalsjangeren finner vi ”det lukkede roms mysterium”. Det betyr at forbrytelsen finner sted innenfor et begrenset og avlukket område. Tilsynelatende sitter hver og en igjen

med plettfri samvittighet, og alibiet gir seg selv; ingen kunne ha utført forbrytelsen uten å ha blitt gjenstand for oppmerksomhet. ”Det lukkede rom” - metaforen kan til en viss grad overføres til *Trollringen* og den innestengte Nordbygda. Også her foregår det kriminelle handlinger under lyssky omstendigheter. Det kan virke som om ingen riktig vet hva som foregår, men at det foregår noe rundt om i bygda, det vet alle. Det oppstår et usunt klima i et trangt samfunn der ryktene sprer seg fort.

Få reiste ut i verden, færre kom inn fra verden. Denne bygda var blitt en verden for seg selv – giftet inn i hverandre og atter inn i hverandre i slekt etter slekt så langt bakover som bygda hadde stått. Det var blitt et eget folkeslag, lett å kjenne igjen for den utenfra som bare en gang hadde sett folk i denne bygda (s. 13).

Det er ikke bare skogen som står som en mørk og ugjennomtrengelig mur rundt Nordbygda.

Det fysiske, uopplyste mørket, skaper også mørke i sinnene:

[Tungsinnet] lå og ruget, som skogen lå og ruget. Eller som langvarig gråvær kan ligge og ruge om høsten, inn mot den mørke, kalde vinteren.

Hva skulle en gjøre de lange vinterkveldene? Hva skulle en tenke på, drømme om, snakke om? Å – hva andre gjorde. Av godt – men det var så lite godt. Av vondt – det var så mye vondt, gud bedre (s. 13).

Det er dette mørket Håvard ser da han rir hjemover etter å ha sagt farvel til broren Gjermund. For første gang tar han inn over seg at det er dette ”lukkede rommet” han skal leve i resten av livet. På veien får han et kall i møte med en utsultet husmannskjerring og barnet hennes. Alt han skal utrette står klart for ham. Nordbygda skal åpne seg og vende seg mot lyset. Men senere, fra åskammen får han utsyn over bygda, et syn som gjør at han på ny mister noe av troen på forandringene:

Her, på den ytterste skrenten, kunne en se ut over hele den brede Nordbygda. [...] Han så hele bygda tydeligere enn han noen gang hadde sett den før. [...] Håvard grøsset der han satt. Og med ett slo det ned i ham, hardt og vondt, som om én hadde slått en syl ned gjennom hodet på ham:

– Du klarer det aldri!

[...] Det var bygda selv som hadde sagt fra.

[...] Der lå den, vid og åpen som en svær, lav gryte, med skogen som en svart skôve rundt kanten øverst oppe og sjøen med den råtne vår-isen på som en blakket, gråblå klatt nede i bunnen.

[...] Nei! I denne gryta kokte de den gamle grøten, og intet uten den gamle grøten (s. 53 - 55)

Bygda stritter i vinden med hus som alltid har blitt gjenreist på samme sted. ”Vi står der vi står, sitter der vi sitter. Før oss stod det andre hus her, maken til oss, stod her til de råtnet i jorden!” (s. 54). Besjelingen og metaforbruken spiller på eventyr og trolldom. Nordbygda

ligger der som en gryte der nye tilsetninger er utenkelige. Hoels metafor ”det lukkede rom” svarer til det som Krokann kaller for ”åreforkalkings-tendensen” i bondesamfunnet og ”innkapslings - skalet” som la seg rundt det. Dette var også den viktigste grunnen til at den tidligere blomstrende kulturen visnet hen, kvalitativt sett. Nye strømninger måtte til, og disse kom som oftest utenfra. Bondebefolkningen måtte være villig til å ta opp i seg disse strømningene. Den tidligere ubevisste meditative tilstand skulle erstattes med et reflektivt absorberingsliv overfor omverdenen (Jf. Krokann, 1982:14).

7 Fremstilling av litterære personer

I min analyse av *Trollringen* står forholdet mellom menneskene i Nordbygda sentralt. Bildet vi får av personene er avgjørende for hvordan vi tolker deres handlinger. Åsfrid Svensen nevner tre typer virkemidler teksten kan gjøre bruk av i personskildringen: ”1) fortelleren kan kommentere og karakterisere personene, 2) teksten kan la oss se dem utenfra slik at vi danner oss et bilde av dem ut i fra ytre trekk som kan ses og høres, og 3) teksten kan la oss oppleve personene innenfra” (Svensen, 1985: 129). Alle disse formene for personkarakteristikk finnes i *Trollringen*. En fortellers analyserende kommentarer til personenes atferd, motiver og sinnelag kalles gjerne direkte, resonnerende personkarakteristikk, mens den indirekte kommer frem ved ytre trekk (Svensen, 1985: 130). Ytre trekk var særlig viktig for Hoel og kommer frem ved dialog, utseende og påkledning, atferd, handling og ikke minst ved omgivelsene personene er satt inn i. Omgivelsene er ofte viktige på grunn av sin symbolske verdi.

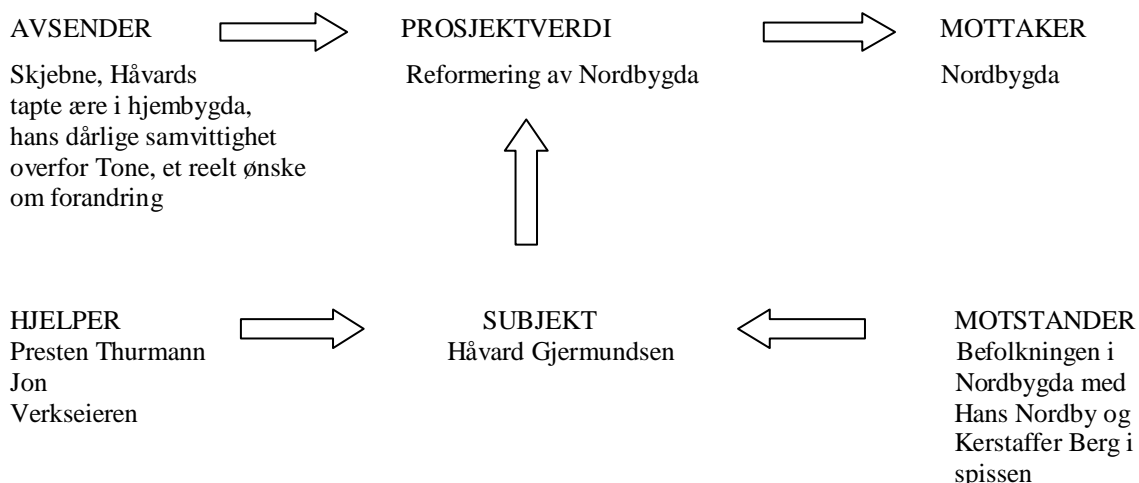
De fleste karakterene i *Trollringen* er forholdsvis flate eller statiske. De er sosiale typer og beskrives med liten eller ingen psykologisk nyansering. Svensen sier:

[...] personer er sosiale typer når de er tegnet med sosialt representative egenskaper, dvs. når sentrale trekk i deres atferd og psyke er typiske for mennesker i en bestemt sosial og historisk situasjon. Det sosialt typiske utelukker ikke psykologisk nyansering. Karakteristisk for realismens persontegning er at den forener det individuelle og det sosialt typiske i en syntese (Svensen, 1985: 144-145).

Den danske litteraturforskeren Annemette Hejlsted kaller slike typifiseringer for karaktermatriser: ”En karaktermatrice er en slags karaktermønster, der er hyppig forekommende og velkjent. Karaktermatricen udgjøres af et sæt af koder, der kommer udefra og ligger indebygget i selve opbygningen af karakteren i form af tekstens karakterindikatorer og deres indbyrdes relationer” (Hejlsted, 2007: 109). I romanen finnes mange slike ”matriser”, særlig i skildringen av bønder, husmenn og kondisjonerte. De er først og fremst sosiale representanter. Karikering er vanlig slik vi ser det i beskrivelsen av husmennene; de

har dråpe under nesa og husmannstralten i bena. Til oppbygningen av Håvard benytter Hoel et rikere sett av koder. Håvards karaktermatrise er kompleks. Han er den eneste med relativt utbygd selvforståelse og bevissthetsliv. Han gjør stadige forsøk på selvanalyse, og vi følger hans bevissthetsstrøm. Hans selvanalyse gjør ham også i stand til å ”godkjenne” sin egen dødsdom.

I en karakteranalyse vil det alltid være samspillet mellom personene og deres omgivelser, som står i sentrum. Rolf Gaasland sier at man i ”analysen av karakterer og deres setting må begynne med å skille mellom *funksjoner* og *kjennetegn*. Analysen av kjennetegn fokuserer på de trekkene som til sammen utgjør en setting eller karakter, mens analysen av funksjoner er opptatt av de konstellasjonene som eksisterer karakterer imellom” (Gaasland, 1999 : 99). En analyse bør ideelt sett undersøke både funksjoner og kjennetegn. Ved hjelp av A. J. Greimas aktant - modell kan man dele inn handlingens grunnstruktur og plassere personene i forhold til sine funksjoner. Med Håvard som sentralfigur har jeg valgt å gruppere *Trollringens* karakterer slik:

Som det fremgår av modellen, er Håvard stilt i en umulig konflikt: mottaker og motstander er her identiske størrelser.

7.1 Romanens personer

I sine forarbeider til romanen har Hoel selv satt opp de faktorene han ønsker å stille opp mot hverandre i samfunnsanalysen:

- 1) Gammel tid, primitive mennesker, med grådighet, villskap – men solide samvittigheter –
- 2) Opplysnings - folkene, med deres snarveier, billige romantikk, falske forestillinger.

3) Haugianismen, med et mørkt livssyn, sprunget ut av en skyldfølelse som svarer til den mørke fortiden. (Tvinnereim, 1975: 329).

Jeg vil i det følgende gå nærmere inn på *Trollringens* hovedperson, Håvard, og analysere ham i lys av Girards teorier som ble presentert på side 32 til 34. Jeg kommer også til å benytte meg av Goffmanns teorier som jeg presenterte på side 34 og 35. Videre har jeg valgt å dele behandlingen av de ulike sosiale gruppene i bygda inn i fire hoveddeler: *Bøndene*, *Husmennene*, *De kondisjonerte*, *De utstøtte* og *Kråkekvinnene*.

7.2 Håvard

7.2.1 Utabygding og inntrenger

Håvard Gjermundsen kommer til Nordbygda som prestefamilien Thurmanns husbondskar. Han oppdager snart at kontrastene er store mellom hjembygda i Telemark og denne flate østlandsbygda omkranset av skog. Forskjellene ligger ikke bare i det ytre og topografiske, men også i de indre krokene av menneskesinnet. Mens Håvard er en glad og lystig kar, felespiller og skiløper som liker å synge viser, er befolkningen i Nordbygda av et mørkere og dystre slag:

Det var blitt et eget folkeslag, lett å kjenne igjen for den utefra som bare en gang hadde sett folk i denne bygda.

Hva det var? Det var visst et eget drag – noe med øyenbrynene? Eller var det kinnbenene? Eller munnen? Det var ikke så lett å si hva det var, men noe var det. Liksom noe tungt, eller tungsint? Nei, det kunne da ikke være det heller – for de lo da både ofte og gjerne i denne bygda. Men kanskje var det allikevel noe tungt – som bare trakk seg unna et blunk når de lo, når de lo i skadefryd da helst, over andres dumhet og tankeløshet. Så vendte det tilbake igjen, tungsinnet lå og ruget, som skogen lå og ruget. Eller som langvarig gråvær kan ligge og ruge om høsten, inn mot den mørke, kalde vinteren (s.13).

Det kommer tidlig fram at det er de destruktive kreftene som styrer bygda, og det er disse kreftene Håvard må kjempe imot der han kommer som utabygding og inntrenger. Hvilke krefter eller samfunnsmekanismer i Nordbygda fører til at Håvards skjebne besegles? Hva karakteriserer disse kreftene og hvordan fungerer de?

Som jeg har vært inne på, har folk i Nordbygda vanskelig for å tolerere inntrengere. ”Ja. Få flyttet ut. Færre flyttet inn. I manns minne hadde det bare hendt tre - fire ganger, at noen fra denne bygda hadde skaffet seg utabygds kjerring. Og de tre - fire gangene kunne like gjerne vært ugjort, de med” (s. 14). Håvard møter Rønnau, og hans generelle svakhet for kvinner gjør at han fanges inn av hennes erotiske kraft. Før han gifter seg med Rønnau, utgjør han i seg selv ingen trussel. Han er bare en utabygding som forventes å holde

seg der han hører hjemme, utenfor samfunnet og aller helst på prestegården. Men Håvard bryter normen og blir inntrenger. Håvard har en form for lysende styrke som gjør at han hever seg over det mørket bygda utsondrer. Samtidig er han naiv når han gang på gang utfordrer dette mørket. Mest av alt utfordrer han de av storbøndene som lenge har gått og ønsket seg Rønnau til kone. Bøndene skjønner at Håvard har noe de mangler, og som gjør ham attraktiv for kvinner:

Mannfolkene sa hm! og Ja ja og Tja...en sprek kar var han denne Håvarden, en kunne ikke nekte for det, san. Det rundkastet han gjorde på stuegulvet første bryllupskvelden – det var det ikke mange som gjorde han det etter... Og gasta kjerring, ho Rønnau, det var visst og sant det. Men ho kunne nå like gjerne ha fønni seg en mann herfra grenda, det gikk flere enkemenn ledige her, med gard og skog og allting (s. 17).

Håvard trår altså over en grense da han gifter seg med Rønnau, men det skal bli mye verre. Ikke bare overtar han gård og grunn som tilhører bygda, men han ønsker å endre på den. Nå settes enda større krefter i sving. Krefter som har med bygdas kapital å gjøre. Man kan kanskje si at mekanismene som presser Håvard ut, ligger på to plan. På det ene planet ligger sjalusien fra de som ikke tåler hans erotiske makt over kvinner. Det mimetiske begjæret knyttes opp mot Håvards erotiske kraft. Han blir dermed et ideal, men også en trussel for bygdas menn. Håvard selv fremstilles som offer for et begjær han ikke kan stå i mot, da han trollbindes av Rønnau. For flere av bygdas menn blir Håvard mediator mellom dem selv og Rønnau, som de lenge har traktet etter, men ikke har fått. Sigurd Hoel beskriver et kjærlighetsløst og averotisert miljø, og der blir Håvards inntreden et brudd med denne tilstanden. Når mennene oppdager at Håvard innehar en kraft de selv mangler, går Håvard over fra å være idol til å bli rival. Men heller ikke her klarer Håvard å gå til motangrep.¹⁰

På det andre planet ligger angsten for en sosioøkonomisk omveltning som kan skade de rikeste av selveierbøndene i en generelt usikker tid. Håvard fremstilles som et ideal, en å se opp til. Hans planer for gården og etter hvert bygda, er preget av opplysningstidens tanker om frihet, likhet og broderskap. Han representerer de nye strømmingene som Nordbygdas innbyggere bør tilstrebe. Håvard kan dermed ses på som mediator mellom bygda og ”det nye samfunnet”. Han er i besittelse av mot, styrke og fornuft. Men disse egenskapene vendes etter kort tid mot ham. Håvards ideer går for langt for storbøndene i bygda. Om hans reformtanker skulle slå igjennom, ville husmennene til slutt være frie menn, noe som igjen

¹⁰ Forholdet mellom Håvard, begjær og erotisk kraft er også synlig i sagnet og myten omkring Håvards stamfar. Myten fortsetter å leve i Håvard i Nordbygda. Denne myten har jeg behandlet tidligere i oppgaven (Jf. oppgaven s. 18).

ville føre til undergang for det gamle ”storbonde - veldet”. Håvard blir dermed en fiende og rival. De destruktive kreftene får utløp i baksnakking, sladder og latterliggjøring, hersketeknikker som til sammen skaper et følelsesmessig kaos i bygda. Håvard er syndebukken som må støtes ut, slik at de gamle forholdene kan komme tilbake og bygda falle til ro. Han er det letteste offeret nettopp fordi han er kommet utenfra. Han kan ofres som et offerlam uten at det skaper videre problemer i en bygd hvor alle kjenner alle og gjerne er i slekt. At de grunnleggende samfunnsproblemer har sin rot i årsaker utenfor bygda, som press fra storsamfunnet, ligger utenfor bøndernes horisont. Her i bygda er det Håvard som får skylden, for det er han som har skapt kaoset ved å trenge inn og foreslå endringer. René Girard skriver om den rituelle ofring som utløsning for et samfunns problemer. Ifølge ham er dette en mekanisme som finnes i alle samfunn. Det Girard skriver i det følgende gir etter min mening en relevant beskrivelse av den form for rituell ofring som skildres i *Trollringen*:¹¹

Selv når ofringen utføres av én person, utføres den vanligvis på vegne av alle. Samfunnet bekrefter sin enhet ved ofringen, en enhet som viser seg fra det øyeblikket splittelsen er på sitt mest intense. Samfunnet setter i scene sin egen oppløsning ved den mimetiske krisen, og overgir seg til den evige hevnsikelen. Plutselig blir alles motstand mot alle erstattet av alles motstand mot én. Der det tidligere var en kaotisk blanding av konflikter, er det nå én eneste. Hele samfunnet står på den ene siden, mens offeret står på den andre. Samfunnet er på nytt samlet på bekostning av offeret som verken er i stand til selvforsvar eller å fremkalle noen hevnaksjon. Ofringen vil aldri skape nye konflikter eller få krisen til å vokse. Offeret har samlet samfunnet i striden. Ofringen er ganske enkelt en annen form for vold, en som er lagt til rekken av andre, men det er den siste voldshandlingen, det siste ordet (Girard, 1978:24, min oversettelse).

7.2.2 Misjonær, frelser og helgen

Håvard får et syn i skogen og trer etter dette fram som Nordbygdas misjonær. Han har fått et kall og skal gjøre det mørket han ser rundt seg, om til lys. Han tenker at det er skjebnen som har ført ham hit og gitt ham dette kallet. Samtidig er det et helt praktisk kall. Det er næret av

¹¹ Even when the sacrifice is performed by a single person, that person usually acts in the name of everyone involved. The community affirms its unity in the sacrifice, a unity that emerges from the moment when division is most intense, when the community enacts its dissolution in the mimetic crisis and its abandonment to the endless cycle of vengeance. But suddenly the opposition of everyone against everyone else is replaced by the opposition of all against one. Where previously there had been a chaotic ensemble of particular conflicts, there is now the simplicity of a single conflict: the entire community on one side, and on the other, the victim. The nature of this sacrificial resolution is not difficult to comprehend; the community finds itself unified once more at the expense of a victim who is not only incapable of self-defence but is also unable to provoke any reaction of vengeance; the immolation of such a victim would never create fresh conflict or augment the crisis, since the victim has unified the community in its opposition. The sacrifice is simply another act of violence, one that is added to succession of others, but it is the final act of violence, its last word” (Girard, 1978: 24).

rasjonelle tanker, som er plantet i ham av opplysningsmannen – og presten Thurmann. Håvard har sittet utallige timer hos presten og hørt hans budskap. På veien gjennom skogen ser Håvard et eksempel på det uopplyste samfunnets fattigdom. En husmannskjerring med hender som dyreklør griper om maten han kaster til henne. Det mennesket hun er, glimter bare så vidt fram i de svarte øynene. Håvard ser for seg hvordan uopplyst fattigdom og nød gjennom generasjoner har satt seg som en flis i menneskenes hjerter. Han får en visjon:

Med ett visste han, som i et syn, at her hadde han sitt verk å øve.
[...] Det strømmet inn over ham, syn efter syn, plan efter plan, som om det alt sammen var kommet sakte drivende gjennom lang tid på en strøm et sted inne i ham, men var blitt sperret av en dam, og hadde steget og steget, ganske stille, til nå med ett dammen ga seg, og det fosset utover, om hverandre, i hverandre, drømmer, syner, planer (s. 46 - 47).

Som andre misjonærer har Håvard gått i lære, og han vet at de kunnskapene han har fått, kan bli til nytte for en bygd som ikke har gått ut av middelalderens skygge:

At det var kommet en ny tid for alt som hette jordbruk ute i verden; at noen få her hjemme hadde lært av dette nye; at han var en av de få som hadde lært av disse få igjen – alt dette gikk gjennom hodet på ham, fort, fort, mer som syner enn som tanker (s. 49).

Håvard blir her et eksempel på den klassiske misjonær som har lært det rette budskap, og som med liv og lyst skal så de nye ideene utover bygda. Hans kall er ikke av åndelig, men av praktisk karakter. Men han vil også at menneskene skal få åpnet sine sinn og ta imot den friheten de så lenge har vært berøvet for.

Håvard ser for seg at folk skal komme til ham som Nikodemus om natten (s. 40). Den bibelske figuren Nikodemus var en fariseer som kom til Jesus om natten for å forhøre seg om den frelsende Gud (Joh. 3,1- 21). Fariseerne levde avsondret fra andre jøder, og så på seg selv som frommere og sannere enn andre. De levde etter strenge tradisjoner som ble demonstrert ved en fordømmende holdning overfor resten av samfunnet. Fariseerne anklaget disiplene for ikke å følge Skriftens ord. Utrykket ”en fariseer” har i den alminnelige språkbruken gått over til å bety en selvrettferdig eller skinnhellig person. Folket i Nordbygda er slike fariseere. De lever etter gamle regler og mener selv at deres livsholdning er den beste. De dømmer både hverandre og inntrengere. Fariseerne lurte stadig på Jesus for å se om han holdt budene, og han ble kritisert for å helbrede på sabbaten. Han som har kommet med frelse, blir altså motarbeidet, ikke ulik situasjonen Håvard møter i Nordbygda.

Slik fremstilles Håvard i en frelserskikkelses lignelse. Han vil befri bygda fra fangenskap.¹² I rollen som frelser viser Håvard sin store uskyld. Den er hans største dyd, men blir også hans største feil. Håvard klarer ikke å slå tilbake når motkreftene i bygda settes i sving. Girard beskriver hvordan rivalisering fører til at subjektet selv blir mediator for mediatoren, der modellen (Håvard) selv rivaliserer med sine beundrere (bygda). Men på dette planet svikter Håvard, og hans forsøk på rivalisering mislykkes. Om man skal tolke årsaken til dette i lys av Girards teorier, klarer ikke Håvard å slå ned på hetsen fordi han er uskyldig. Han er verken skurk eller tyrann. Han tror for godt om den eller de som legger fellene ut for ham. Situasjonen blir mye mer dramatisk enn han forestiller seg. Han observerer menneskene rundt seg, men tror ikke ondskapen sitter dypere enn at han kan hanskkes med den uten å ty til vold. Rett nok slår han til Kerstaffer Berg slik at han aldri blir seg selv igjen, men han stopper sin egen voldelige tendens da han holder på å angripe Martin Grina med kniv. Han tror han ligger under for slektens skjebne, og at det skal gå ham ille om han tyr til kniven, ”Arvestålet”. For å stoppe skjebnemønsteret, smir han kniven inn i en ljå. Han er en uskyldig sjel.

René Girard tar for seg den sentrale scenen i Det nye testamentet, nemlig pasjonen, Kristi lidelsehistorie. Kristus er den uskyldig frelser som påtar seg ansvaret for den skyld som ligger over samfunnet.

At den centrale scene i Det ny Testamentet – passionen – tematiserer netop lynchningen, allemod-én, et ”offer” (der oven i købet erklæres for ”konge”) – kan ifølge Girard ikke bero på nogen tilfældighet. Passionen gentager alle riter; men med en altafgørende forskel. For her er der ingen illusioner, hva angår udstødelsen. Her er den udstødte intet monster, og han er ikke skyldig (Girard, 1990:180).

På samme måte kan man kanskje si at Håvard ved å bli Nordbygdas offer påtar seg innbyggernes skyld. Min hypotese er at Håvard fungerer som et offerlam og en slags kristusskikkelse i fortellingen. Han tar på seg å være syndebukk for alle. Men i tillegg kommer det inn et psykologisk moment: Årsakene kan ligge i hans skyldfølelse for fortiden da han svek sin ungdomskjæreste, Tone. Han får en erkjennelse som gjør at han godtar majoritetens dom og straff. Girard sier:

[...] det er først kristendommen, der giver de udstødte mulighed for at tale. Sat på spidsen: i kristendommen er det den ene – den udstødte – der har retten på sin side, og kollektivet, gruppen, der har uret. Det er her, det hellige med al dets tvetydighed viser sig som det, det er:

¹² Frelsen står sentralt innenfor religionsvitenskapen, og frelse brukes gjerne synonymt med forløsning. En frelst eller fri-hals ”vil si en person som har halsen fri, i motsetning til trelen som gikk med klave” (*Aschehougs konversasjonsleksikon*, bind 7, 1969: 242).

gruppens forsøg på at holde sin egen vold fra livet ved at skubbe den over på en sydebuk (Girard, 1990: 181).

Den voldelige tendens ligger latent i dette bondesamfunnet. Det skjerpes stadig inn på regler som skal følges til punkt og prikke. De andre utstøtte blir plassert i kjelleren til Kerstaffer Berg, men kan ikke betraktes som offerlam på samme linje som Håvard. For å frigjøre menneskene fra skyld ofrer Kristus seg etter Guds ønske. Også Håvard kommer til et punkt der han godtar sin dødsdom og sitt offer. Girard sier at ”offeret er nødvendig, for Gud vil det. Men det er en uskyldig, og i den forstand allerede en sydebuk for de andre” (Girard, 1990:182). Håvards offer virker totalt bortkastet, men om man tolker det ut fra Girards offertanke, kan det allikevel ha sin misjon. Ofringen av Håvard kan være nødvendig for å åpne bygdas øyne. Den groteske scenen som utspiller seg på henrettelsesdagen er mer enn folk kan ta inn over seg: ”Dette var i grunnen litt mer enn de fleste hadde forlangt. Folk stønnet, noen ramlet overende” (s. 446). Etter at kvinnene har drevet Kjersti i døden, er det også skrekken som griper om seg. Flokken av kvinner sprer seg. Dette hadde de ikke ventet. Store endringer kan man allikevel ikke vente seg på øyeblikket. Det bekreftes av Hr. Paus som er den første som tar ordet etter henrettelsen:

Herr Paus kastet et blick ut mot folkemengden, som allerede spredte seg, og sa:

– Det er for sent.

Og han var glad for det, iallfall. I sitt stille sinn tenkte han en hatefull og lite kristelig tanke:

– Nu er de kvitt ham da, og kan fortsette å leve som de har levet i femti år til! (s. 448).

Om denne følelse av tilfredsstillelse som slår innover samfunnet etter ofringen skriver Girard:¹³

Tilbakevendingen til en roligere tilstand viser seg å bekrefte offerets ansvar for den mimetiske disharmonien som har plaget samfunnet. Samfunnet ser på seg selv som fullstendig passivt vis-a-vis offeret, mens offeret selv fremstår som den eneste ansvarlige i saken. Ved løsningen av krisen inntreffer det en omvendelse i forholdet mellom offer og samfunn. Dermed blir det mulig å se hvorfor offeret anses som hellig. Offeret holdes ansvarlig for den fornyede roen i samfunnet, og for uroen som gikk forut for denne tilbakevendingen. Offeret stilles til og med ansvarlig for sin egen død (Girard, 1978: 27, min oversettelse).

¹³ The return to a calmer state of affairs appears to confirm the responsibility of the victim for the mimetic discord that had troubled the community. The community thinks itself as entirely passive vis-à-vis its own victim, whereas the latter appears by contrast, to be the only responsible agent in the matter. Once it is understood that the inversion of the real relation between victim and community occurs in the resolution of the crisis, it is possible to see why the victim is believed to be sacred. The victim is held responsible for the renewed calm in the community and for the disorder that preceded this return. It is even believed to have brought about his own death (Girard, 1978: 27).

Det er altså forskyvningen av skyld som står i fokus etter lysesjingen. Offeret er selv skyldig i utfallet, og samfunnet må på ny finne tilbake til roen det hadde før problemene startet.

Girard nevner et annet interessant perspektiv på offerlammet som jeg vil se Håvard i lys av. I det sekulære, avsakraliserte samfunn er behovet for sydebukker like stort som i Det nye testamentet. Her gjøres sydebukkene skyldige uten noen form for helliggjørelse : ”[...] dette er tilfældet i den vestlige verdens historie af masseudstødelser, fra den sorte død til de totalitære regimers udryddelsesleire. Sakraliseringen flyttes til gjengæld over på mytens arvtagere: helgenlegenderne, hvor sakraliseringen nok følger udstødelsen, men hvor den udstødte er uskyldig (Girard, 1990: 182).

Nordbygda er ikke et sekulært samfunn i moderne forstand, men samfunnet er lite preget av den kristne kultur. Hedenskap og gamle mytiske forestillinger lever videre. Religionskunnskapene er dårlige. Dette kommer ironisk til uttrykk da den kollektive stemmen i første kapittel beskriver noen figurer på Norby: ”[...]der stod det et par underlige figurer, som visst var noen hundhedenske greier. St. Halvard, stod det enda på en av dem” (s. 13).

Legenden om St. Halvard forteller om Hallvard Vebjørnsson fra Lier ved Drammen som da han ville redde en forfulgt kvinne fra drukningsdøden, ble drept av et pileskudd. Han ble senket i sjøen med en møllestein rundt halsen. Han fløt allikevel opp, og ble siden kanonisert og gjort til skytshelgen. Man kan kanskje si at Håvard ofrer seg på samme måte for bygda. Det kan også være verdt å merke seg at navnet Halvard har lydlig likhet og kan assosieres med Håvard. Navnet Håvard er sammensatt av et vanlig forledd i navn – *Hå* – og *vardr* el. *vordr* som betyr ”vokter” eller ”verner”. *Hå* er muligens dannet av - har som betyr ”høy”(Bye, 1989)

7.2.3 Idol og sydebukk

Noe av det mest interessante ved Håvard- skikkelsen er at bygdas forhold til ham fremstår tosidig. Han er både et idol og en sydebukk. Han har mange positive kvaliteter som gjør at bygdefolket beundrer ham. Han har et lyst sinn, er en kløpper på fela og på dansegulvet; han synger sanger ingen i bygda har hørt før. Han går på ski og har en klesdrakt som er annerledes enn de andre i bygda har. Han ønsker å bli venner med alle, og er ikke redd for utfordringer. Hans anstrengelser i jordbruket gir etter hvert avkastning, og folk begynner å ta etter det de ser, selv om de ikke vil innrømme det. Potetrisene dukker opp andre steder enn på Olstad. Og ikke minst har han klart å få Rønnau til kone, noe ingen av de andre har klart. Man skulle dermed tro at bygdefolket ville omfavne ham og ta ham til seg som sin redningsmann. Han står for opplysningens idealer om frihet, likhet og brorskap. Alt dette er positive verdier som

kunne gjort ham til en helt. Ikke minst trer han fram som en helt etter å ha drept bjørnen på setra, men nettopp denne hendelsen er starten på opptrappingen av det som ender i tragedie for Håvard.

I likhet med Bibelens Job er Håvard en tragisk helt. Som Job går han fra å være et idol til å bli samfunnets sydebukk. Job mister alt han eier, sine sønner og sin buskap. Girard skriver at ”Jobs ulykke skyldes verken Gud eller Satan. Og Jobs bog handler ikke om metafysiske problemer som ”det onde”, ”lidelsen” eller ”Guds rettfærdighed”. Jobs bog handler om menneskelig, kun menneskelig vold og lidelse” (Girard, 1990: 11).

Jobs historie skiller seg noe fra Håvards når det gjelder fallhøyde. Jobs fall er mye større Håvards. Job har vasset i melk og honning. Han var et idol, og folket har tilbedt ham som en vismann. Håvard opplever aldri den samme idoldyrkelsen, som ble Job til del selv om forutsetningene er til stede. Kontrasten mellom idol og sydebukk er derfor større for Job, selv om det er like katastrofalt for Håvard. Job blir støtt ut på grunn av sitt eget maktmisbruk. Det er et fall ”fra agtelse til foragt fra én og samme gruppe” (Girard, 1990: 18). Men bruk av makt er ikke en framtreddende side ved Håvard. Allikevel er han til tider redd for å overskride sin bruk av makt overfor husmennene. Etter et sammenstøt med Martin Grina på den vannsyke enga, skammer han seg over å ha truet med lensmannen:

– Gjorde jeg rett, satte jeg lensmannen på deg.

De lusket unna, de to. Og Håvard ble stående tilbake og hadde lyst til å bite seg i tungen han og. Lensmannen? En skikkelig bonde kalte ikke inn lensmannen fordi om han røk uklar med et par av husmennene sine. Den slags ting greide han opp med selv (s. 186).

Etter denne hendelsen smir Håvard kniven inn i ljaen. Han skal ikke få noen ny grunn til å svinge kniven. Men i det små føyer flere inntrykk seg sammen. Bygda lever på sladder som vokser seg større og større. Den danner et fellesskap der alle står mot én. Girard skildrer disse uhyggelige kreftene på en måte som kaster lys over *Trollringen*:

Sydebukken er et knust idol. Opstigning og fall hører sammen. Man fornemmer let, at disse yderpunkter berører hinanden. Man kan ikke fortolke dem uafhængig af hinanden, og dog kan man ikke gøre det første til dets annen årsag. Vi aner at have at gøre med et sosialt fenomæn, der kun er slet defineret, men ikke desto mindre reelt nok – en udvikling der ikke er givet, men mulig. [...] Job er et offer for et massivt og pludselig omslag i den offentlig mening, som givetvis er ustabil, lunefuld og fremmed for ethvert mådehold. Job forekommer ikke ansvarlig for forandringen i denne hob, end Jesus er det for en særdeles analog forandring – den der fandt sted mellem Palmesøndag og Passionens fredag.

[...] Forudsætningen for, at der forekomme en sådan enighed i begge retninger, er at en mimetisme hver gang er på spil i flokken. Medlemmerne i fællesskabet påvirker gjensidig

hinanden; de imiterer hinanden først i den fanatiske tilbedelse, og så i den endnu mer fanatiske fiendskab (Girard, 1990: 20).

Felles forkastelse gir en formidabel virkning i et slikt miljø som Håvard's. Det skaper lykkefølelse å støte ut et fremmedlegeme som kun er til bry og skaper ustabilitet. ”Det hele sluttet alltid af med en billedlig fremstilling af en syndebuk, som brændes eller druknes” (Girard, 1990: 23). I *Trollringen* blir syndebukken halshogd.

7.2.4 Håvard, Rønnau og Kjersti

I romanen *Arvestålet* skildres Håvard's første møte med Rønnau. Han gripes øyeblikkelig av hennes fortryllende kraft: ”Han visste ikke om han likte henne. Et staselig kvinnfolk, men de øynene hadde et sug i seg. En kjente seg rent underlig når en hadde sett inn i dem en stund. En blev svimmel og snodig i knærne av det” (*Arvestålet*, 1941: 140). Senere inviteres han til Olstad for å forklare Rønnau litt om den nye formen for jordbruk, men blir raskt trukket inn i hennes tryllesirkel. Fra da av føler han seg som tatt i et berg han ikke kan komme ut av. Rønnau forteller ham at hun venter barn, og *Arvestålet* avsluttes med bryllupet på Olstad.

Rønnau er enke etter Ola Olstad som døde i en arbeidsulykke i skogen. Nå sitter hun igjen på en av de fineste gårdene i bygda sammen med tolv år gamle Kjersti, som er Olas datter fra et tidligere ekteskap. For Rønnau er det viktig å finne en ektemann som ikke truer henne økonomisk. Tvinnereim sier:

[...] Rønnau er redd for å miste sin økonomiske uavhengighet og den posisjon det gir å bestemme på en stor gard. Dette er en medvirkende årsak til at hun beslutter seg til å få tak i utabyggingen Håvard. Hun har merket seg de svake dragene i karakteren hans, og i ekteskap med en mann utenfra vil hun stå sterkere enn om hun giftet seg med en fra bygda (s. 314).

Jeg mener at andre grunner spiller en like stor rolle. Også Rønnau kommer i utgangspunktet utenfra bygda. Hun føler kanskje derfor en viss samhörighet med en mann som kommer utenfra. Første gang hun møter Håvard, har hun heller ikke noe klart bilde av hvem han er, men lokkes av hans felespill, danseferdigheter og erotiske kraft. Håvard settes ut av spill da han oppdager de samme kreftene hos henne, og lar seg lokke.

I *Trollringen* er det to kapitler som særlig tar for seg forholdet mellom Håvard og Rønnau. Det første kapitlet, ”Rønnau og Håvard”, skildrer tiden like etter bryllupet. Her er Håvard fortsatt ikke klar over hvilke normer han må forholde seg til i bygda. Rønnau sier for eksempel at han ikke må spille på fela. ”Det er nå skikken her. Og det er best å følge skikken, hvis en vil ha fred med folk” (s. 84). Det viser seg også at hun mener Håvard må ta

det litt med ro når det kommer til innføringen av nye driftsmåter på gården. Hun støtter budeia i fjøset som slår seg vrang, og sier til Håvard at han må være forsiktig med Martin Grina som har vært hennes husbondskar. Det kan krenke en husmann om det kommer altfor mye nytt på en gang. Rønnau viser seg å være lite lærevillig, noe som forbløffer Håvard. Hun vil følge skikk og bruk, og i tillegg er hun overtroisk. Nettopp kjønnsrollene hadde mye å si for stagnasjon eller fremgang innenfor jordbruket og særlig innenfor husdyrhold. Fjøsstell var kvinnearbeid og noe menn ikke la seg opp i (Pryser, 1999: 107). Håvard bryter med denne normen når han trer innenfor fjøsets vegger. Det er de nedarvede tradisjonene gjennom generasjoner som gjelder. ”Alt i alt – hun strittet imot svært mange av forlagene hans. Slik var ikke skikken, slik gjorde ikke hennes mor, hennes far...” (s. 87). Om natten kan hun allikevel trollbinde ham:

Ja – om nettene var det anderledes. Ingenting var vanskelig da, allting var så klart, og de forstod hverandre så godt. Hun forstod ham, og han henne, de skulle føye seg etter hverandre, de ville intet heller. Han forstod så godt det hun kjente for alt det gamle, og at folk bar på det som noe dyrebart. Selv ville han ikke krenke det heller, slett ikke, snarere tvert imot. Og hun forsto hvordan det måtte klø i fingrene hans når han så på alt det som gikk skakt og skjevt, alt det av tid og kraft som ikke ble utnyttet, alt det som gikk til spille. Hun delte synene hans, så for seg en ny gård, en ny bygd, med glade mennesker i.

[...] Det fikk gå videre. Om han så visste ti ganger, at faen sjøl satt i kroken og ventet på sin time.

Jo. Om nettene var det ingen sak. Om dagene hendte det de hadde det vanskelig (s. 89 - 90).

Særlig vanskelig er det at Rønnau stiller seg uvillig til å hjelpe Håvard økonomisk. Han vet at hun sitter på penger, men hun vil ikke legge ut for ny redskap og nytt såkorn. Som de andre i bygda tror hun at redskaper av jern kan forgifte jorda. Håvard må finne andre løsninger på problemene sine. Han må oppsøke det opplyste samfunnet og får hjelp av verkseieren og prestefamilien.

I det andre kapittelet, ”Håvard og Rønnau”, kommer det til et oppgjør mellom de to da Håvard foreslår å kutte ned på buskapen. Rønnau tar det hardere enn han venter og gnistrer mot ham. Etter tretten tar han inn over seg at Rønnau er og blir den sterkeste i forholdet. Håvard er ikke lenger den samme. Han har blitt mer likeglad. Han ser på Olstad som en fremmed gård, og en mur av taushet vokser mellom ham og Rønnau. Innerst inne føler han seg lurt av henne, og den største skuffelsen er at de aldri får det barnet hun lokket ham med. Det blir aldri snakk om noe nytt barn heller. Begge bærer de på hemmeligheter fra fortiden de heller ikke kan snakke om. Håvard er usikker på om Rønnau vet om at han sviktet Tone hjemme i Telemark, og Rønnau lurte på om Håvard har gjennomskuet hennes løgn om

barnet. I ungdommen har hun hatt et forhold til verkseieren, men han ville ikke gifte seg med henne fordi hun ikke kunne få barn. Verkseieren gjennomskuer hennes taktikk overfor Håvard.

I *Trollringen* gjøres det et poeng ut av aldersforskjellen mellom Rønnau og Håvard. Tvinnereim sier at denne forskjellen etter hvert gjør seg gjeldende som et problem. Rønnau er seks år eldre enn Håvard. Jeg mener denne forskjellen er for liten til å ha så stor virkning på forholdet deres som Tvinnereim skal ha det til. Av større betydning er det at Rønnau tviholder på sine standpunkter og ikke er villig til å gi Håvard fritt spillerom på gården. Etter hvert vokser stedatteren Kjersti til og viser større interesse for Håvards arbeid og vesen. Hun liker å høre ham synge visene fra Telemark og lærer seg noen av dem. Hun er med ham på setra og drar med ham for å fiske. Hun er mer lærevillig enn Rønnau har vært. Hun får fram i ham de egenskapene han har fortrenget. Selvfølgelig er hun også en vakker ung pike, og til sammen skaper hennes utseende og holdninger overfor Håvard sjalusi hos Rønnau. Hun er fortsatt i besittelse av erotisk makt, og hun utøver den grådige overfor Håvard, som blir helt forvirret av Rønnaus oppførsel. Samtidig kommer det tydelig frem at Håvards begeistring for Kjersti vokser. En grunn til det er at han sammenlikner henne med Tone som han har mistet.

7.2.5 Den lange dagen

Et høydepunkt i første del av romanen kommer i kapittelet "Alene" (kap 20, jf. spenningskurven s. 41 og 44). Dette er ikke første gang Håvard får merke hvilke destruktive krefter han omgir seg med. Men denne gangen får de større konsekvenser enn tidligere. Etterpå ser han tilbake på denne dagen som den lengste i sitt liv. Håvard har tilbrakt et par dager hos Rønnaus søster ute i hovedsoknet. Om natten drømmer han at noe er i veien hjemme på Olstad. Han bestemmer seg for å reise hjem før Rønnau. Hjemme oppdager han at noe er på ferde i stallen. Utenfor døra står husmennene hans i flokk. Fra stallen hører han skrik fra hesten og en mann som roper. Hesten har blitt knivskåret, og på gulvet ligger Martin Grina hardt skadet. Han har blitt sparket av hesten og dør av skadene på stedet. Raskt kommer flokken av husmenn med beskyldninger mot Håvard. De sier det er han som har slått i hjel Martin. "Morder", roper de til ham, mens Håvard selv står forundret og hører på. Sammen legger husmennene i vei for å anmelde Håvard til lensmannen. Han sitter igjen med en frykt han ikke har kjent før.

Den lange dagen er viktig for handlingen, fordi hendelsen med Martin og hesten gir Håvard en vekker. Den gjør ham mer bevisst den muren av sinne og hat som vokser

rundt ham. Flere nysgjerrige naboer oppsøker ham, og Håvard oppdager at ryktene går fort i bygda. Det går opp for ham at folk velger å se det de vil se, og at dette ikke alltid er sannheten. Han er sikker på at det kommer til å bli sak ut av hendelsen. Da husmennene kommer tilbake som omvendte haugianere, kan ikke Håvard fatte at han har sluppet unna. Men hendelsen har satt spor i ham, og han skjønner at noe nytt og kanskje enda vondere vil ramme ham:

Han merket, at det han hadde vært ute for den siste tiden hadde gjort noe med ham. Det som hadde skjedd ute hos Hans Olsen på Tomter, og som hadde reddet ham, var som et mirakel. Men det var kommet dit med ham nå, at han tenkte: på hvilken måte skal jeg svi for det?

En ny jævelskap, det visste han, ville komme fra ny kant, den dagen han minst ventet det.

[...]

Rønnau sa:

– Enda bra disse husmennene våre er så dumme. Hadde de vært kloke attpå, kunne det blitt ganske leit.

Ganske leit? Heller ikke hun forstod hvor nær de hadde vært selve ulykken.

[...]

En kveld kom Amund Moen innom. Han hadde med seg en av elghundvalpene sine.

Han ville ikke ha noe for den. – Ei lita gave får jeg gi deg fra denne bygda, sa han. – Ho har nå lagt seg bra på tvers for deg hittil. Bygda, mener jeg (s. 257 - 259).

Fra nå av er både leseren og Håvard advart. Det finnes ingen lykkelig utgang på denne historien. Et nytt slag vil komme.

7.2.6 Det trekker opp

Annen del av *Trollringen* er historien om den endelige utstøtelsen av Håvard. Den utløsende faktoren ligger derimot ikke ute i bygda, men innenfor Olstads vegger. Som tidligere nevnt vokser det fram sjalusi hos Rønnau, og sjalusien vokser etter hvert til hat.

Kapittelet ”Bjørnen” (kap. 24) skildrer et vendepunkt (jf. spenningskurven s. 41 og 44). En sommerdag på setra, mens Håvard slår gress med knivljåen og synger en av de gamle sangene fra Telemark, dukker en slagbjørn opp blant husene. Kjersti som har blitt 21 år står inne i fjøset da bjørnen dukker opp i døråpningen. Håvard klarer i siste liten å kjøre ljåen inn i bjørnens hjerte, og den faller død om. Håvard blir stående helt nummen etter hendelsen. I ørene kimer det som av kirkeklokker:

Kirkeklokker. Han syntes så tydelig han hørte kirkeklokker. Han undret seg, det måtte jo bare være tull, det var fredagskvelden, ingen kirkeklokker ringte nå, og han kunne ikke ha hørt dem om de hadde ringt heller, en hel mil til skogs... (s. 279).

Lyden av kirkeklokkene er en parallell til et minne han har om Tone. Den gangen han forstod at de hørte sammen, stod de på isen mens kirkeklokkene ringte. Håvard blir minnet om sviket mot Tone og ser henne i Kjersti. Samtidig har klangen av klokkene en parallell i den visen han synger på om Vilemann og Signe. Ridderen i visa våknet opp da han fikk høre klokkeklemte og forsto at han hadde blitt bergtatt. Vi forstår at de samme tankene våkner i Håvard, og Kjersti smelter sammen med Tone. Senere drømmer han om hendelsen, og i drømmen blir bjørnen et symbol på Rønnau som vil ta Tone/ Kjersti fra ham.

Fellingen av bjørnen er på flere måter et vendepunkt for Håvard. På den ene siden vekker hendelsen ham til større selvinnsikt. Flere ganger får han høre at det som skjedde på setra, må ha vært et mirakel. ”Håvard likte den setningen mindre for hver gang. Han visste litt for godt, at den som Vårherre holder et særskilt øye med, har ikke store muligheten for å klare seg” (s. 288). Hendelsen gjenspeiler de samme tankene han slet med etter ”den lange dagen”. Hans skjebnetro, tanken på at han ikke kan fri seg fra fortiden, gir ham et negativt selvbilde og livssyn. På den andre siden tilspisser konfliktene hjemme på gården seg som en følge av hendelsen. Bjørnedrapet skaper større avstand mellom Håvard og Rønnau fordi Rønnau forstår at Håvard har fått øynene opp for Kjersti. Ved erotiske midler ønsker Rønnau å ta Håvards oppmerksomhet vekk fra stedatteren. Men hun blir hun for erotisk krevende for ham. Det trekker opp til konflikt på Olstad.

Ulykken der Rønnau faller mot skordestangen, er en parallell til hendelsen med bjørnen. Rønnau svinger forskjærkniven mot Kjersti i kjøkkenet. Håvard går imellom, og Rønnau faller mot skordestangen. Etter noen timer dør hun av skadene hun ble påført ved fallet. Mens Rønnau ligger til sengs, tilkaller Håvard våkekonen Maren Teppen for å holde et øye med Rønnau. Men Maren, som ofte sitter rundt på gårdene ved dødsleier, er en av bygdas verste sladrekjerringer. Rønnaus siste ord er ”Helvetes Kjersti!” (s. 306), et utsagn som Maren tolker på sin måte og bringer rundt i bygda.

Fra Rønnaus død til Håvard og Kjersti arresteres for mord, går det rundt fem måneder. I denne perioden er det mørkt og trist på Olstad. Håvard føler seg enda mer fremmed på gården nå da Rønnau er borte. Håvard får en enke, Goro, fra en av plassene til å flytte inn på Olstad. ”Det var jo slik, sa han, at det hadde lett for å bli folkesnakk hvis en enslig mann, ikke utgammel heller, bodde alene i et hus sammen med en voksen jente som Kjersti nå var blitt” (s. 309). Goros inntreden på gården gjør at hverdagen faller noe til ro igjen. Men det som tidligere har virket som problemer innenfor Olstads fire vegger, har på kort tid blitt det store samtaleemnet ute i bygda. Det kan virke som om Håvard er den eneste som ikke er klar over dette. I hvert fall ønsker han ikke å tenke i slike baner.

7.2.7 "Alle har lås for kjeften"

I kapittelet "Olstad uten Rønnau" får Håvard de første advarslene om at noe er i gjære ute i bygda. Han drar ut på jakt sammen med Jon som har litt av hvert å fortelle. Vi får igjen inntrykk av et skille mellom de interne konfliktene som har utspilt seg på Olstad og konfliktene ute i bygda som Håvard ikke har visst noe større om. Det ligger en kontrast i at Håvard i det store og hele bryr seg lite om hva som foregår i bygda, mens bygda i stor grad bryr seg om hva som foregår på Olstad. "Alle har lås for kjeften i denne bygda – uten når de stikker hodene i hop bak ryggen på folk, da" (s. 311). Jon advarer mot folkesnakket og forteller Håvard at hele bygda vet om situasjonen på Olstad rett før Rønnaus død. Dette ser det ut til at Håvard har vært blind for. Ut av Jons advarsel går det allikevel opp for Håvard at han ikke hører hjemme i denne bygda, og at han vil reise derfra.

Etter dette kapittelet kommer en forholdsvis lang passasje "Innledning til skifte" som forteller om Rønnaus testament. I dette kapittelet får vi for første gang det fulle inntrykket av Rønnaus liv. I kister og skrin på kammerset har Rønnau låst ned alle verdier. Det viktigste punktet i fortellingen om Rønnaus testament er i mine øyne at Håvard innkaller Hans Nordby som vitne. Håvard stoler altså fullt og fast på Nordby som også er Kjerstis verge. Vi får ikke noe negativt inntrykk av Nordby, som tidligere har vist seg som en skikkelig pengepuger. Han fremstilles som en rettskaffen mann. Den største overraskelsen for Håvard i dette kapittelet er at Kjersti i lengre tid har gått og trodd at det virkelig var Håvard, som drepte Rønnau. I sin fortvilelse innrømmer hun så at hun har følelser for Håvard og at hun hatet Rønnau.

I kapitlene "Varsler" og "Samtale med verkseieren" vokser folkesnakket i bygda. "Folkesnakket gikk grenda rundt, vokste mens det gikk, og ynglet som rotter og mus nedi et hull i jorden. Kjerringer gikk oftere enn før med bundingen fra hus til hus, og glemte buskapen og mannen og kveldsstellet litt lenger enn vanlig, fordi de hadde så mørke og fæle ting å snakke om" (s. 337-338). Håvard står overfor en udefinerbar fiende. Han vet ikke hvilke krefter han slåss med. Samtidig kommer dette klarere fram da Håvard merker at folk skyr ham og Kjersti på kirkebakken. De står i en ring rundt dem. Igjen får Håvard en advarsel fra Jon. Enda en tid går, og Håvard får på ny en advarsel. Denne gangen av Ola Viken, kapellanens skysskar. Folkesnakket har spredt seg til hovedsoknet og det blir snakket om muligheten for sak. " – Sak? Sa Håvard. – Sak? Om hva da?" (s. 343). Fjerde gangen Håvard blir advart, kommer advarselen fra verkseieren. Håvard har bestemt seg for å reise vekk, og spør verkseieren til råds. Kjersti kan få komme til Verket, mens han selv blir tilbudt plass på en gård i Sverige. Verkseieren har forstått at folkesnakket i Nordbygda ikke er vanlig

folkesnakk. Det er av et ondt slag. Tre dager etter besøket hos verkseieren arresteres Håvard og Kjersti.

Kapitlene jeg har behandlet ovenfor, forteller altså om opptrappingen av konflikten i bygda og Håwards rolle i denne. Jeg synes disse kapitlene er relativt drøye, uten at vi som lesere når helt inn til kjernen av konflikten mellom Håvard og bygda. Det er det udefinerbare som kommer i fokus, men dette skaper også et inntrykk av tafatthet hos Håvard. Om vi ser på tiden fra ulykken til arrestasjonen, hadde Håvard hatt nok av tid til å få oversikt over situasjonen og komme seg vekk før. I stedet trer han fram som mer tapper og rettskaffen enn han er. Han har levd i denne bygda i nærmere ti år, og har lært den å kjenne. Som leser sitter man igjen med følelsen av at han er like naiv i 1826 som da han kom i 1817. Håvard ønsker ikke å se ondskapen, et trekk Girard altså ser på som naturlig for en som er uskyldig (Jf. oppgaven s. 62). Han tar ikke til motmæle. Han påstår selv at han ikke vet hvor roten til ondskapen ligger. Han kommer som en frelserfigur og holder denne linjen helt ut, og han bryter aldri med sitt ideal.

7.2.8 Øvelsen

Det er flere grunner til at Håvard ikke klarer å bryte ut av det tankemønsteret som til slutt fører ham mot katastrofen. Både Tvinnereim og Mylius legger stor vekt på skjebnespillet i *Trollringen*. Det er Håwards skjebne å ende sitt liv som drapsdømt, og dette er han fullt klar over selv. Mylius opererer med det han kaller både en ytre og en indre skjebne. Den ytre skjebnen ligger i de tingene Håvard ikke kan styre selv, det verste eksempelet er Rønnaus ulykke. Den indre skjebnen ligger i Håwards tanker, hans slektsskjebne, spådommene som blir kastet på ham og hans tanker om at han er skyld i Tones død. Håvard fletter selv sammen disse hendelsene og tankene til han ”ser” at han fortjener sin sørgelige utgang. Håwards tanker om skyld og skjebne viser at vi har å gjøre med en mann som i stor grad ikke tror at han kan styre sitt eget liv. Dette står som et motstykke til de tankene Håvard har om frigjøring. Det er jo nettopp muligheten av å fri seg fra de gamle forestillingene om samfunnet som er Håwards styrke da han kommer til Nordbygda. I mine øyne blir derfor hans skjebne ikke bare beseglet av hans skjebnetro, men også av at han har tatt på seg en frelserrolle som han ikke klarer å fri seg fra. I løpet av de ti årene i Nordbygda har han blitt en mann som ikke rømmer fra noe. Da han var yngre, flyktet han når han følte seg bundet, særlig i forhold til kvinner. Nå vil han leve opp til rollen som helstøpt menneske, selv om han på innsiden føler stor usikkerhet i forhold til sitt eget liv.

Alle mennesker skaper seg en rolle. Alle har sin plass i samfunnet der det forventes ulike ting i forhold til normgrunnlaget. Irving Goffmann skildrer samfunnets roller, forventninger og hvordan ulike grupper i et samfunn blir stigmatisert. I et samfunn vil det alltid stilles krav. Sånn er det i Nordbygda i begynnelsen av 1800-tallet og i vårt samfunn i 2008. Inntrykkene et menneske gir formes til normative forventninger om den personen, og forventningene glir ofte over i regelrette krav. Goffmann skriver:

Det är typisk att vi inte blir medvetna om att vi har ställt de här kraven eller om hva de innebär, förän det verkligen blir fråga om huruvida dessa krav blir uppfyllda eller ei. Det är troligen först då som vi blir varse att vi hela tiden hade vissa föreställningar om hurudan den här individen borde vara. Den karaktär vi tillskriver honom via våra intryck och genom möjligheten till återblickar bör altså hellre benämnas hans virtuella (skenbara) sociala identitet. Den kategori och de egenatt kallas hans faktiska sociala identitet (Goffmann, 2005:12).

Håvard's virtuelle sosiale identitet er den som bygda folk plasserer ham i. De vurderer ham som en trussel som skal velte om på alle opprinnelige verdier og gå imot et normgrunnlag som har vart i generasjoner. Men Håvard's faktiske sosiale identitet preges av usikkerhet. Han kommer til bygda usikker på hvem han er, og hva han vil. Han skal bare være der en periode for så å returnere til Telemark, men blir fanget inn av Rønnau. Selv etter at han har slått seg til ro, preges livet av usikkerheten. Håvard får et kall og ønsker å endre bygda, men i samme øyeblikk kommer usikkerheten tilbake, og han tenker "Du klarer det aldri!" (s. 53). Først etter Rønnaus død ser han det klart: Han hører ikke hjemme i denne bygda. Jon spør ham om han har tenkt å bli boende der: " – Nei! Håvard selv hadde ikke visst at han var så sikker i sin sak før han hørte seg selv si det ene ordet. Men fra da av visste han det" (s. 316). Både den virtuelle sosiale identiteten og den faktiske sosiale identiteten farger leserens oppfatning av karakteren Håvard. Selv kjemper han mot sin usikkerhet og de urolige tankene som kommer til ham både om dagen, og når han drømmer om natten. Han leter gang på gang etter en mening med det som skjer.

Goffmann hevder at en stigmatisert person ofte kan føle skam for at han kommer til kort overfor et samfunn. Skamfølelsen fører til erkjennelse:

De som den stigmatiserade har att göra med kann inte visa honom den respekt och hänsyn som de icke-belastade sidorna av hans identitet i och för sig skulle ha föranlett, och som han själv därigenom har kommit att förvänta sig; han återspäglar detta förvägrade erkännande genom at skylla det på något av sina attribut (Goffman, 2005: 18).

Da Håvard sitter i cellen etter dommen, går han gang på gang igjennom det som skal skje den siste dagen av livet. Han ser på det som en øvelse slik at han skal mestre de hendelsene han står overfor. Samtidig er øvelsen en del av prosessen der han godtar sitt livs sørgelige skjebne. Allerede før Rønnaus død ser han at alt i livet henger sammen som en vev:

Alt hang i hop i en eneste underlig vev med ett eller annet mønster, som han skimtet litt av, men ikke alt. Han kjente på seg, at hvis han kunne se hele mønsteret, så kunne han kanskje snu sin egen lagnad. For at det gikk skakt nå, det kunne han ikke ta feil i. Han likte ikke disse drømmene når de kom tilbake gang og likesom ville advare ham. Og han likte ikke disse tankene, når de kom om natten og ville han skulle forstå dem, og hvisket: Men skjønner du ikke... Han skjønnte noe, men slett ikke alt, og det plaget ham (s. 298).

Håwards erkjennelse ligger i at han innser at hans skjebne er fortjent. Han har sviktet Tone, men også Rønnau og Kjersti. Goffman sier at man gjennom erkjennelse kan komme til å betrakte de prøvelsene man har vært igjennom som en forkledd velsignelse (blessing in disguise). Gjennom lidelse kan man lære mye om livet og menneskene (Goffman, 2005: 20). Håvard erkjenner sin skyld og ser endelig meningen med livet. Mens dommen virker meningsløs på oss som lesere, forsøker Håvard å se den som fortjent. Dette er hans øvelse på veien mot soningen.

7.3 De kondisjonerte

7.3.1 Prestefamilien

Jeg synes Tvinnereim gir en god karakteristikk av historien om prestefamilien Thurmann når han kaller den for en roman i romanen om Håvard (Tvinnereim, 1975: 316). I hvert fall er dette tilfellet i *Arvestålet*. Fortellingen om prestefamilien er utgangspunktet for fortellingen om Håvard. Det er de som tar ham med seg fra Telemark og til østlandsbygda. Familien trer fram som typiske representanter for den kondisjonerte stand på 1800-tallet, slik vi også finner tilsvarende representanter i bl. a. Jonas Lies og Camilla Colletts diktning.

Prestefamilien består av sogneprest Peder Laurentius Thurmann, hans kone Maren Sofie og deres to døtre Lise og Anne-Marie. I *Arvestålet* beskrives Thurmann som edelsinnet, fredsommelig og vennsæl. Thurmann er oppvokst i Laurvig, senere på Sjælland. Han finner seg ikke til rette i Telemark, fordi han finner bøndene der ville og ukultiverte. Thurmann er ingen dommedagsprofet. Han er en typisk rasjonalistisk ”potetprest” som kombinerer den tradisjonelle prestegjerningen med rollen som det nye landbrukets opplysningsmann. Thurmann tar prekenene til hjelp for å fremme et mer moderne landbruk,

men taler for døve ører. Ingen vil la seg belære om landbruk av en prest og Thurmann møter bare fiendtlighet. Hjemme på prestegården er det Rousseaus *Émile* som gjelder i oppdragelsen av døtrene.

I Håvard har han derimot møtt en dedikert elev. Håvard suger til seg prestens ideer om det nye landbruket som skal vekke menneskeheten opp fra en århundrelang søvn. Thurmann liker å ha Håvard med seg på turene rundt til anneksene. Håvard kommer mang en gang med kloke bemerkninger til prestens tanker:

Ja, en gang kom han med et så skarpsindig tillegg til temaet selvransakelse, overført fra det sjelelige til det mer praktiske, nemlig grundig grøfting i landbruket, at hr. Thurmann måtte legge hele sin prediken om (*Arvestålet*, 1941: 17).

Håvard forstår at endringer i landbruket også vil føre til endringer hos menneskene:

Litt etter litt hadde han fått det på samme måte som presten – han kunne se en eng eller akerland som lå der elendig og vanskjøttet, uten at han så for sig hvordan gress eller korn kunne stå der. Han kunne ikke se på et forfallent hus, ute eller inne, uten at han måtte tenke på hvordan det kunde og burde være. Og likedan var det med menneskene. For så meget var jo klart, at hvis en først kunde få jorden til å bære tre-fire ganger så meget avgrøde – og bedre avgrøde – så vilde menneskene, som både var skyld i og led under vanstyret bli annerledes (*Arvestålet*, 1941: 19).

Grunnlaget for Håvards oppvåkning og kall ligger altså i det presten har forkynt for ham i *Arvestålet*. Thurmanns lærdommer er ikke like fremtredende i *Trollringen*. Den eneste gangen presten gir en tilsvarende preken er i kapittelet ”På verket og i smia” hvor han kommer på besøk til Olstad. Nå har Håvard funnet den engen han ønsker å sprengre ut og drenere. Presten snakker om den forsømte jorden i Nordbygda. ”Det var nå kjælegrisen hans det, på en måte” (s. 138). Etter dette besøket trer Thurmann selv i bakgrunnen. Han eldes, blir syk og tilbringer mesteparten av tiden på prestegården. Prestegjerningen overtas mer og mer av hans svigersønn, kapellan Paus.

Thurmanns to døtre har fremtredende roller i *Arvestålet*. I *Trollringen* er de derimot fraværende i store deler av romanen. I *Arvestålet* beskrives Lise som lite vakker, halt fra fødselen, eigod, med et altfor langskaftet ansikt, tilbakeholden og bluferdig, men i besittelse av en god forstand. Anne - Margrethe er svært vakker med et barnlig og pludrende vesen. De deler en felles begeistring for den kjekke husbondskaren Håvard. Det viktigste anliggende for moren Maren Sofie er å få døtrene gift. Anne - Margrethe ser ut til å ha gode muligheter, mens Lise derimot ikke går mot den samme lyse fremtiden. Hennes kroppslige lyte gjør at hun har dårlige sjanser på ekteskapsmarkedet. Tvinnereim sier:

De to prestedøtrene blir offer for det Camilla Collett kalte ”den kvindelige Støbegodsopdragelse”. Det er bare en ting som er verre enn ikke å bli gift, og det er å gifte seg under sin stand. Ekteskapet deres dikteres ut fra praktisk-økonomiske motiver (Tvinnereim, 1975: 317).

Anne-Margrethe blir gift med en advokat i Christiania, mens Lise til slutt gifter seg med kapellan Paus og blir boende på prestegården.

Idet Thurmann selv trer ut av historien på grunn av sin høye alder og dårlige helse, kommer kapellannen i hans sted. Kapellan Paus beskrives som en forsiktig, men klok embetsmann som nå og da kommer med råd til Håvard. Størst betydning får han først ved rettssaken og i tiden etter da han besøker Håvard i fengselet. Paus’ observasjoner under rettssaken kommer fram i kapittelet ”På prestegården”, hvor vi får prestefamiliens syn på hendelsene. Paus vurderer dommen som justismord, og utfallet går hardt inn på ham. Herr Paus er den første som kommer til Håvard i fengselet. Han sender også en skrivelse til høyesterett med Thurmanns underskrift der han ber om benådning av Håvard, men til ingen nytte. I samtalene med Paus får også Håvard mulighet til større refleksjon og dermed større selvinnsikt.

Både Thurmann og Paus er velmenende menn og fungerer i stor grad som romanens samvittighet. De setter hendelsene i perspektiv for leseren, og skaper dermed balanse mellom ondt og godt i romanen, men i mine øyne tar de ikke det fulle ansvaret de burde ha gjort. Helhetsinntrykket de gir er tafatt og naivt. Når alt kommer til alt, er dommen over Håvard noe som ligger utenfor deres sosiale sfære. Maren Sofie uttrykker noe av det samme da hun får vite om utfallet: ” – Det er nesten for galt, i hvilken grad han med sine følelser er knyttet til Håvard! sa hun; og alle skjønte at det var herr Thurmann hun snakket om. – Den gode Håvard er da når alt kommer til alt bare en bonde” (s. 392). Etter dette utsagnet møtes hun med en mur av taushet fra døtrene, og det er tydelig at de er oppriktige i sin sorg over Håvards skjebne. Men døtrenes sorg ligger også på et annet plan, for Håvard er en de begge har begjært i ungdommen.

Tvinnereim går relativt dypt inn i prestefamiliens betydning for verket, og slår fast at ”Lise, Paus og Thurmann blir stående som fornuftens og toleransens talsmenn i verket” (Tvinnereim, 1975: 317). Jeg er bare til dels enig i dette, og mener de får en altfor ”glatt” og til dels ironisk fremstilling i romanen. Selv om de er reflekterte, står de igjen som representanter for den kondisjonerte stand, som kjennetegnes ved sin avstand til samfunnet utenfor sitt eget miljø. Det kommer dermed som en overraskelse på leseren at det er gjennom prestedatteren Anne - Margrethe vi blir presentert for en form for håp i fortellingen. Anne -

Margrethe glemmer seg bort et øyeblikk og tiltaler sin sønn Andreas med navnet Håvard. Hun antyder dermed at det er Håvard som er sønnens biologiske far. Jeg synes dette poenget blir noe kunstig. Det presenteres for så å legges dødt. Det kan virke som om Hoel har forsøkt å knytte en tråd tilbake til *Arvestålet*, men ikke riktig har maktet å løpe linen ut.

7.3.2 Verkseieren

Verkseieren er viktig for handlingen, fordi det er han som avslører Rønnaus spill overfor leseren og etter hvert for Håvard. Han står fram som rettferdig og velmenende og hjelper Håvard flere ganger. Alle i bygda vet at det var et forhold mellom Rønnau og verkseieren den gangen hun arbeidet som innejente på verket. At det allikevel ikke ble noe ekteskap mellom dem, kom av at Rønnau ikke kunne få barn. Dette er en hemmelighet Rønnau bærer på.

Første gang vi møter verkseieren i *Trollringen*, kommer han på besøk til Olstad. Han utstråler en sikkerhet få andre besitter i romanen. ”Verkseieren var en stor, rolig mann med lyse, kaldblå øyne. Noen ungdom var han ikke, han kunne vel være henimot de femti. Han hadde drevet verket i ti år nå” (s. 128). Håvard er på setra for å hente høy. Verkseieren vil spørre ham om han kan hjelpe til med mer kjøring for verket. Det er funnet mer malm i traktene. Verket går trått, men om muligheten for ekspansjon kan realiseres, er det større sjanse for at det kan gå bedre igjen. Det er tydelig at det ikke bare er denne saken verkseieren har kommet til Olstad for. Siden Håvard er borte, benytter han muligheten til å slå av en prat med Rønnau. Under denne samtalen avslører Rønnau de tankene hun har hatt om Håvard. Verkseieren rolige øyne hviler på henne mens hun forteller ham om Håvards karakter:

Han er sterk, men han er svak og. Han har en feil, eller hva en skal kalle det, – han har så mange drømmer og planer. Det er gjerne svake mennesker som har det, vet du. – Eller ganske unge mennesker.

– Jeg hadde det slik en gang i tiden jeg og, sa verkseieren.
– Ja, men du vokste det av deg. Det er derfor du kan se det hos andre. Og jeg er ikke sikker på om du liker slike mennesker. De har noe du har mistet (s. 130).

Videre forteller hun at Håvard både er ærekjær og troskyldig. Det er ingenting som tyder på at verkseieren misliker Håvard. Tvert i mot anklager han Rønnau for å ha lurt Håvard inn i ekteskapet. Dette setter skrekk i Rønnau, og dagen etter går hun til sengs for siden å fortelle Håvard at hun har mistet barnet. Verkseieren viser dermed at han har stor innflytelse på Rønnau. Han er hard, men hun har innerst inne respekt for hans meninger. Det viser seg etter hennes død at det er ham hun har gått til for å få skrevet testamentet. Verkseieren vet litt av

hvert om den bygda Håvard har kommet til. Han tenker på hvordan bygda vil ta imot Håvard. ”Hvordan han ville klare seg her i denne bygden? Nei, verkseieren ville ikke spå noe om det. Det avhang av så mange ting” (s. 135). Selv blir verkseieren sterkt kritisert fordi folk tror han besitter mer penger enn det han sier. Håvard og verkseieren blir gode venner, og på Verket får Håvard økonomisk støtte til både ny redskap og såkorn. Mens Rønnau ikke har forståelse for det nye, møter Håvard i verkseieren en likemann når det gjelder fornyelse.

At Håvard stoler på verkseieren, kommer på nytt fram etter Rønnaus død, og folkesnakket vokser i bygda. På Verket håper Håvard han kan få hjelp til å komme seg vekk fra Nordbygda. Verkseieren kommer nå med en advarsel til Håvard. Han kjenner folkesnakket og vet at det er av et ondere slag enn Håvard kanskje tror. Håvard er åpen med verkseieren. For ham har han ingenting å skjule. Verkseieren lar seg ikke tynges av folkesnakket. Han stoler på Håvard og tviler ikke på at Rønnaus død var en ulykke. Dette kommer også til syne under rettssaken da verkseieren trer fram som vitne. Her legger han fram det faktum at det var Rønnau som var formørket før sin død, og at Håvard ikke på noen måte har ønsket å sverte hennes ettermæle ved å legge dette fram for retten. Verkseieren som er venn av fogden, får også foretatt en legeundersøkelse av Kjersti som forsikrer at det ikke kan ha vært noe forhold mellom henne og Håvard.

Men til tross for verkseierens vennskap med Håvard og den beskyttende hånd han legger over Olstad, er han aldri mer enn en figur i periferien av handlingen. Han står som prestefamilien for fornuft, toleranse og ikke minst sannhet. Men han er selv uglesett av bygda, og under rettssaken kommer det fram at flere av rettens menn har et horn i siden til denne rettskafne mannen. Det er ikke rettferdigheten som skal seire i denne fortellingen.

7.4 Bøndene

7.4.1 Hans Nordby

Hans Nordby har en fremskutt posisjon i romanen. Allerede i det andre kapittelet av *Trollringen* blir vi presentert for Hans Nordby. Som tittelen på kapittelet antyder (”Hans Nordby og vennene hans”) er det Nordby som leder an blant bøndene i det lille bygdesamfunnet. Skildringen av selveierbøndene i dette kapittelet avslører hvordan makt og innflytelse fordeler seg, og hvordan den er bestemt av økonomiske og sosiale faktorer. Etter bryllupet på Olstad inviterer Nordby sine nærmeste naboer inn på en ”efterslukking”.

Han hadde den egenheten, Nordbyen, at når han først var kommet godt i gang med en rangel, hadde han vondt for å holde opp. [...] Han var en av de rikeste og mektigste menn i bygda.

Kanskje var han den rikeste, kanskje den mektigste – og en mann som husket godt, og var hard å gjøre med i handle og vandel (s. 18).

Det viser seg snart at alle rundt bordet denne kvelden frykter Nordby. Alle kjenner historien om hvordan Nordby har kommet seg fram i verden og endt opp som storbonden i bygda. Han var ikke født til å overta gården, men fikk odelsretten etter å ha fått erklært den eldre broren gal.” [...] han Hans fikk moren til å skrive under på at han Erik ikke var vettug. Han ble fraktet nordover til han Kerstaffer Berg, som tok imot slike. I kjelleren på Berg hadde han holdt til siden” (s. 19). Dette slaget gikk så hardt inn på moren at hun døde like etterpå. Året etter giftet Nordby seg med jenta på nabogården, og slik skaffet han seg enda en gård. Etter to barnefødsler har ikke kona, Anne, vært frisk og har måttet holde sengen i nærmere ti år, uten at Nordby har hatt dårlig samvittighet for det: ”Som han sa til den sinte jordmora, han Hans: Ble hun ikke frisk mer, så fikk hun ligge der; gården hadde alltid råd til å fø på henne, nå da hun hadde gjort det hun skulle og skaffet odelsgutt til gårds” (s. 20). Ved siden av gårdsdriften har Nordby vært heldig å få oppgaven som oppkjøper for baron Rosenkrantz, et oppdrag han setter høyt og nødig vil miste.

Utvendig kan det virke som om Nordby lever et liv blottet for samvittighetsnag. Hva som egentlig foregår i Nordbys sinn, avslører seg likevel de gangene han ikke klarer å avslutte en fest:

Som sagt – denne sterke mannen hadde denne ene svakheten, at var han først kommet i gang med en rangel – om det nå var bryllup, gravøl eller et annet gjestebud – så hadde han vondt for å holde opp. [...] Han kunne ikke gi seg, likesom – kunne ikke stanse og innrømme at nå var festen slutt, nå var det går hverdagen igjen (s. 20).

I slike stunder tar Nordby til takke med hvem som helst, bare noen vil holde festen gående sammen med ham. Bønder og husmenn går for det samme:

Til alt annet kom den ting at husmennene slett ikke likte seg natters tider inni den svære, skumle stuen. Om det spøkte der? Kanskje ikke verre der enn andre steder. Noen kunne vel ha hørt gamlemora eller hvem det var gå rundt i gangene og sukke og gråte. Og en og annen hadde opplevd det som verre var – at Nordbyen satt og snakket i det vide og det brede med en som ingen annen kunne skimte engang. Hadde hørt ham både banne, gråte, tigge og be. En fattig husmann kunne bli kald nedover ryggen av å høre sin egen husbond sitte og akkedere med faen sjøl om sjela si (s. 21).

Det er et uhyggelig bilde som tegnes av Nordby, men han er ingen enkel figur.¹⁴ Han har dypere bunn i seg enn mange andre, og det er derfor han lurer både leseren og Håvard i det som kan kalles kriminalfortellingen i *Trollringen*. I kapittelet ”Nordby og vennene hans” tegnes bildet klart: Nordby er en grådig, pengegrisk mann som ikke skyr noen knep for å kare til seg mer rikdom. Han lurer naboen sine trill rundt til å selge skog og ta opp ugunstige lån. Bøndene lar seg lure fordi de vet at Nordby sitter på mer kunnskap enn dem. Han er jo baronens mann. Men Nordby er også kjølig og intelligent i sin omgang med mennesker, og det gjør ham ekstra farlig: ”Nordbyen, som kunne snakke styggere om andre enn noen, når den ria stakk ham, han kunne få det med å bli hellig som en prest, når han fikk det lunet – men da likte han ikke den han snakket med!” (s. 38).

Det er dette maktspeillet Håvard blir offer for helt fra sitt første møte med Nordby. Nordby hater Håvard som har fått Rønnau og Olstad. Tvinnereim sier at Nordby alltid handler ut ifra ”en nøktern og lidenskapsløs profittbetraktning” (Tvinnereim, 1975: 325). Men i mine øyne er det like mye lidenskap som profitt som driver Nordby i kampen mot Håvard. Nordby begjærer Rønnau, noe vi forstår da Nordbys kone dør. ” – Det var et år for sent det! mumlet han, mer til seg selv enn til andre” (s. 63). Håvard bygger opp et vennsforhold til Nordby. Kanskje ikke først og fremst fordi han liker ham spesielt godt. Men Nordby kjenner bygda, og kommer med råd. Han er Kjerstis verge og hjelper Håvard etter Rønnaus død. Fordi Nordby er Kjerstis verge er han inhabil og ikke vitne for Håvard under rettssaken. Medfølelsen vokser også for Nordby da det viser seg at hans nye kone er et

¹⁴ I ”samtale” med djevelen er det kanskje nærliggende å sammenlikne ham med en slags Faust -figur. Den vitebegjærlige dr. Faust, mest kjent fra Goethes idédrama, selger sin sjel til djevelen for å bli herre og mester over all magisk kunnskap. Denne kunnskapen gir ham makt og innflytelse over mennesker (Heksikon, 1986: 132). Nordby søker etter makt, men for ham er det de materielle verdier som står i fokus. Både i Christopher Marlowes drama, *The tragical History of Doctor Faustus* (1589), og i Thomas Manns roman, *Doktor Faustus* (1947), ender Faust i helvete. Det er ingen forlokkende skjebne som venter den som selger sin sjel til djevelen:

Den som satser sin lyst på overmøt
og deri søker sin gledes hele rot
og gjør den onde djevel etter på alle vis,
se, han binder sitt eget ris,
og mister sjel, legeme og gods for denne pris.
Den som kun det timelige betrakter
og slett ikke på evighet akter,
men tjener djevelen dag og natt,
på hans sjel vil den onde snart ta fatt.

Den som forsettelig lar sin ild slik brenne
eller vil i en brønn nedrenne,
ham skjer det rett om han helvete får kjenne (*Historien om Doktor Johann Faust*, 1998:32).

vanskelig menneske. Håvard blir imidlertid advart mot Nordby av Jon, som kaller Nordby en ”kald fisk” (s. 319).

Nordby er fraværende i store deler av romanen, men han er sterkt fremme i åpningen og avslutningen. Han er den styrende onde kraft i verket, og hans aksjoner skaper en indre logikk i tekstuniverset. Etter at Håvard har fått sin dødsdom, sitter Nordby på kammerset med sønnen for å gi ham et par råd før han skal inn til byen og baron Rosenkrantz’ kontor. I denne scenen avslører Nordby den taktikken han har levd etter. Utad gjelder det å være varsom, høflig, hjelpsom og stille. Samtidig er det om å gjøre å følge med og merke seg hva folk sier, for en dag vil det betale seg. Sønnen spør faren ut om Håwards dom. Nordby sier at han vet at Håvard er uskyldig dømt, men at det er noe han ikke vil legge seg bort i. Han sier: ”Nå er det slik – det skal jeg lære deg mer om når du blir eldre – at det fins folk det lønner seg å hjelpe, og det fins folk som lønner hjelp med utakk” (s. 417). Nordby har gått med redselen for at Håvard skulle bli tilbudt å overta som oppkjøper for baronen. ”Men nå er han Håvard ute av dansen, og nå sitter vi trygt her på Nordby. Pål så full av beundring på sin far. – Du er en klok mann du, far, sa han” (s. 418). Etter at sønnen har gått tenker Nordby videre på de siste månedenes hendelser. Her avslører han sannheten om ryktespredningen i bygda: det er han som har pustet til glørne ved å stikke noen dalere i hånden på de rette ryktesprederne. Etter hvert gikk alt av seg selv. Det er rettferdigheten straffende sverd som har rammet Håvard, uten at noen i ettertid sitter med ansvaret. Nordby toer sine hender: ”Det var nå ganske hårdt og med den halshuggingen. Hans Nordby aktet ikke å se på den. Han tok seg heller en tur inn til byen den dagen. – Det kunne klart seg med livsvarig, tenkte han. – Jeg er da ikke noe ondt menneske heller” (s. 420). Slik går Hans Nordby ut av historien.

7.4.2 Strøm, Flateby og Nordset

De andre storbøndene i bygda er langt mer gjennomsiktige enn Hans Nordby. De sitter på hver sin tue og vokter både eiendom og rykte i en bygd der alle kjenner alle. Nordby får med seg tre av bygdas bønder til ”efterslukking” etter bryllupet på Olstad: Anders Flateby, Sjønne Strøm og Ola Nordset. Det er disse tre det hensespeiles på i kapittelet ”Hans Nordby og *vennene hans*” (min kursivering). De sier ikke nei til godt brennevin, selv om Sjønne i første rekke blir med for å spille på fela de har på Nordby. Gjennom kvelden får leseren innblikk i hva bøndene tenker om seg selv og hverandre. Sjønne Strøm har stor gård med mye skog til, men er ingen dyktig gårdbruker. Sjønne er en kunstnersjel. Han skiller seg ut fra de andre bøndene som først og fremst lever for økonomisk gevinst. Sjønne Strøm fremstår som den mest naive

og sårbare av de fire, dette gjør ham til et lett bytte for den som ønsker å lure ham. Denne kvelden har Nordby bestemt seg for å narre skog fra Sjøanne:

Bare underlig at ikke Nordbyen hadde fått narret den fra ham før, troskyldig og dum som han Sjøanne var – gikk der hjemme og gnog på denne fela si og hadde ellers ikke noe større han skulle ha sagt. Til han Sjøanne sa Nordbyen bare: – Bli med inn og ta en klunk på fela! Men det var nok. Han Sjøanne ble varm i øynene med en gang og fulgte Nordbyen som en hund (s. 18).

Nordby vet at han må få Sjøanne til å drikke, på den måten skal han få myket ham opp. [...] han Sjøanne, som satt rett imot Hans Nordby, hadde fått tak i fela, og dermed hadde han glemt alt annet. Med luggen nedi pannen satt han og fingret med fela, la øret inntil og lyet, og fingret om igjen” (s. 25). Litt etter litt klarer Nordby å stramme grepet rundt Sjøanne. ”De sa at huggormen kunne ligge stille og få linerlen til å hoppe rett i gapet på seg. Det måtte være på samme måten” (s. 34) Nordby bløffer i vei om statens finanser som går dårlig. Snart kommer staten til å beslaglegge skog av bønder som har mer enn fem tusen mål. Og Sjøanne biter på. Han bestemmer seg for å selge sitt overskudd til Nordby. Etter salget av skogen lurer de andre ham med på kortspill hvor han taper store deler av kontantbeløpet av salget.

Mot slutten av *Trollringen* får vi igjen høre om Sjøanne. Denne gang fra Jon som oppdaterer Håvard om hendelsene i bygda. Nå har Sjøanne solgt unna enda mer skog, denne gangen til Kerstaffer Berg. ”Det var ikke sikkert han Sjøanne ville ta seg så nær av det. Han hadde nå denne fela, han. Men kjerring og unger, det var noe annet – når en først hadde vøri så dum å rå seg noe slikt” (s. 311).

For Anders Flateby står det mye på spill i forholdet til Hans Nordby. Flateby kalles ”reven” av folk i bygda, et kallenavn han er stolt over. ”Han visste om det og fant seg i det, ja likte det. Han tenkte, det kunne aldri skade. Nå så han mer enn vanlig ut som en sammenringet rev, der han krøp i hop i stolen”. (s. 22). Men Flateby er ikke lur som en rev. I fylla har han lånt hundre daler av Nordby og skrevet under på et papir med ukjent innhold. ”[...] han skulle følt gjerne ha sett dette papiret i skatollet, det han skrev under på i fylla. Skulle gjerne ha sett det med egne øyne, at det ikke stod noe der som Nordbyen kunne bruke til å klemme ham fra gården” (s. 23). Flateby klarer ikke å fri seg fra redselen, og noen glad dag vil det ikke bli før han kan betale tilbake Nordby. For ikke å komme på kant med Nordby har Flateby fått det for vane å smiske med ham. ”Det skulle være som et lite avdrag, likesom” (s. 25). Denne kvelden har han bestemt seg for å holde munn og ikke fremstå som ynkelig og krypende. Han vet at de andre rundt bordet forakter ham for den smiskende oppførselen.

Ja, det var blitt en vane. Kjeften hans kom med smiger og smisk til Nordbyen uten at han selv ville det, ja uten at han kunne stoppe det. Han oppførte seg som en husmann og slave. Ja, nettopp, slave! Han kjente han ble het om kjakene av sinne og skam (s. 26).

Men tanken på papiret inne i skatollet gjør at Flateby ikke klarer å la være å komme med smiger. Han tør ikke annet, selv om han vet at også Nordby forakter ham for det. Da Håvard kommer innom Nordby like etterpå, er det Flateby som hører etter når Håvard snakker om det kallet han har fått:

Av en eller annen grunn hørte han det Håvard sa om husmennene, og det virket uhyre komisk på ham.

– Å hå! Han ville gjøre husmennene til kakser! Ropte han. Og så begynte han å le igjen, kastet seg fremover bordet og lo, hylte av latter og kunne ikke stoppe. Han forsøkte å efterligne stemmen til Håvard:

– Vi gir husmennene mer lønn, vi – så gir nok de oss mer arbe'!

Og så lo han igjen så han gråt.

– Nei så moro har je itte hatt det på den tia je kan minnes – ha ha ha! – iallfall itte sea i natt! Ha ha ha! (s. 61 – 62).

Denne nattens hendelser fester seg hos Flateby. Håvard blir fra nå av Flatebys verste fiende. På slutten av romanen får Flateby stor betydning for utfallet av dommen mot Håvard. Det viser seg nå for alle at Flateby har lagt Håvard for hat. Håvard står som den vellykkede gårdbruker i Flatebys øyne, noe kona hans stadig minner ham på. Flateby går lei av dette maset. Lånet Anders Flateby tok opp hos Nordby uten å vite om betingelsene, har ført gården mot konkurs (Jf. papiret i skatollet ovenfor). [...] Anders var blitt litt underlig fra den dagen da Nordbyen klemte fra ham to tusen mål skog og tredjeparten av jordveien” (s. 318). Det går mot tvangsauksjon på Flateby. Under rettssaken fører Flateby falskt vitnesbyrd mot Håvard, og hevder at Håvard ønsket livet av Rønnau.

Håvard la ikke større vekt på Anders Flatebys utsagn – det var helt klart at det var en halvgal mann som stod der og før med oppspinn. Og det måtte jo melde seg en eller annen som ikke var part i saken, og som kunne fortelle hvordan det stod til med Anders.

Men noe slikt vitne meldte seg ikke (s. 373).

Selv om Flatebys vitneutsagn er lite troverdig, vil ingen stå opp mot det han har å fortelle.

Bygda lukker seg og beskytter sine egne.

Den tredje bonden, Ola Nordset, er livredd for at folk skal huske fortiden.

Nordsets bestefar var nemlig en ganske alminnelig husmann og utabygding:

Han kom til bygda som smed, og fikk seg en skarve husmannsplass under Nordset, men kunne nok litt mer enn sitt fadervår. Iallfall satt han unge på datteren på gården, og det endte med at han satt der med hele herligheten – gård og skog, kjerring og unge... Men det var lenge siden det nå. Dødt og begravet for lengst. Folk her i bygda husket godt, forresten, – og helst slikt som like gjerne kunne vært glemt (s. 24).

Ola Nordset benytter enhver anledning til å påpeke at han tilhører Nordbygda med hud og hår. I lengden kan det bli ganske slitsomt for den som må høre på. Under ”efterslukkingen” på Nordby setter han i gang igjen. ” – Ja, det er disse utabygdinga! Det blir snart umulig å leve for en bonde – som ikke har gjort annet galt enn å sitte på gården sønn etter far, sønn etter far i hundrevis av år...” (s.28). Men han vet at Nordby gjennomskuer ham:

[...] Han hadde sett det i øynene på Nordbyen mer enn en gang! Husmannsgutt stod det. Nordsetten satt og tenkte på, hva han kunne si eller gjøre, en eller annen gang, som kunne ta den husmannsgutten ut av Nordbyen en gang for alle (s. 29).

Og den dagen kommer. Under rettssaken mot Håvard er Ola Nordset meddommer. Dette viktige oppdraget viser at bygda stoler på ham, og at han regnes som et fullgodt medlem av dette samfunnet som ikke tåler utabygding. Derfor påpeker han stadig at Håvard er utabygding. Nordset har full kontroll over forholdene og vet hvilke lover og regler som gjelder. For ham er det en triumf og en personlig seier å dømme Håvard.

7.4.3 Kerstaffer Berg

Kerstaffer Berg er på flere måter Hans Nordbys konkurrent i bygda. Han er storbonde med sans for penger, men ytre sett er han mer skremmende enn Nordby. I generasjoner har folket på Berg stått som personifiseringen av ondskap og grådighet for resten av bygda. Faren til Kerstaffer, Gammel- Erik, ”lå som et plageris over bygda i mange år” (s. 97). Erik Berg lånte ut penger til folk som hadde problemer i vårknipa og forlangte to daler tilbake like før jul. Da reiste han rundt på gårdene for å kreve inn ”juletollen” sin (s. 97). ”Var det noen som ikke kunne betale, så visste han råd med det, han Erik. Da hektet han av fjøsdøra, la den på slaen og kjørte døra hjem til Berg, som pant” (s. 97). Når gjelden var betalt ble døra levert tilbake, men fattigfolket måtte selv bære den hjem på ryggen. Ikke var han snill mot husmennene heller, og på en vinter begikk to selvmord.

Den som hadde skremt Erik Berg mest var den gamle prost. For å bøte på sine synder, kjøpte han derfor nytt orgel til kirken. Han ville høre det i sin egen begravelse. Men Erik Berg døde ikke. ”Han Kerstaffer syntes nok at det dro fælt lenge ut før han fikk garden – for han Erik, han ville nå aldri høre tale om føderåd” (s. 98). En dag Gammel - Erik hadde

vært ute med sleden på isen, hørtes et forferdelig leven. Sleden med hest og Erik Berg hadde gått gjennom isen, men Kerstaffer stod rolig på trammen selv om han hørte levenet:

– Dette er han far! sa'n. Je kjenner'n på målet! Je fløtter itte en fot. Faen hjelper nok sine! [Erik] fikk nå høre hva Kerstaffer hadde sagt der på trammen. Men underlig nok vart han ikke sint. Han lo av det, og sa: Han Kerstaffer og jeg, vi er av samme arta vi! (s. 99).

Håvard får høre flere historier om den griske og gjerrige bonden på Berg. "[...] det står skrekk av Berg, både av garden og huset og husbonden. Ingen likte å møte han Gammel-Erik efter det var mørkt, og det samme gjelder han Kerstaffer" (s. 100).

Men Kerstaffer har en viktig sosial funksjon i bygda. Han har innrettet kjelleren under huset slik at han får lov til å ta imot "gærningene" i bygda. På denne måten har bygda skaffet seg et eget sted hvor de kan kvitte seg med de elementene som går imot tradisjon og skikk, og som står for noe annet enn resten av befolkningen. Kerstaffer fungerte også som fattigforstander i bygda noen år. Men etter å ha blitt avslørt da han blandet sagmugg i melet, har dette ansvaret gått over til Nordby.

Kerstaffer har aldri skydd noen midler for å få hendene i mer rikdom. Han giftet seg til penger. "Og da det hadde gått ei tid, og han hadde fått tak i penga, så tok han til å jule opp kjerringa, på samme måten som det vart sagt at han Gammel-Erik julte opp kjerringa si" (s. 120) I lengre tid har han nå gått og siklet etter Olstad og Rønnau. At Olstad nå har kommet i hendene på en utabygding, er ikke noe Kerstaffer ser på med blide øyne. Hans lidenskap er jord, og det er dette som driver ondskapen i ham. Jon sier til Håvard at det ikke er ondskap i Kerstaffer. "Jeg har sett'n når han står og smuldrer en jordklump mellom fingrene og snuser på'n. Og da ser han, forundre meg, nesten snill ut" (s. 123). Flere ganger får Håvard erfare at Kerstaffer ikke kan tåle at han har kommet til bygda. Han lusker rundt Olstad og kommer stadig med spørsmål til Håvard for å se om han kan vippe ham av pinnen. "Det var nesten som han hadde ropt på faen. Det hadde gått ett minutt, så stakk han Kerstaffer det smale, sinte ansiktet og det strie, grå håret inn gjennom døråpningen. [...] Jaså? Spader og greip av *jern*. Men ville ikke det forgifte jorda?" (s. 150).

De største problemene Håvard får med Kerstaffer, er ikke spørsmålene han til stadighet kommer med. Verre blir det da Kerstaffer begynner å ødelegge jorda der Håvard har lagt ned stort arbeid. Han spionerer da Håvard drenerer den vannsyke enga og betaler husmennene på Olstad for å fylle grøftene igjen. Sammen med et par husmenn raserer Kerstaffer Håvards potetland, men får svi for det da Håvard slår ham ned med en bjerkesvolk. Etter denne hendelsen blir Kerstaffer sengeliggende hjemme på Berg. Men Håvard blir ikke

kvitt Kerstaffer så lett. Også hendelsen i stallen der husmannen Martin Grina blir drept, er det Kerstaffer som står bak. ” – Han Kerstaffer satte dem opp – han, verste husmanns-faenen i hele bygda. Husmannen er dum, vet du” (s. 243).

Mens Hans Nordby i mørke kvelder akkederer med djevelen om sjela si, er Kerstaffer selve symbolet på djevelen og hans gjerninger i bygda. Men hans ondskap er allikevel mindre farlig enn Nordbys. Folk vet hva de kan vente seg av Kerstaffer, og det er bare ondskap. Med Nordby er det annerledes. Han overtar som fattigforstander etter Kerstaffer og oppfører seg slik at folk ikke kan få noe på ham. Alle vet at Nordby er like pengegrisk som Kerstaffer, men de merker det ikke i det daglige. Nordbys ondskap er usynlig, mens Kerstaffer setter sin ondskap ut i livet på en helt annen måte. Under rettsaken mot Håvard vekkes det til og med medlidenhet for Kerstaffer i forsamlingen. ”[...] alle tilhørerne satt der og visste, at Kerstaffer mest hadde holdt sengen de siste årene, og at han aldri riktig hadde vært seg selv siden den kvelden for snart ti år siden da Håvard dro til ham med bjerkesvolken i potetlandet” (s. 356). Igjen hegner bygda om sine egne. Samme hvor mye ondt Kerstaffer har satt i scene gjennom årene, kommer ingenting opp mot det faktum at Håvard er og blir en utabygding. Selv på dagen for henrettelsen skal familien på Berg ha noe å si. Da Håvard kommer til retterstedet roper Kerstaffers sønn etter ham: ” – Vi fikk da gjort kål på den vesle hora di!”, men denne gang blir Vesle-Erik slått i bakken av Amund Moen. Det ser ut til at ondskap er arvelig i Nordbygda. Både Kerstaffer Berg og Hans Nordby viderefører ondskapen til sine sønner. Nordby lærer sønnen opp i sine metoder (Jf. Nordbys råd til sønnen, oppgaven s. 81), og Kerstaffer Bergs sønn fortsetter farens ondskap på retterstedet.

7.4.4 Amund Moen

Amund Moen skiller seg fra de andre bøndene i bygda fordi han er vennlig innstilt til Håvard. Årsaken til dette kan ligge i at han selv har hatt problemer å stri med i bygda. Han bærer et stigma: det går rykter om at Amund Moen skal ha drept kona si en dag han var gått lei av maset hennes. Mange i bygda ser på Amund Moen som en morder, men ingen har kunnet ta ham for det. Håvard liker Amund Moen godt og ser på beskyldningene mot ham som bygderør. Jon kaller Amund for en ”grei og real kar” (s. 124).

Amund giftet seg med en snill og vakker jente som med årene ble stygg og trettekjær. Hun kunne ikke få barn, men ryktene skal ha det til at Amund har flere unger bortover på husmannsplassene. Amund bor nå sammen med den ene tjenestejenta si, og de har en sønn sammen. I forbindelse med konas død er det knyttet overtro, og dette skal være

grunnen til at Amund ennå ikke har giftet seg med denne tjenestejenta. Mari vet at den avdøde kona til Amund tilhørte et folkeslag som er kjent for at de kan gå igjen og plage de levende i sju år etter at de er døde. Da Håvard får høre dette, har det gått seks år siden kona på Moen døde. ”Bare vent et år, så skal du nok se at det blir bryllup på Moen...” (s. 126).

Håvard er skeptisk til all overtroen i bygda. I hans øyne er Amund en god venn, enten han drepte kona eller ikke. Amund er eksemplet på en sterk mann som hever seg over folkesnakket og ryktene i bygda. Til forskjell fra Håvard er Amund en innfødt som svarer for seg og blåser i hva folk må komme med. Amund Moen er en av dem som kommer til Olstad på den lange dagen. Først tror Amund at Håvard har drept Martin. Men Håvard overbeviser ham om at det hele var en ulykke. Amund blir vennlig innstilt til Håvard etter denne hendelsen og tilbyr Håvard en elghundvalp. Amund sier også at han vil stå fram for Håvard om det skulle bli rettssak: ” – Jeg for min del, jeg kan nå stå fram i retten og sverge på at de merkene av hesteskoene, de er merkes etter slag. Hvis det blir noen sak, da. Men det blir ikke noen sak. Og om deg mener folk å vite at du er morder selv, tenkte Håvard” (s. 248).

Etter Rønnaus død, da folkesnakket begynner å vokse i bygda, er Amund den eneste som inviterer Håvard til seg. Håvard er til og med fadder for Amunds barn. Men dette hjelper ikke mye under rettsaken. Den dagen kommer da Amund må tre fram som vitne for Håvard. ” – Det kanskje fins en eller annen morder her i bygda, sa han. – Men han Håvard er ikke blant dem” (s. 364). Retten konfronterer Amund med ryktene som har gått om ham selv. Amund tilbakeviser dem, men retten tenker sitt. ”Sorenskriveren klubbet igjen, og Amund ble forttest mulig sendt ut av rettssalen. Håvard kan ikke dra nytte av utsagnene til en som nesten har blitt tiltalt for det samme som han selv. Dette innebærer enda en seier for de onde maktene i bygda.

7.4.5 De ”rettferdige” haugianerne

Overtro er et trekk som preger tiden og Hoel ønsket å sette flere tidstypiske trekk opp mot hverandre i *Trollringen*. Haugianismens oppblomstring er et av disse trekkene. Fra 1796 til 1804 hadde Hans Nielsen Hauge reist landet rundt og nesten overalt skaffet seg tilhengere. Han satt i fengsel i en tiårsperiode, men haugebevegelsen stod like sterkt igjen etter 1814. Haugebevegelsen var en motpol til den rasjonalistiske tendensen innenfor kirken som hadde startet på 1700-tallet. I *Trollringen* er presten Thurmann en typisk representant for denne rasjonalismen. Haugianismen stod for en eldre pietisme der den sanne tro skulle vise seg ved en streng, forsakende og arbeidsom livsførsel. (Pryser, 1999: 186) Haugianerne så på sin tro som et personlig møte med kristendommen. Hans Nielsen Hauge var blitt vekket gjennom en

spesiell gudsopplevelse, og flere av hans tilhengere hevdet at de hadde følt noe liknende. Haugianismen fremstod som en svært subjektiv kristendomstype. For haugianerne var det personlige forholdet til Gud det viktigste. Guds nåde tilkom dem som helt og holdent konsentrerte seg om Gud og levde slik Gud ville det. De mente at Gud var en streng herre, og deres moralsyn ble preget av dystert alvor. Alle former for livsglede ble lagt bånd på. Man skulle ikke danse, spille eller drikke (Semmingsen, 1983: 205).

I *Trollringen* er det to haugianere som trer fram i fortellingen: Hans Engen og Hans Olsen Tomter. I mine øyne er disse karakterne først og fremst med for å gi et tidsbilde. Man kan ikke si at *Trollringen* debatterer haugianismen på 1800-tallet slik for eksempel Aleksander Kielland gjør det i *Skipper Worse* (1882). Inntrykket er at haugianismen er en samfunnsfaktor Hoel så vidt berører i sin fremstilling. Bygdas egne regler og tradisjoner bestemmer mer over folks livsførsel enn det pietistiske innslaget haugianismen står for. Verken Håvard's felespill eller hans bruk av ski blir akseptert, men det er ikke haugianerne som fordømmer det. Selv friluftsmannen Jon snakker for eksempel om ”misbruk av ski”:

Jo, den viktigste grunnen til at skiene gikk ut av bruk, mente nå bessfar hass Jon, var at de tok slik overhånd hos ungdommen. Den gjorde ikke nytte for seg om vinteren, men lå ute i snehaugen med disse skiene sent og tidlig. Og det kunne ikke gå, det var greit. – For det stod skrevet, at i ditt ansikts sved skal du ete ditt brød (s. 107).

Haugianerne står allikevel fram som en personifisering av rettferdigheten i bygda. Men fortellerperspektivet er ironisk. Hans Engen kalles av folk for ”den rettferdige haugianer”, selv om alle vet at Hans Engen har i jult opp sønnen, så han nå går der som en tulling. I Jons øyne er dette også en form for mord. Hoel fremstiller haugianerne som et eksempel på den gamle paternalismen som har bundet unge generasjoner, noe som han ser på som et av samfunnets største onder.

Hans Engen lurer på sine naboer og fungerer som bygdas samvittighet. Han har besøkt Amund Moen for å få slutt på Amunds ”forargerlige levnet” med tjenestejenta. ”Han Amund svarte ikke, han bare reiste seg og så han Hans ut av stuen og ut av tunet” (s. 135). Da Håvard står i smia sammen med Jon for å smi nye redskaper av jern, kommer Hans Engen innom:

Han hadde noen fromme, sørgmodige, loddrette grimer nedover ansiktet, som om han hadde sørget seg til striper på langs over verdens ondskap. Et halvt skritt bak ham gikk den attenårige sønnen hans, med hodet litt på skakke som faren, men ikke fullt så mange grimer i ansiktet ennå. Gutten gjorde efter alt det faren gjorde føre. Tok faren ett skritt frem, gjorde sønnen det også; likedan når faren rygget et lite skritt bakover (s. 148).

Hans spør Håvard ut om den nye redskapen av jern som han mener kan forgifte jorda. Både fra en jordbrukers synspunkt og fra et religiøst ståsted finner Engen det vanskelig å forstå denne formen for redskap. Men Håvard har svarene klare. Verre for Håwards stilling er det at også Hans Engen har hatt sine øyne på Rønnau og Olstad. Selv for en haugianer viser det seg at det verdslige står i fokus:

Og slike skulle gå omkring med hodet på skakke og kalle seg hellige! Med den halvtomsete gutten i hælene på seg støtt og stadig. Det meste vettet hadde han nå prylt ut av ham med lærreimer helt fra før han kunne gå, til gutten rente der, vettskremt, som en skygge av seg selv og prøvde og henge seg. Jon selv hadde vært med og skåret ham ned den siste gangen. Nei, tvi han rett inderlig! Da var han nå bedre allikevel, han Kerstaffer... (s. 150).

Hans Engen får til syvende og sist smake sin egen medisin. Sønnen stikker ham en dag ned med kniv. ”Det ble aldri noen sak av det, for sønnen var rivende gal og måtte lenkes til veggen i kjelleren hos Kerstaffer Berg. Det måtte gå den veien! sa folk. Men ingen hadde drømt om det på forhånd, at det måtte gå den veien” (s. 270).

Hans Olsen Tomter, den andre haugianeren, redder Håvard fra å bli tiltalt for mordet på Martin Grina. Den lange dagen sitter Håvard og venter på at husmennene skal komme tilbake til Olstad med lensmannen. I stedet kommer de tilbake med Hans Olsen Tomter, og fremstår som omvendte menn.

Håvard hadde lagt merke til [Tomter] fordi han var så stillfarende og så ut som han hadde fred med hele verden.

– Her kommer jeg med husmennene dine, Håvard, sa han Hans. – Djevelen hadde fristet dem, og de var ute på onde veier. Men herren hjalp meg å tale dem til rette. Vi skulle vært her før,

men vi holdt en liten andakt sammen. De angrer sine synder og ber deg av hjertet om tilgivelse.

Han så opp i været og sa – og det underlige var, at når han sa det virket det ikke falskt eller dumt heller.

– Priset være Gud, som vender det onde til det gode.

Han Edvart, som alltid hadde vondt for å tie stille, så opp i luften han, og tok et skritt frem, og sa.

– Vi har sett sanninga, og fønni Gud (s. 254).

Man må stille spørsmål ved oppriktigheten ved denne omvendelsen. I mine øyne er ikke husmennenes plutselige omvendelse et uttrykk for et kristent sinnelag som går i dybden. Hoel viser her hvordan religiøse følelser kan flamme opp under uventede forhold og særskilt påvirkning.

Han Olsen Tomter fremstår etter dette som en venn av Håvard. Det er Tomter som lager til skinnet etter bjørnen Håvard dreper. ” – Måtte den bli til velsignelse! Sa han da han leverte fellen til Håvard. Hans var av dem som kunne si slikt uten at det virket hverken kvalmt eller komisk” (s. 287). Under rettssaken viser Tomter derimot at han er en mann som snur kappen etter vinden. Det er han som i siste instans er med på å dømme Håvard for drap på Rønnau. Hans Olsen Tomter er den andre meddommeren i saken mot Håvard. ”Han var blitt grå i håret i det siste, men så ellers ut som alltid, med dette underlige som ble kalt fred over ansiktet sitt. Men han så streng ut i dag” (s. 359). Under rettssaken fremstilles Håvard som en person med lav moral. Han skal ifølge Anders Flateby ha snakket om å ta rollen som oppkjøper for baron Rosenkrantz fra Nordby, og han skal ha hatt et usømmelig forhold til Kjersti. Han fremstilles som en radikal fritenker som i løpet av årene i bygda bare har stelt til problemer. Retten blir mer og mer fiendtlig innstilt til ham. På prestegården omtaler hr. Paus Hans Olsen Tomters rolle i rettssaken:

[...] den farligste av meddommerne var den kjente og ansette haugianer, Hans Olsen Tomter. Han slo i bordet og sa:

– De er skyldige! Bare se på henne. Synden lyser av henne!

Hans Olsens setning gjorde mangedobbelt inntrykk, fordi det var kjent av alle at han for mange år siden hadde reddet Håvard, da denne – med urette – blev anklaget for å ha drept en av sine egne husmenn (s. 394).

Tomters hatefulle syn på Håvard i retten skyldes Håvards nærhet til verkseieren. Som haugianer har Tomter et horn i siden til verkseieren som etter Tomters begreper lever et syndig liv på Verket. Haugianerne ser verkseieren som ”djevelens håndtlinger” (s. 395). Verkseieren er som kjent Håvards venn og fortrolige, og dette gjør saken umulig for Håvard. Hoels skildring av haugianerne viser en sterk skepsis til vekkelseskristendom. Tomters opptreden under rettssaken viser hvor lite den er verdt.

7.5 Husmennene

7.5.1 Husmennene på Olstad

Det er i utgangspunktet syv husmenn med plasser under Olstad gård: Martin Grina, Tjøstøl Inngjerdingen, Edvart Bakken, Amund Bråten, Amund Svelterud, Per Brenna og Jon Skytter. Husmennene fremstår som typer med lite nyansering. Det er særlig Martin Grina og Jon vi får et nærmere inntrykk av. Jons rolle i historien vil jeg ta for meg senere.

Håvard får tidlig det rådet av Rønnau at han bør holde seg unna Martin Grina. Martin har fungert som husbondskar på Olstad i noen år, og ser ikke med blide øyne på at Håvard skal ta over denne rollen. Faktisk er det noen som mener at Martin drømte om å gifte

seg med Rønnau og overta gården. Rønnau mener at for mye nytt fort kan føre til krenkelser, og da vil Håvard møte mer motstand enn det som er nødvendig. Martin har de typiske trekkene til en husmann:

Han Martin var en mann i sine beste år ennå, fikk en vel si – firti år eller der omkring. Men han hadde fått husmannskrølen i ryggen, og husmannstralten i bena, var sen i vendingen som et vondt år og hadde alt rådd seg gammelmannsdråpen under nesen. Den kunne henge der i timevis, så sent som han rørte seg (s. 69).

Det er husmennesenes levemåte som gjør at Håvard ønsker å endre forholdene i bygda. Husmannen går rundt krum i ryggen og tigger mat i vårknipa. Slik har det vært i generasjoner, og ingen har forsøkt å endre på det. Husmennesenes levkår er med på å sette bygda til akters. Om husmennesene fikk bedre levkår, ville også bygda blomstre opp. Alle ville føle at de hadde noe å arbeide for og noe å se fram til. Et liv i frihet i stedet for de mørke, kalde og råtnende husmannsstuene. Folk ville ønske å stille seg selv og ha det pent rundt seg. Med ytre forbedringer ville det også bli endringer i menneskenes sinn. Han ser for seg ”en ny gård, en ny bygd, med glade mennesker i...” (s. 89). Han forteller bøndene om disse fremtidsplanene:

[Håvard] hørte seg selv si, at når jordbruket med tiden lønnet seg bedre, kunne det bli råd til å gi husmennesene litt bedre vilkår og. Her oppe hadde husmennesene fire skilling dagen, men på mange gårder ute i hovedsognet hadde de seks. Hvorfor sette grensen ved seks? Hvis husmennesene fikk bedre lønn, ville de gjøre bedre arbeide (s. 61).

Men bygdas bønder ønsker ikke frihet og bedre levkår for den delen av befolkningen som gir dem tilnærmet gratis arbeidskraft. Selv om det ofte går smått, ønsker de ikke at husmannsstanden skal vokse fram og stille krav. ”Han vil gjøre husmennesene til kakser” roper Anders Flateby ut etter å ha hørt Håwards visjoner.

Håvard venter ikke at husmennesene skal forakte ham, men etter hvert som han setter i gang med nye prosjekter på gården, begynner folkene å hviske om den nye ”husmannsfaen”. ”De snakket seg imellom, husmennesene, og knegget og lo, i beundring og sinne og forakt” (s. 91). Første gang Håvard virkelig får prøvd hva husmennesene er gode for, er under våronna på gården. Det er et sørgelig syn som møter ham:

Huff som de så ut. Magre, tufsete, slitne fra morgen av, uflidde så en kunne be gud seg forbarne. Og han visste bare altfor vel hvordan det så ut hjemme hos dem. En kjerring, skitten så møkka valt, gående omkring i subb og vanstell hele dagen, i de samme fillene hun hadde ligget i om natten i den stinkende sengen. Når mannen kom hjem om kvelden, litt mer sliten enn om morgenen, måtte han gjøre unna det nødvendigste på plassen, før han omsider kom inn i en stue som lignet et grisehus, inn til en vranten, ustelt, grinete kjerring og en haug sultne, skrikende unger – hans egne eller lausungene til døtrene, som de hadde vært hjemom

som snarest og lagt igjen, før de forsvant ut på bygda igjen, til de gårdene der de var i tjeneste (s. 157).

Med vikende blikk, sleipe som åler, unngår husmennene Håvard og oppgavene han pålegger dem i onna. Særlig er Martin ille til å skru opp de andre husmennene. Der Håvard sier de må pløye dypt, pløyer de grunt, og der de skal pløye grunt, pløyer de dypt. Husmennene har respekt for Martin, men ikke for Håvard. Han kjenner raseriet vokse, men biter det i seg. Hva vil vel husmennene si om ham da? Dette må tas med list og lempe. Til slutt får han hjelp av Jon, som har vært med å smi den nye redskapen. Etter våronna er Håvard utslitt, men han føler at han er på vei mot noe nytt. Han vet at noe av spotten vil stilne den dagen husmennene får se resultatet av arbeidet, og det stemmer også. De ser selv at potetlandet står frodig og får smake på potetene.

Om husmennene viser seg svake i arbeidet, har de også den svakheten at de lett lar seg kjøpe av andre som ønsker å såre Håvard. Det er dette som skjer på den lange dagen da Martin blir drept. Det viser seg at husmennene har latt seg kjøpe av Kerstaffer til å skamskjære Håvards hest, men Martin feilberegner og forulykker. Hatet Martin kjenner for Håvard lyser av øynene hans i dødsøyeblikket. Husmennene beskylder Håvard for drap, men Håvard slipper unna, fordi de har omvendt seg til haugianismen på veien til lensmannen. Igjen ser vi hvor lett husmennene lar seg "kjøpe", enten det er for å skade noen eller omvende seg. De vakler stadig og har ingen fast overbevisning eller mening om sitt eget liv. De lever i en verden der øyeblikket er viktigst, og kan sammenliknes med dyr nesten uten menneskelighet (Jf. sitatet ovenfor, s. 91).

7.5.2 Anton

For å få det fulle innblikk i Anton Måsamyras bedrifter er det nødvendig å lese *Arvestålet* hvor Anton skildres inngående. Da han dukker opp i *Trollringen*, er han for Håvard en gammel kjenning. For leseren må han introduseres på nytt. I *Arvestålet* er Anton husmann under prestegården og en mann ingen riktig stoler på. Han forsøker av hele sitt hjerte å unngå arbeid. Han blir mistenkt for å ha stjålet en saltebalje med slakt fra stabburet hos Thurmanns, men han legger skylden på Ola, som også er husmann under gården. Dette går så inn på Ola at han nesten tar sitt eget liv. Historien gjenfortelles i grove trekk i *Trollringen*, og er en av grunnene til at Håvard ikke stoler på Anton.

Anton vies et helt kapittel i romanen, og han får også mye å si for utfallet av saken mot Håvard. I *Trollringen* kommer Anton til Olstad. Han ber om å få bli på gården på

grunn av uoverensstemmelser med presten. Håvard vet av erfaring fra prestegården at Anton ikke er noen god arbeidskar. Håvard ønsker ikke å ha ham på gården, men etter nøye overveielse tilbyr han Anton en husmannsplass som står tom. Men noe i Håvard taler imot denne ordningen: ”Nå gjør du noe du kommer til å angre” (s. 194). Anton trives på gården. Ryktespreder har han alltid vært, og denne egenskapen stopper ikke opp på Olstad. Håvard ser at det er en risiko å ha Anton på gården, men misjonæren i ham ser på Anton som en han kan frelse:

Hvorfor hadde han gått slik ut av veien sin for å hjelpe denne stakkaren som han slett ikke likte engang?

Og med det samme han hadde spurt, visste han svaret. Han likte ikke Anton, men han kjente hele stakkarsdommen hans. Derfor ble det nær sagt noe trygt ved ham, han ble nesten som en slags venn – iallfall sammenliknet med disse andre husmennene, som han bare visste én ting om – at de av en eller annen grunn gjerne stakk en kniv i ryggen på ham hvis de bare turte (s. 201).

Men kniven i ryggen kommer allikevel fra Anton. Han lar seg kjøpe av Nordby for å spre rykter om Håvard. For Anton er ikke dette noe nytt. Ingen kan dikte opp historier og løgn som ham, og ingen er så nysgjerrig som ham. Også Anton har et godt øye til Rønnau, og det vokser et hat i ham mot Håvard som Håvard ikke kan drømme om. Begge har de vært i presten Thurmanns tjeneste, men bare Håvard har klart å få egen gård og kjerring. Anton er et av hovedvitnene mot Håvard under rettssaken, og denne gangen vender han løgnhistoriene mot den mannen som har gitt ham hjelp i vanskelige tider. Anton representerer umoral og ondskap i kombinasjon med dumhet.

7.5.3 Jon Skytter

Selv om Jon Skytter bor på en husmannsplass under Olstad, regnes han ikke som husmann. Som navnet hans tilsier, er Jon en fri sjel som lever av jakt og det naturen kan tilby ham. Jon er derfor i praksis uavhengig av gården. Til gjengjeld betaler han husleia med fisk og vilt.

Nei, husmann var han ikke, han Jon. Ikke så han slik ut heller. Han var høy og mager, rett i ryggen, hadde buskete bryn, svartbrunt hår, kalde, blå øyne, og et ansikt som minnet om en hønsehauk. En kunne se på ham med en gang, at han var en jeger: og det var nettopp det han var, med liv og sjel (s. 105).

Jon blir fort Håvards fortrolige. Han lever ikke blant husmennene, og er dermed i den posisjonen at han kan se dem utenfra. Jon kommer gjerne med råd til Håvard, og på den første seterturen de har sammen, lærer han Håvard om forholdene i bygda. Jon er overtroisk, men

kan også sette forholdene rundt seg inn i rett perspektiv. Han forklarer Håvard om skikk og bruk i bygda, og setter også Håvard inn i de lokale mytene på stedet. Jon har stor respekt for skogen hvor han har sett de underjordiske. Ved en berghammer forteller han historien om Blåhammer - gammeln, som kan bli farlig om noen terger ham. Jon vet også litt av hvert om hvem som går igjen i bygda.

Den viktigste rollen Jon har, er altså å informere og advare Håvard. Håvard ser på Jon som en venn og røper for ham sine innerste drømmer. Dette angrer han senere, da det viser seg at Jon har fortalt husmennene at Håvard ønsker å legge på lønna deres. Men Jon føler seg ikke bundet til noen. Han har ikke behov for å sitte med hemmeligheter eller lage historier om folk. Hans likegyldighet kommer av at han selv er en fri mann. Det viser seg allikevel at Jon ikke er fullstendig likegyldig. Han advarer Håvard mot bygdesladderer som bygger seg opp, og blir lykkelig da Håvard forteller ham at han har tenkt å reise fra bygda. Som verkseieren og Thurmann står Jon for rettferdighet, toleranse og sannhet. Men mens presten og verkseieren tilhører de kondisjonerte kretsene, er Jon på et annet trinn på den sosiale stigen. Han taler til Håvard ut i fra egen forstand, og ikke noe han er tillært. Verdiane Jon besitter har han fått ved å være fri og vandre i skogen. Jon kan fungere som et eksempel på den friheten Hoel søker for menneskene. Han er ubundet og tilhører ingen klasse. Derfor er han også et ideal for Håvard.

7.6 De utstøtte

7.6.1 I kjelleren til Kerstaffer

I kjelleren på Berg skjuler Nordbygda sine dystre hemmeligheter. Her sperres alle inne som går imot samfunnets skikk og bruk. Aldri har det vært så mange ”gærninger” i kjelleren på Berg som det er nå, men hva det kommer av, er det ingen som riktig vet. En teori i Nordbygda er at det må komme av alt det nye som trenger seg inn og forgifter samfunnet. ”Så det var greit, at det var ett eller annet av *det nye* som voldte ulykken” (s. 11). At Kerstaffer har påtatt seg ansvaret for ”gærningene” er alle fornøyde med. Kerstaffer har ingen samvittighet og er derfor best skikket til denne oppgaven. Kerstaffer har funnet ut at han kan benytte seg av de beste mennene ute på jordet, og ellers ser bygda lite til dem. Bare når været skifter, kan det høres grufulle hyl fra kjelleren på Berg. Kerstaffer vet hva han skal gjøre om noen slår seg vrang. Da tjorer han dem med kjetting til kjellerveggen.

Da Kerstaffer blir sendt til festningsbyen med brudd i skulderen, ønsker en av ”gærningene” i kjelleren å treffe Håvard. Ryktene har kommet ut over bygda at det er Håvard

som har slått til Kerstaffer fordi han ødela potetlandet. Håvard får et grotesk møte med kjelleren på Berg:

Og et stygt syn var det. De satt rundt veggene i den mørke kjelleren. Det slo en stank ut gjennom døren, så en kunne bli hugælen. Det var mørkt der nede, og det raslet av jern. Det var som han hadde hørt det – noen av dem var lenket til veggen (s. 209).

En av ”gærningene” taler til Håvard: ”- Du har tatt faen på nakken, du! sa han, fremdeles med det sterke, rolige, vakre målet. – Måtte Vårherre hjelpe deg – hvis han kan” (s. 209). Håvard får her en advarsel av en som har blitt støtt ut av samfunnet. Om Håvard ikke passer seg, kan det samme skje med ham. I dagevis kjenner Håvard øynene til ”gærningen” på seg. Men kjelleren til Kerstaffer tilhører tross alt en annen verden.

7.6.2 Erik Nordby og Høgne Lien

Som tidligere nevnt ble ikke Hans Nordby født til å overta gården. Han overtok odelen den dagen han fikk erklært broren Erik gal og sendt ham i kjelleren til Kerstaffer. Erik Nordby er et eksempel på en ”misjonær” som ønsket å endre forholdene i bygda. Han hadde vært ute og hørt Hans Nielsen Hauge tale og ”siden gikk han rundt og sa at alle mennesker var brødre” (s. 19). Snart gjorde han flere tiltak som skulle gi husmennene bedre levekår, og det endte med at han forlovet seg med en husmannsjente. Fra da av ble det klart for alle at Erik hadde mistet vettet. Hans fikk moren til å skrive under på at Erik måtte stenges inne på Berg og like etter døde hun. Eriks skjebne er med på å bygge opp inntrykket av Hans Nordby som hjerteløs. Erik Nordby har også en annen funksjon. Han kan betraktes som en parallellfigur til Håvard. Erik spilte fele og ville reformere bygda, men ble fratatt alle rettigheter og endte som fange i kjelleren. Eriks skjebne forespeiler Håwards skjebne.

Høgne Lien er et eksempel på en som har blitt støtt ut av samfunnet, men som allikevel ikke har kommet til kjelleren på Berg. Høgne bor et stykke fra selve kjernen i bygda, og han er derfor ikke noen torn i øyet på de andre. Han har ikke gjort noe for å legge seg ut med folk, men han er en forsiktig kar som folk kan hakke på. ”På en måte var Lien den beste garden i bygda, sa Jon. God jord, stor gard – men ikke bare det. Om vinteren, når kulde og vinterskodde lå tung over flatbygda rundt sjøen, da lå Lien gjerne i solskinn, ovafor skoddelaget” (s. 108). Men til tross for de gode forholdene, er ikke Høgne noen lykkelig mann. En gang i tiden lurte Kerstaffer Høgne til å tro at en jente han var glad i, ville gifte seg med ham. Hele bryllupet ble satt i scene, men da Høgne kom ut for å møte bruden viste det seg at Kerstaffer hadde satt hele brudestasen på en hest. ”Det var dem som mente, at det vart

ikke så morosamt som de hadde tenkt seg det. For han sa ingenting, og gjorde ingenting, han Høgne” (s. 118). Etter denne hendelsen viser Høgne seg aldri for folk. Alle vet at han bare går rundt i en ring på tunet. Han har lukket seg selv inn i sin egen skjebnering som han ikke kan komme ut av. På dette punktet kan også Høgne fungere som en parallellfigur til Håvard. Han mener at han er underlagt et skjebnemønster han ikke kan komme ut av (Jf. oppgaven s. 11).

Håvard kommer i prat med Høgne etter hendelsen med Kerstaffer i potetåkeren. Håvard blir en helt for Høgne. Endelig har noe rammet ondskapen i bygda. Etter Høgne begreper er det bare Kerstaffer som står for den. Under rettssaken mot Håvard er han til liten hjelp. Alle vet at Kerstaffer har ligget til sengs siden ulykken, og da Høgne kaster skylden for alt som har hendt over på ham, skader han bare Håwards sak. Høgne er eksempelet på den godtroende mannen som har blitt skadet på sjel og sinn av den harde bygda. Utstøtelsen av Høgne dreier seg mest av alt om mobbing.

8 Mobbingens psykologi

8.1 Vold og utstøtelse

Jeg vil i det følgende behandle *Trollringen* i lys av teorier om mobbing. Som tidligere nevnt (Jf. oppgaven s. 31), har forskerne Erling Roland og Eva Larsson gitt ut studier om mobbing. Jeg vil benytte noen aspekter fra disse studiene på *Trollringen*.

Som vi har sett av gjennomgangen av personene og personkonstellasjonene i romanen, er Nordbygda et uhyggelig sted. Dette samfunnet er bygd på tradisjoner og normer som skaper og opprettholder indre konflikter. Bygda er tydelig lagdelt, men rangordningen hersker også innenfor den enkelte stand eller gruppe. Tydeligst ser vi dette blant storbøndene. Hans Nordby og Kerstaffer Berg leder an, mens bønder som Strøm, Flateby og Nordset lever som smiskende lakeier under dem. Over storbonden står den kondisjonerte stand som bøndene på mange måter forakter. Alle tror at verkseieren tjener gode penger, mens Verket i virkeligheten går dårlig. Prestefamilien er velmenende, men står fjernt fra resten av bondsamfunnet. Også husmannstanden er lagdelt. Husbondskaren står over den vanlige husmannen i hierarkiet. Vi merker oss at Martin Grina har fungert som husbondskar de siste årene, og at det går hardt inn på ham at Håvard har overtatt denne rollen. Martin blir dermed deklassert. De andre husmennene er en grå masse han ikke ønsker å tilhøre. Større ansvar fører til større makt, og større makt fører til større anseelse. Jon Skytter regnes ikke til husmennene, og selv om han bor på en husmannsplass, spotter de andre husmennene ham fordi han er en fri mann. En jeger kan alltid finne nye marker, mens husmannen er bundet til jorda.

Et samfunn med mange lag kan aldri unngå konflikter, særlig ikke på en tid da samfunnet utenfor bygda også begynner trenge seg inn. Sannsynligvis ulmer og syder det i bygda allerede før Håvard trer inn i dette samfunnet, men han utpekes til syndebukk fordi han så tydelig trer fram som et fremmedelement. Det som skjer med Håvard, er det som i dagligspråket kalles mobbing. Mobbing finner man overalt og til alle tider, men er ofte noe u håndgripelig. Hva som er mobbing blir oppfattet subjektivt. Mobbeforskeren Erling Roland definerer mobbing slik: ”Mobbing er fysiske eller sosiale negative handlinger, som utføres gjentatte ganger over tid av en person eller flere sammen, og som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen” (Roland, 2007: 25)”. Rolands studie om sin egen oppvekst i et lite samfunn på Sørlandet har visse fellestrekk med *Trollringen*: ”Samfunnet var tett, og alt var så selvfølgelig for oss som bodde der. På godt og på vondt” (Roland, 2007: 32). En av disse selvfølgelighetene Roland beskriver, var vissheten om hvem som hadde tilhørt bygda i generasjoner, og hvem som var innflyttere. Selv for en familie som deltok i de fleste aktivitetene bygda kunne tilby, var det umulig å komme helt innenfor dersom familien var innflytter:

Smått var godt for mange av de voksne og sikkert for de fleste ungene. Var du innenfor ble du kontrollert og tatt vare på. Vi tenkte ikke over det dype sosiale mønsteret i et nesten lukket bygdesamfunn. Kallenavn og vandrehistorier var det mange av. Ingen sosial fluktmulighet fantes. En måtte rett og slett flytte fysisk, og det gjorde man av en eller annen grunn ikke (Roland, 2007: 32)

Først som voksen og utflyttet fikk Roland den avstanden han trengte for å se hvilke realiteter et slikt lite samfunn stod overfor. ”Smått er ikke alltid godt”, sier Roland. Spenninger og problemer bunner ofte i tradisjoner som det lukkede samfunnet selv er blinde for. I *Trollringen* trenger en fremmed inn, og ser problemene. For ham er de klare som dagen, og han kan løse dem. Men samfunnet ønsker ikke noen løsning, og slik starter mobbingen og utstøtelsen.

Forskerne deler gjerne mobbing inn i tre ulike kategorier: fysisk mobbing, mobbing ved verbale virkemidler og utfrysing. Fremstillingen er relevant for en utdypet forståelse av maktrelasjonene i *Trollringen*. I *Trollringen* finner vi særlig eksempler på de to siste typene. Håvard trakasseres verbalt, og han fryses ut av fellesskapet. Dette er selvfølgelig noe som også andre i bygdesamfunnet opplever. Som vi har sett finnes det andre som er støtt ut av samfunnet i kjelleren til Kerstaffer Berg.

Felles for mobberne er det faktum at mobbing gir energi. Det å plage andre skaper fellesskap innenfor en gruppe. Det å stå sammen mot en felles fiende skaper tilhørighet

og velvære. Kapasiteten til å skape ubehag hos andre virker rett og slett tilfredsstillende på mange mennesker. Mobbing er å utøve makt, og makt og tilhørighet er viktig for alle. ”Det er kort og godt vanskelig å tenke seg et fullverdig liv uten å kunne påvirke andre” (Roland, 2007: 73). Om man ikke kan utøve makt alene, kan man få den ved å stå samlet i en gruppe. Å stå overfor andres avmakt kan i mange tilfeller stimulere den som sitter med makten. Roland sammenfatter grunnprosessene ved mobbing slik:

Grunnprosessene i mobbing er altså av to typer. Plagerne opplever makt gjennom den avmakten de påfører mobbeofferet, og de kjenner økt tilhørighet og intimitet i gruppa ved å aktivere en felles, negativ front mot en annen. [...] En annen psykologisk prosess, som foregår samtidig, er reduksjonen av hemninger mot å gjøre noe allment som oppfattes som galt. Ansvar går ned når de er flere. De gjør overgrepet akseptabelt, ved å anklage mobbeofferet, og det skjer en form for tingliggjøring av den som utsettes for mishandling over tid. De som ser på eller vet om mobbingen, vil også gradvis kunne venne seg til tanken om en slags normalitet [...] (Roland, 2007: 77).

I *Trollringen* gjøres mobbingen av Håvard akseptert ved at han anklages for en grusom handling. I anklagernes øyne er det helt klart at Håvard står ansvarlig for Rønnaus død, og ansvaret for utfallet av rettssaken ligger ikke lenger i enkeltpersoners hender, men innenfor rettssystemet. Rettssystemet kan ingen heve seg over, det er en normal del av samfunnet som dømmer etter rettferdige prinsipper.

Forskeren Eva Larsson (Sverige) går dypere inn i mobbingens psykologi enn Roland. Hennes synspunkt er at mobbing er vold. Mobbing er en form for undertrykkelse der mobberen plager en annen fordi han har behov for å utnytte et annet menneskes sårbarhet (Larsson, 2002:17). ”Vold er i denne sammenheng da ikke blot overgrep, der er rettet mot kroppen, men i like så høy grad de overgrep, som en persons psyke kan utsættes for” (Larsson, 2002: 17). Det er alltid flere krefter som styrer mobbernes adferd. Larsson nevner skadefryd, forakt, arroganse og løgnaktighet. Dette er faktorer vi lett finner igjen i *Trollringen*. Å glede seg over andres nederlag ligger som en grunntone i bygda. Latteren sitter ekstra løst om den utløses av skadefryd. Slike krefter er med på å hindre fredelig og kreativ sameksistens mellom mennesker (Larsson, 2002:20). Hva ligger til grunn for at mennesker gjør seg grusomme?

Alle mennesker er i besittelse av aggressivitet. ”Aggressivitet er den destruktive kraft, som ligger bag ironi, syrligheter, hån, sarkasmer, spydigheter, intrigere, manipulation, indgreb, løgne, bagtalelse, undtrykkelse, udnyttelse og andre former for tvang”(Larsson, 2002: 97). Til daglig tøyles vi denne aggressiviteten ved å skjule de mindre flatterende sidene ved vår personlighet. Vår moral og vår fornuft er med på å legge lokk over

disse følelsene, men i menneskets indre vil de alltid være til stede. Innvendig pågår det stadig en kamp mellom godt og ondt, riktig og galt, og denne kampen tynger oss mentalt. En løsning for å lette noe av trykket som danner seg innvendig, er å projisere våre egne dårlige egenskaper over på andre. Dermed settes sydebukkmekanismen i kraft. Mennesket setter seg selv i Guds sted. På dette punktet stemmer Larssons mobbeteori overens med Girards prinsipper om sydebukkmekanismen. Kaos erstattes ved kontroll av en sydebukk som får skylden for den ustabile tilstanden hos en person eller i et helt samfunn. Tvangsmessig forfølgelse skaper lindring. Før våre traumer er i ferd med å forgifte oss, projiserer vi dem over på offeret som avfall. (Larsson, 2002:98).

Det er flere årsaker til at noen blir mobbere og andre ikke. Noen har rett og slett mindre ondskap i seg enn andre, eller de har psykiske bremsere som er med på å hindre at de projiserer seg selv over på andre. "[...] visse af os foretrækker at gå stille med vores affallshåndtering, mens andre mer åbent og ubekymret kaster skidt omkring seg" (Larsson, 2002: 99). I *Trollringen* er Kerstaffer Berg et utpreget eksempel på en som åpenlyst går inn for å plage andre. Hans Nordby derimot er mer lyssky. Han oppnår mer med sin stille og veloverveide ondskap enn det en rabagast som Kerstaffer gjør (Jf. oppgaven s.80 – 82 og 86 – 87).

Destruktivitet er i første rekke et kulturprodukt. Ingen fødes onde. Karaktertrekkene utvikles hos mennesker i samspill med andre mennesker i et samfunn. Om et menneske får vokse fritt og utvikle sin egen kreativitet og egne evner, vil livskraften kunne styres i positiv retning. Om livskraften hemmes, kan den forvandles til energi som rettes mot ødeleggelse. Larsson skriver:

Livsdriften og destruktionsdriften er omvendt avhengig av hinanden, og jo mer livet realiserer sine muligheter, desto svagere blir ødelæggelsestrangen. Den destruktive holdning er en følge af, at individet ikke har fået lov at leve sit liv på en tilfredsstillende måde. Individet og sociale forhold, som bevirker, at livet hæmmes, skaber trang til ødelæggelse (Larsson, 2002: 100).

Larssons syn på frihet er fruktbart for forståelsen av det synet på frihet vi finner i *Trollringen*. Romanen beskriver en ufri bygd der livskraften nærmest har dødd ut, og livsgleden med den. Dermed demmer det seg opp andre destruktive krefter i befolkningen, som ikke finner noen annen vei ut enn gjennom sydebukkmekanismen. Destruktiviteten er en fluktmekanisme som skjerner mot følelsen av avmakt og isolasjon (Larsson, 2002: 100). Frykt er en naturlig reaksjon på frustrasjon og undertrykkelse. Følelsen av å være i fare eller føle seg truet går på bekostning av selvfølelsen og utløser et sinne hos den truede part. I *Trollringen* trues et helt

samfunn av Håvards forsøk på misjonering og frelse. Han utløser den redselen mange har følt i lengre tid. I Nordbygda har ”det nye” alltid blitt skjøvet tilbake, men denne gangen står samfunnet overfor mye større utfordringer.

For å legitimere utstøtelse skaper overgriperne inntrykk av at dette er en akseptabel og formålstjenlig handling. I Håvards tilfelle er det akseptabelt å støte ham ut fordi han har begått mord og hatt et usømmelig forhold til Kjersti. ”Det formuleres på en sådan måte, at andre mennesker bliver delagtige i rationaliseringen og oppfatter den som sand, selv om den i virkeligheten er irrasjonell og skabt til at passe til et destruktivt formål” (Larsson, 2002:101). Det er særlig viktig i saken mot Håvard at alle overbevises om hans skyld. Jo flere som får forståelse for at dette er sannheten, jo lettere blir samvittigheten til de som først kastet ut anklagene. Det er avgjørende for utfallet at sydebukkens posisjon befestes. Dette kan ikke gjøres uten støtte fra gruppen. ”Fjender fungerer som skydeskiver og sikkerhetsventiler for den aggressivitet, som ellers kunne have splittet gruppen og skabt uenighet mellom dens medlemmer” (Larsson, 2002:103). Uten alles samtykke kan det ikke utføres noen utstøtelse. Et samfunn har i større eller mindre grad alltid behov for fiender for å kunne stå samlet.

Larsson kommer også inn på Kristi lidelseshistorie. Girard hevder at all menneskelig vold tar utgangspunkt i utstøtelsen av Kristus. Vold er alltid en etterlikning av pasjonshistorien. Jeg har tidligere nevnt muligheten for at Håvard kan fungere som en Kristusfigur i *Trollringen* (Jf. oppgaven s. 62 – 63). Han påtar seg de syndene bygda i sin angst har projisert på ham. Larsson har oversatt en av langfredagens bibeltekster til et mer hverdagslig språk: ”Vi plagede ham, fordi vi var onde, og gav ham bank, fordi vi var fulde af ondskab; vi straffede ham, fordi det gjorde os godt, og vi synes, at livet føles lettere, når vi ved, han lider” (Larsson, 2002:111).¹⁵ Teksten viser hvordan menneskets natur, også for to tusen år siden projiserte sin ondskap på et uskyldig individ, slik som også Hoel skildrer denne projiseringen i *Trollringen*.

8.2 Deklassering og avhumanisering

Et av de viktigste trekkene ved utstøtelsen er evnen overgriperne har til å deklassere og avhumanisere offeret. I Nordbygda er kjelleren til Kerstoffer full av avhumaniserte individer. ”Gærningene” uler når det ventes annet vær, og ellers graver de i jorda til Kerstoffer og lever i sin egen møkk. Mørket i kjelleren har ikke noe menneskelig ved seg. Det er en underverden ingen med verdigheten i behold kan oppholde seg. Deklasseringen og avhumaniseringen er

¹⁵ ”Men han ble såret for våre overtredelser og knust av våre misgjerninger. Straffen lå på ham for at vi skulle ha fred, ved hans sår har vi fått legedom” (Jesaja, 53.5).

nødvendig for at utstøtelsen skal gå mest mulig smertefritt for overgriperen. En overgriper mister kontakten med sin egen samvittighet. Larsson siterer Fromm, som skriver om sadistenes evne til å beherske et annet menneske:

At ydmyge det, at gjøre det til slave, er nogle af de metoder, som fører til målet, og det mest radikale er at plage det, efter som der ikke findes nogen større magt over et andet menneske end at tilføje det lidelse, uden at det kan forsvare seg. Fornøjelsen ved fullstændigt at dominere et andet menneske (eller anden levende skabning) er selve kernen i sadismen (Larsson, 2002: 104-105).

Kerstaffer har for lengst trådt over den terskelen hvor samvittigheten taler til ham. Hos ham virker faktisk ondskapen nedarvet, selv om den også er et kulturprodukt og en arv han bærer fra sin far og tidligere generasjoner. Som vi har sett, overføres ondskapen til sønnen Erik (jf. oppgaven s. 86).

Alle vet at et offer har mistet sine rettigheter og står fram som kasteløs. Han er dermed fritt vilt for alle som ønsker å begå overgrep mot ham. Et viktig moment er at offeret må skilles fra overgriperne. Isolering av offeret gjør at offeret står alene uten hjelp fra noen kant. Først da kan deklasseringen og avhumaniseringen starte for fullt. Ved baktalelse og nedverdiggelse berøves offeret for sitt menneskeverd. Når offeret ikke lenger betraktes som menneske, trer det fram som et symbol.

Når afhumaniseringen af et menneske har fundet sted, og det er blevet totalt ydmyket ved at blive frataget samtlige sine rettigheder og ekspederet hele vejen fra foragtligt menneske via kreatur til ting, findes der ingen bremsere i form av samvittigheds kvaler, og der står enhver frit for at hade og slynge sin afsky mod det (Larsson, 2002: 107).

Grusomhet og virkelighetskontakt går ikke sammen. Eksempler på dette finner vi i fascismen og nazismen der for eksempel jødene ble betraktet som ikke-mennesker og som en underkaste uten menneskelig trekk. Dermed ble det lettere for overgriperne å utføre sine grufulle handlinger. Forklaringen på hvordan overgripere kunne holde ut den smerten som lå til grunn for nazistenes utryddelsesleire, må ligge i at det menneskelige aspektet ble stengt ute fra deres verden. Larsson sier:

Hos helt sunde, normale mennesker findes der altså muligheder for at distancere sig så meget fra et annet menneske inden for det normalt sociale, at de bliver helt ufølsomme over for de lidelser, det udsættes for. Betegnende for mennesket er også dets bemerkelsesverdige evne til at give sine handlinger et rationelt og troværdig motiv, uanset hvor afskyelige de er (Larsson, 2002: 110).

Det er alltid flertallet som bestemmer om noe er etisk riktig eller ikke. Folk flest følger strømmen. Slik var det også i 30-tallets Tyskland, og her ligger mye av svaret på jødeutryddelsen. (Larsson, 2002: 111). Massesuggesjon førte til at nye normer for hva som var rett og galt ble lagt til grunn. De gamle verdiene ble i stor grad lagt til side eller vraket.

Det er også massesuggesjonen som overtar i *Trollringen*. Individene opphører å være seg selv, og tar opp i seg det Fromm kaller ”automat-konformitet” (Jf. oppgaven s. 37). Mennesket går fra å være et individ til å bli en automat. Befolkningen opphører å eksistere som enkeltindivider med samvittighet. De distanserer seg fra virkeligheten. Ofringen oppfattes rasjonell og troverdig. Den blir deres nye virkelighet.

8.3 En bygd av mordere?

Det er en hard bygd Håvard kommer til. Her kan de kunsten å drepe med små ord (s. 50). Til og med gården spotter Håvard med sine igjennspikrede vinduer. ”Vi er de gamle på gården. Vi sitter i veggene, vi knirker og går i gangene, vi pusler og tusler i dørsprekkene, vi er det som var, og det som blir” (s. 71). Håvard kjenner at han alltid vil være som en fremmed i denne ugjestmilde bygda. Her er det ingen som tar imot ham med åpent hjerte. Kulde og sure miner er det som møter ham. Første gang Håvard er ute i marka sammen med Jon får de et overblikk over bygda. Jon forteller:

– Nå kan du se sju garder her vi står, foruten Lien da, og fire mordere, eller drapsmenn da, regner jeg for min del at det sitter på de gardene. Ja, Sjønne Strøm og Anders Flateby, dem regner jeg ikke, det er ikke noe tak i dem til slikt. Men Nordbyen – ja, jeg vet du var der da kjerringa døde, og det var nå et langvarig mord det da, hva så lensmannen sier. Han Kerstaffer – to husmenn hengte seg opp for far hass, og en for Kerstaffer sjøl. Attpå har du den gælningen han kjørte tilbars att til Sand, fordi de hadde glømt å betale for’n, og slengte fra seg i snehaugen på tunet så han frøs i hjel – og til sist den andre gælningen som han slo i hjel på låven. Så har du Hans Engen, en av Hauges venner og allting, som har prylt vettet av sønnen sin, så han går der som en tulling – ja, du har vel ikke sett han ennå. Men jeg kaller nå slikt for mord, jeg. Og han Amund Moen – men det kan jeg fortelle deg mer om i kveld, hvis du har lyst.

Hm. Jeg undres riktig på om du er sterk nok til å klare deg med slike naboer på alle kanter! (s. 110-111).

I utgangspunktet har altså Håvard kommet til en bygd der flere anses for å være mordere, selv om ingen kan bevise at så er tilfelle. Jon lurar på om Håvard er sterk nok for denne bygda. Allerede her ligger en advarsel i fortellingen.

Som tidligere nevnt settes forfølgelsen av Håvard i system. Men mekanismene forut for dette er de samme som Larsson drøfter i sin studie. Dårlige egenskaper projiseres

over på offeret. Morderne vet at de ikke har rent mel i posen, og overfører sine egne handlinger til Håvard. Hvorfor skal han være noen bedre enn dem? Det kan virke overraskende at den mest systematiske og ondsinnede forfølgelsen av et uskyldig offer i *Trollringen* utføres av kvinnene i romanen.

Den kvinnelige delen av befolkningen i Nordbygda spiller en vesentlig rolle i handlingen selv om de ikke alltid trer like tydelig fram. Kvinnene er alles øyne og ører. De vokter over hver vei og hvert hus. Alle kjenner alle i Nordbygda, og først og fremst er kvinnene de verste ryktesprederne. Kvinnene spinner et nettverk av usynlige tråder utover bygda. ”Var det en ting som hendte [...] fór det bygda over på en dag eller to. Da ble stiene flittig brukt, de som ikke var altfor gjengrodd, og kjerringene gikk med bundingen fra hus til hus så langt grenda rakk” (s. 9). Om mennene er dumme, er kvinnene dobbelt så lure. ”At ho Rønnau hadde funnet seg en utabygding, det kom ikke så uventet på disse kjerringene som på de dumme mennene. For når alt kom til alt, så var a nå utabygding ho Rønnau og, om ikke lenger borte fra enn hovedsoknet” (s. 16).

Tvinnereim legger stor vekt på at kvinnene i Nordbygda er undertrykte. Jeg er enig med Tvinnereim når han sier at ”kvinnenes moralske forargelse forklares i verket primært som fortrent erotikk” (Tvinnereim, 1975:331), men jeg er usikker på om dette er det samme som å si at de er undertrykte. En del av kvinnene lever ut sin seksuelle frihet. Husmannsjentene overleverer gjerne sine barn til foreldrene, mens de selv er blottet for ansvar. Men disse jentene står i kontrast til de etablerte bondekonene i bygda som ser på deres livsutfoldelse med forargelse. Husmannsstanden vil alltid stå på utsiden av det etablerte bondesamfunnet, og lever derfor heller ikke etter deres regler og normer. Det kan ikke legges skjul på at kvinnene i bygda har et godt utbygd sosialt nettverk, som gir dem muligheten til å spre ondskapen rundt seg. Dette er også med på å gi dem makt. Nordbygda er ikke et samfunn hvor kvinnene sitter innelukket på hver sin gård uten kontakt med andre, men et samfunn der kvinnene er med på å opprettholde tradisjoner gjennom aktivt å motarbeide alt nytt gjennom sladder. Livet til disse kvinnene har så lite innhold at de trenger den spenningen sladder gir dem. Tvinnereim sier: ”Resultatet av at kvinnene har levd under dette langvarige patriarkalske trykket, er at de i mange tilfeller svarer til det foraktelige bildet mennene har av dem” (s. 331). I dette samfunnet er det et kraftig skille mellom menns og kvinners verden, men også kvinnene dyrker den siden av livet der de kan glede seg over andres ulykke.

Jeg vil i det neste avsnittet ta for meg den scenen i *Trollringen* hvor bygdas kvinner påtar seg rollen som dommere over Kjersti, og selv blir dyriske (Jf. spenningskurve s.

45). Denne hendelsen representerer et nytt høydepunkt fordi den gir et nytt syn på hvem som er mordere.

8.4 Når rettferdigheten er ute og går – forfølgelsen av Kjersti

Ved siden av henrettelsen av Håvard er forfølgelsen av Kjersti den mest groteske hendelsen i *Trollringen*. Forfølgelsen av Kjersti gir i realiteten et enda verre inntrykk enn henrettelsen av Håvard, fordi henrettelsen er satt inn i en kontrollert og institusjonalisert form. Forfølgelsen av Kjersti er en spontan, men systematisk aksjon, og det er få ord som kan dekke vanviddet og ondskapen i denne scenen. Jeg har tidligere i oppgaven behandlet Girards syn på fenomenet utstøtelse. Når en gruppe mennesker samler seg om å støte ut et individ, står de overfor selve ur-scenen: riten. Som oftest vil denne scenen foregå i kontrollert form, men kan som i tilfellet med Kjersti gå over i en mer primitiv form. Her står vi overfor den spontane og uberegnelige formen for utstøtelse. Samfunnet beskytter seg selv ved å legge skylden for Håvards dom over på Kjersti. De anklager en som allerede står utenfor. Slik slipper de unna ansvaret, og de ser seg selv som rettferdighetens utøvere. De blir også kvitt alt som kan minne dem om tidligere synder. Kjersti ville ellers ha gått rundt i bygda som en påminnelse om utstøtelsen av Håvard.

I kapittelet ”Kjersti” er det på nytt den kollektive stemmen som taler. Kapittelet er et avbrekk fra historien om Håvard, og forteller om reaksjonen hos den kvinnelige delen av befolkningen etter dommen:

Ingen kunne etterpå si noe sikkert om hvordan det begynte, eller hvem som satte det i gang. [...] Men hvor det nå kom fra, og hvem som enn hadde tent den første stikka, så å det om seg som varme i knusk, da meldingen kom om at dommen mot Håvard var stadfestet. Og det var den sekstende august. Tre dager etter var det hele unnagjort, så de spilte ikke tiden med unødig snakk den gangen, kjerringene i grenda (s. 421).

Rett etter dommen synes alle at rettferdigheten har talt. Håvards dødsdom statuerer et eksempel for alle andre som går med mørke tanker. ”Et stakkars kvinnefolk som var litt opp i åra kommet, kunne jamen gå i skrekk for sitt liv til hver tid, hvis ikke loven en og annen gang grep inn så det sa seks” (s. 422). Det er flere konemordere i bygda som nå for syn for sagn for hvordan det kan gå. Bygda har også sagt klart i fra at den ikke tolererer mennesker som går utenfor normen:

Men at hovmod stod for fall, det var jamen han Håvard det beste beviset på. Der kom han til bygda fra langt bortenfor folkeskikken, og giftet seg inn på en av de beste gårdene her oppe – men den var bra ikke bra nok, den skulle forbedres, alt skulle rettes på, til og med fjøsglugga.

[...] Men hovmod stod for fall, som sagt var. Han syntes han var hele hugue høgre enn alle andre, han Håvard. Men nå vart han ventelig snart gjort et hugu stuttere, da ma... (s. 422).

Men kvinnene husker også hvor vennlig Håvard var. Han hadde en kraft i seg som de sjelden eller aldri har sett hos sine egne menn. Han er mennenes rival, men kvinnenens idol. "Litt etter litt viste det seg, at det fantes snaut nok en kjerring i hele grenda som for ramme alvor trodde at Håvard hadde gjort det han var dømt for" (s. 423). Kjersti utpekes til kvinnenens rival, og sladderer går bygda rundt på dagen. Kjersti sammenliknes med en heks som reiser til Bloksberg hver torsdagskveld. "Den kvelden var det kjerringene begynte å gå" (s. 425). Etter hvert som gruppen av kvinner beveger seg mot Olstad, stiger lynsjestemningen. De har kledd seg i finstasen for å gå ut å felle en gudsdom. Klesdrakten fremhever det rituelle ved forfølgelsen. Som presten kler seg i sin sorte kjole hver søndag, og kaster Guds dom ut over forsamlingen, legitimerer kirkeklærne oppdraget kjerringene er ute i. Inntrykket er allikevel dyrisk. Det er ikke noe menneskelig eller kontrollert i angrepet på Kjersti slik det utvikler seg. Kjerringene beskrives som en flokk kråker med hese skrik på vei til kråkettinget. "Hva de hadde tenkt å gjøre med Kjersti? Det ble aldri oppklart, for neste dag hadde de fleste glemt det meste, og de som husket, sa ikke noe. [...] Det er aldri lett for andre å gjette seg til hva som ligger i luften når *rettferdigheten* er ute og går" (s. 427).

Kjersti rømmer heller ikke fra sin egen skjebne. Da hun løper med kjerringene i hælene, kan hun ikke se for seg noen fremtid uten Håvard. Akkurat som Tone i Telemark kastet seg i fossen fordi Håvard sviktet henne, kaster Kjersti seg utfor skrenten. Det var bare hun og Håvard som kunne stått sammen mot hetsen, men på dette tidspunktet står hun helt alene. Etter hendelsen, trekker kjerringene seg raskt tilbake. De orker ikke se på det grusomme de selv har satt i stand:

Kjerringene stod der, mange og svarte, men stille nå. [...] De snudde der de stod, og gikk langsomt oppover. Flokken spredte seg. Da den kom oppover til Olstad-tunet, var det ikke lenger noen flokk en gang, det kunne minne om en del kjerringer som kom fra bønnemøte og var på vei hver til sitt (s. 430).

Roland tar opp hvordan den kollektive bevegelsen rettferdiggjør mobbing og vold. Innenfor en gruppe tennes aggresjonen og individene kommer ut av kontroll. De er ikke selv klar over hva som skjer i det øyeblikket alle hemninger forkastes (Roland, 2007:22). Larsson tar også opp forholdet mellom enkeltindivider og grupper. Fornuft finnes ikke i grupper, fornuft finnes kun hos enkeltpersoner. Den personlige dømmekraft oppgis til fordel for flertallets oppfatning. Innenfor gruppen blir kommunikasjonen pervertert. Individet oppløses og går opp

i en menneskemasse med anonym reaksjonsmåte, blottet for samvittighet (Larsson, 2002: 94-95). I *Trollringen* så vi at skylden ikke kan fordeles blant kvinnene, for ingen vil stå for handlingene sine i det øyeblikket de ga slipp på sin menneskelighet og ble dyriske. Ingen i bygda står frem og taler rettferdigheten og toleransens sak. Etter henrettelsen av Håvard og drapet på Kjersti kan Jon med rette skue utover en hel bygd av mordere der ingen kan kalles uskyldige.

8.5 Flukten fra friheten

Er det mulig for mennesket å vinne sin endelige frihet? Dette er spørsmålet Hoel stiller med *Trollringen*. Ifølge Leif Longum var drømmen om det frie mennesket den største kampsaken for Hoel og de andre kulturradikalerne i mellomkrigstiden. Deres utopi var at mennesket skulle leve som frie individer i et fritt samfunn. Men som begrepet utopi tilkjenner, vil ideen om et idealsamfunn nesten alltid være en ugjennomførlig tanke og en idealistisk fantasi. Longum skriver at svakheten ved kulturradikalernes utopi, var at den var ”ganske vag i konturene, og knyttet til forestillingen om individuell utfoldelse og kamp mot autoritetene” (Longum, 1986: 209). Kulturradikalerne ønsket at det frie mennesket skulle kunne leve nærmest i en ”naturlig tilstand” uavhengig av samfunnet. Det skulle ikke utøves noen form for undertrykkelse, men individet måtte fritt få utfolde seg og kjempe mot autoritetene om nødvendig. (Longum, 1986:209). I denne tilstanden ville mennesket kunne realisere seg selv og bli lykkelig. Ibsen hadde tidligere advart mot ”individualismens krise”. Han mente at selvrealisering kunne ende i ødeleggende selvhevdelse. Dette var et syn mellomkrigstidens radikale i stor grad overså. For dem var individualistene hos Ibsen helter og frihetsforkjempere, og prisen disse måtte betale, var isolasjon og forakt for andre. Longum skriver: ”I Hoels forfatterskap kan vi se mer av en splittelse: en lengsel etter fellesskap brytes av en dyptgående *mistillit* til kollektivet, ”de andre” – en *mistillit* som når et rystende høydepunkt i Hoels siste roman *Trollringen* (1958)”(Longum, 1986:210). Selv med den individuelle frihetens utopi som mål, hadde kulturradikalerne et relativt pessimistisk syn på frigjøringen. Utopien kom til å forbli utopi så lenge hindringen til frigjørelse lå i mennesket selv. Individualismen var en tenkemåte og et ideal, men individets virkelighet lå ”i individet selv, ikke dets forhold til andre” (Longum: 1986: 218). Sosialiseringen av mennesket var en ødeleggende faktor i menneskets liv. Inspirert av Rousseau la kulturradikalerne naturen til grunn for det sunne og frie mennesket. Bare et barn som ble oppdratt uten påvirkning fra det

etablerte samfunn, kunne bli fritt.¹⁶ Det er et bredt fokus på den individuelle skjebne i forskningen rundt Hoels forfatterskap. Han la kampen for den individuelle frihet til grunn for sitt forfatterskap, og viste hvordan demonene i menneskenes sinn ødela for lykken og frigjøringen. Dette var grunntanken til den kulturradikale bevegelsen han var en del av i mellomkrigstiden.

Mylius påpeker at bygda står foran et under ved henrettelsen av Håvard. Folket er vitne til at et menneske frigjør seg *selv* ved å ofre seg selv. En drøfting av Håwards personlige forsøk på frigjørelse gir ikke noe egentlig svar på hvorfor bygda han har kommet til, frykter friheten, og hvordan befolkningen benytter seg av denne frykten til å støte ham ut. I mitt arbeid har jeg forsøkt å belyse hvordan Håvard mobbes, dømmes og fungerer som bygdas syndebukk. Jeg har forsøkt å sette fokus på hva *befolkningen* oppnår ved Håwards død. De har fått en syndebukk de kan kaste all skyld over på, og selv leve videre med ren samvittighet. Håwards offer har reddet dem fra katastrofen og omveltningen. De flykter fra friheten.

Jeg synes Helge Rønning problematiserer frihetsbegrepet på en god måte i studien *Den umulige friheten, Henrik Ibsen og moderniteten* (2007). Han stiller spørsmålet: ”Hva skjuler seg bak den liberale troen på det frie og uavhengige mennesket?” (Rønning, 2007: 355). For å svare på dette spørsmålet må man studere hvordan idealene skiller seg fra virkeligheten. ”Det vil blant annet si forholdet mellom idealer og realiteter, frigjøringens utopiske karakter, sivilisasjon som en tvetydig prosess, forholdet mellom menn og kvinner og hva et ekteskap innebærer” (Rønning, 2007: 355). Jeg synes dette er forhold som også kan overføres til *Trollringen*. I denne romanen er det Håvard som står for idealene, mens resten av samfunnet står for realitetene. Idealene vil alltid bli motarbeidet hvis realiteter og idealer står i for stor kontrast til hverandre. Realitetene er håndfaste, de er her og nå, mens idealene er utopiske og dermed skremmende og usikre. Frihetsidealet har denne utopiske karakteren. Sivilisasjonen vil i de fleste tilfeller aldri kunne utslette seg selv for å oppstå i en helt ny form. Samfunnet bygger på normer og idealer som er nedarvet gjennom århundrer, og det kan ta like mange århundrer å endre dem i en annen retning. ”*Frigjørelse består i at skaffe individerne ret til at frigjøre sig, hver efter sit eget behov*”, skriver Ibsen (Rønning, 2007: 357). I *Trollringen* har Håvard oppdaget behovet for frigjøring, og han har satt i gang prosessen i seg selv. Han ser også andres behov for frigjøring, men er blind for at de selv ikke ser det samme behovet. Men hindringene ligger også i Håwards eget indre. Etter dommen

¹⁶ Som tidligere nevnt skal prestedøtrene i *Trollringen* oppdras etter Rousseaus *Émile*, mens de i virkeligheten oppdras etter den tradisjonelle ”støbegodsoppdragelse”. Selv hos en opplyst familie som Thurmans er det tradisjonen og samfunnets konvensjoner som binder og får det siste ordet (Jf. oppgaven s. 75 - 76).

godtar han straffen ut fra sin tro på skjebnen. Han bøyer seg for skjebnen og aksepterer gjengjeldsens lov (Longum, 1968:26). Han er selv bundet på hender og føtter av eldgammel overtro og indre tvil, og han er som samfunnet en trell av fortiden.

Hoel viser hvordan folket i Nordbygda flykter fra friheten. De holder seg til sine gamle idealer og ser ikke friheten som noen redning. Som jeg har vært inne på tidligere i oppgaven, behandler Fromm betydningen av frihet for mennesket. Alle som ønsker frihet, må stille seg en del spørsmål. Hvordan opplever vi frihet, og er lengselen etter frihet naturgitt? Er det bare i samfunn der individualismen råer at frihet er en viktig del av kulturen? Kan friheten være en byrde for noen fordi det er enklere å leve i overensstemmelse med gamle regler og tradisjoner? (Jf. Fromm, 1992:17). Det er når man slutter å stille slike spørsmål, at friheten står i fare. Det er også relativt sett bare i frie samfunn man har muligheten til å stille slike spørsmål. Vår tanke - og ytringsfrihet ble fastlagt i grunnloven av 17. mai 1814, men Hoel berører ikke den politiske frihet i romanen.

Fromm argumenterer for at friheten ikke alltid er av det gode. Han sier:

Tilværelsen er ikke lenger en lukket verden med mennesket i sentrum. Verden er blitt grenseløs og samtidig truende. Ved å miste sin plass i en lukket verden mister mennesket også sitt svar på hva som er hensikten med hans liv; resultatet er en nagende tvil på seg selv og på livets mening. [...] Den nye friheten bringer en intens følelse av usikkerhet, maktesløshet, tvil, ensomhet og angst (Fromm, 1992: 54).

Frihetens pris er at de trygge rammene man tidligere så som selvsagte, viskes ut. Enda mer grunnfestet i den menneskelige natur enn frihet, er ”behovet for å være knyttet til omverdenen, behovet for å unngå ensomhet. Følelsen av å være helt ensom og isolert fører til mental disintegrasjon akkurat som fysisk sult leder til døden” (Fromm, 1992: 25). Man kan gjerne se Nordbygdas flukt fra friheten ut i fra dette perspektivet. Det er ikke bare tradisjoner og normer de ikke makter å bytte ut. Hele livsgrunnlaget står på spill for dem. ”Et individ kan være alene i fysisk forstand i mange år, og likevel være knyttet til idéer, verdier eller i det minste sosiale mønstre som gir ham en følelse av fellesskap, av å tilhøre noe” (Fromm, 1992: 26).¹⁷

I *Trollringen* er det fellesskapet som gir folket styrke. Alle har sin faste, nedarvede plass i bygdehierarkiet, og føler seg derfor trygge og hjemme der. Den individuelle frihet hører nøye sammen med den individuelle vekst, og individuell vekst er ikke et kjent

¹⁷ Fromm siterer også Balzac som i et avsnitt fra *Oppfinnerens lidelser* sier: ”Men husk en ting, skriv det inn i ditt sinn som ennå er så mottakelig: Mennesket avskyr ensomhet. Og av all slags ensomhet, er moralsk ensomhet verst” (Fromm, 1992: 26).

fenomen i Nordbygda. Tvilen Håvard sår i samfunnet leder til en eksistensiell krise og ulike former for frihetsflukt. Folket inntar en autoritær innstilling hvor bånd knyttes mellom grupper som ellers lever adskilt. Både husmenn og storbønder samarbeider om utdrivelsen av Håvard. Ødeleggelsestrang river ned det Håvard bygger opp. Sabotasje er et hverdagslig fenomen, og en nødvendighet på veien tilbake til tryggheten. Til slutt mister massene sitt individuelle jeg og blir automater og roboter, som kan handle uten samvittighet.

Mellomkrigstidens frihetsdrøm var i stor grad en vag utopi. Hoel skrev *Trollringen* i etterkrigstiden, da han på mange måter var blitt desillusjonert og hadde kommet på avstand til sine gamle drømmer. Han så ikke på den endelige frihet som en reell mulighet så lenge begrensningene lå i mennesket selv. Viktigere enn friheten i seg selv, var drøftingen av hva frihet stod for, og hva man kunne forvente av den. En diskusjon om frihetsbegrepet bør alltid være til stede i et fritt samfunn. Fromm så menneskets frihetsflukt som en reaksjon på usikkerhet og ensomhet, og *Trollringen* viser hvordan krefter i menneskesinnet er med på å gjøre friheten umulig.

Oppsummering

Jeg har i denne oppgaven forsøkt å gi en tekstnær analyse av *Trollringen* med utgangspunkt i det sosiologiske aspektet ved romanen. Jeg ønsket å finne ut av hvilke krefter eller mekanismer i et samfunn som settes i gang ved utstøtelsen av et menneske. I dette tilfellet dreide det seg om Nordbygdas utstøtelse av Håvard Gjermundsen Viland. Jeg ønsket å flytte fokuset fra den individuelle skjebne til en behandling av kollektivet i romanen. Jeg fant det vanskelig å finne én heldekkende teori som jeg kunne tre ned over teksten, og mitt valg av teorier har derfor et eklektisk preg. Teorier av René Girard om syndebukkmekanismer og mimetiske bindinger, og Erich Fromms studier i frihet og frihetsflukt viste seg å være fruktbart materiale for min undersøkelse. I tillegg har jeg hatt nytte av Erving Goffmans forskning på det stigmatiserte menneske og nyere mobbeteorier av skoleforskerne Erling Roland og Eva Larsson.

Det står klart for meg at Hoel i *Trollringen* beskriver et samfunn som flykter fra friheten. Dette har også tidligere forskning på *Trollringen* tatt opp, men ingen har lagt vekt på å utforske hvordan denne ”flukten” utvikler seg. Det er i tidligere forskning særlig Håwards eget skjebnesyn som har blitt vektlagt. Som jeg har vist er Nordbygda et samfunn som står foran stadig nye utfordringer i takt med at presset fra storsamfunnet blir større. Det er dette presset bygda ønsker å verne seg mot. De ønsker ikke å gi slipp på tradisjonene dette

samfunnet har levd under i århundrer. Som Fromm påpeker vekker tanken om frihet frustrasjon, redsler og usikkerhet hos et folk som alltid har levd trygt innenfor faste rammer.

Allerede før Håvard kommer til bygda, har det bygd seg opp et trykk i befolkningen. Som vi har sett, jobber de aktivt for å bekjempe nyvinninger og opprettholde sosial kontroll. Ved Håwards inntreden skyves problemene som har ligget og ulmet under overflaten, fram i lyset. Håvard virker som en representant for storsamfunnet fordi han ønsker å fremskynde de nye strømningene. Selv om Håvard i realiteten også kommer fra en liten bygd, har han gått i lære om moderne landbruk og setter pris på fremskrittet. Han gifter seg med Rønnau som sitter på en av de beste gårdene i bygda. Det er ikke få menn i bygda som begjærer henne. Håvard utpekes til rival og syndebukk. Han må bekjempes slik bygda alltid har bekjempet fremmedelementer. Hvis ikke vil bygda stå foran sitt verste scenario: splittelse og oppløsning. Alle samler seg rundt utstøtelsen av Håvard. Jeg har behandlet Girards teorier om syndebukkmekanismen, og synes den kan illustrere utstøtelsen av Håvard på en relevant måte.

I *Trollringen* samler befolkningen seg rundt den urgamle riten, det Girard kaller selve ur-scenen. Menneskene blir guddommelige og oppkaster seg selv til dommere ved utstøtelsen av syndebukken. Håvard ser derimot på seg selv som uskyldig. Som misjonær påtar han seg en rolle som imiterer Kristi frelsende rolle. Han er offerlammet. Men ut ifra egen skyldfølelse ser Håvard at han ved henrettelsen får sone den straffen han har fortjent.

Jeg har gått inn på hvordan Fromm beskriver ulike former for fluktmekanismer i et samfunn. Under trusselen av en eksistensiell krise forsøker mennesket å knytte nye bånd. I *Trollringen* samler befolkningen seg om utstøtelsen av Håvard. De inntar dermed en ”autoritær innstilling” overfor offeret. I denne situasjonen er det til stadighet nødvendig for samfunnet å ødelegge for offeret. I *Trollringen* stilles det ofte spørsmål ved Håwards handlinger, og hans forsøk på praktiske endringer saboteres. Etter hvert som samholdet i bygda forsterkes ved utfrysningen av Håvard, oppstår det en form for massepsykose. Ved den siste formen for frihetsflukt Fromm behandler, har individet opphørt å eksistere for å gå opp i massen. De har blitt automater uten samvittighet. Denne prosessen skidres i *Trollringen*.

For å beskrive mobbingens psykologi, har jeg hatt god nytte av Erling Roland og Eva Larssons studier. Jeg har gjort rede for disse forskernes synspunkter og forsøkt å sette dem i sammenheng med *Trollringen*. Romanen viser hvordan mobbing er med på å gi energi til mobberne og danner fellesskap innenfor en gruppe, noe som skaper tilhørighet og velvære. Som nevnt beskriver Girard og Fromm hvordan et samfunn kan utarte når det føler seg truet og frykter oppløsning. Mobbingen er derimot med på å skape ny tilhørighet og ikke minst

makt til personer som føler seg maktesløse. Ved å stå samlet i en gruppe, opplever Nordbygda hvordan makten fjerner usikkerhet og redsler. Mobbingen skaper intimitet mellom mobberne, og hemningene forsvinner. Aggressiviteten kan ikke lenger temmes. Den får utslag i vold og overgrep. Også Eva Larsson betegner mobbing som en syndebukkmekanisme, og hennes teorier stemmer dermed overens med Girards teorier. Mobbingen av Håvard skaper i realiteten ny livskraft til en ellers grå og trist bygd.

Jeg har videre sett på hvordan overgriperne deklasserer og avhumaniserer offeret. Håvard er ikke lenger et menneske, men et redskap for Nordbygda som får tilfredsstilt sine egne behov. Han blir for bygda et symbol blottet for menneskeverd og rettigheter. Alle regler oppheves under massesuggesjonen, og erstattes av nye. Sannheten omformes og utstøtelsen blir dermed legitimert. I *Trollringen* er hele bygda mordere, og særlig kommer dette til syne ved utstøtelsen av Kjersti. Etter utstøtelsen av Håvard har vi sett at det på nytt vokser fram rivaliserende krefter i bygda. Denne gangen er det Kjersti som skal støtes ut. Hun stilles til ansvar av bygdas kvinner for dommen over Håvard. En ny ur-scene settes i gang. Denne gangen i ukontrollert utgave. På nytt er det den anonyme reaksjonsmåten som fristiller menneskemassen fra samvittigheten.

Til slutt i denne oppgaven har jeg sett nærmere på frihetsbegrepet og det Hoel beskriver som den umulige friheten i *Trollringen*. Idealer og realiteter er nesten aldri sammenlignbare størrelser. Frihetsdrømmen mellomkrigsradikalerne hadde på 1920 og - 30 - tallet viste seg uforenelig med virkeligheten. De ønsket at mennesket skulle fristilles fra samfunnet og gå ”tilbake til naturen”. I etterkrigstiden var Hoel derimot mer desillusjonert. Han hadde lagt kampen for den individuelle frihet til grunn for hele forfatterskapet, men oppdaget i hvor stor grad menneskets psyke satte begrensninger som umuliggjorde den endelige frihet. Hoels siste roman oppsummerer de grunnleggende temaene i forfatterskapet, men Hoel konkluderer ikke videre positivt. *Trollringen* viser frigjøringens begrensninger og umulighet, mens håpet kjennes skremmende langt borte i denne romanen.

Litteratur

Primærlitteratur

Hoel, Sigurd, *Arvestålet*, Gyldendal Norsk Forlag, 1941.

Hoel, Sigurd, *Trollringen*, Gyldendal Norsk Forlag, 1958.

Sekundærlitteratur

Andersen, Per Thomas, *Norsk litteraturhistorie*, Universitetsforlaget, Oslo, 2003.

Aschehousgs konversasjonsleksikon: "Frelse" og "Frels", bind 7, Aschehoug, 1969.

Berg, Paal, Frede Castberg og Sverre Steen, *Arven fra Eidsvoll, Norges Grunnlov*, Sverdrup Dahls Forlag, Oslo, 1945.

Beyer, Edvart (red.), *Norges litteraturhistorie, Mellomkrigstid*, femte bind, J. W. Cappelens forlag, Oslo, 1991, (Utk. første gang 1975).

Beyer, Harald og Edvart, *Norsk litteraturhistorie*, 3. utgave av Harald Beyer: Norsk litteraturhistorie, Aschehoug, Oslo, 1970.

Bibelen, "Jesaja, 53.5.", Det Norske Bibelselskap, 1995.

Bjørnson, Bjørnstjerne, "Et stygt barndomsminne", *Samlede verker, mindeutgave*, annet bind, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Kristiania, 1910.

Bollvåg, Merete Andersen, *Kjærlighetsbegrepet i Sigurd Hoels forfatterskap*, Universitetsforlaget, Oslo, 1981.

Bonsaksen, Gunnar, "Arvestålet - Sigurd Hoels miskjente roman", i: *Samtiden*, 87, 1978.

Bye, Arne, *Navnedager og merkedager*, Chr. Schibsteds Forlag, Oslo, 1989.

Dahl, Willy, *Norges litteratur, bind II: Tid og tekst 1884 -1935*, Aschehoug, Oslo, 1984.

Elster, Kristian, *Illustrert norsk litteraturhistorie*, 1934,

Evensberget, Snorre og Dag Gundersen, *Bevingede ord*, Gyldendal Norsk Forlag, 1967.

Fauskevåg, Svein Eirik, "René Girard om offer og soning". I: *Ergo*, årg. 16, nr. 1, 1985.

Fromm, Erich, *Flukten fra friheten*, Aventura Pocket, 1992, (Utk. første gang 1941).

Gaasland, Rolf, *Fortellerens hemmeligheter, Innføring i litterær analyse*, Universitetsforlaget, Oslo, 1999.

- Girard, René, *Deceit, desire and the novel, Self and other in literary structure*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore – London, 1990, (Utk. første gang 1961).
- Girard, René, *Vilolence and the sacred*, The Athlone Press, London, 1995, (Utk. første gang 1972).
- Girard, René, *Things hidden since the foundation of the world*, Stanford University Press, Stanford, California, 1987, (Utk. første gang 1978).
- Girard, René, *Job - Idol & sydebukk*, Forlaget ANIS, Viborg, 1990, (Utk. første gang 1985).
- Goffman, Erving, *Stigma, Den avvikandes roll och identitet*, Nordstedts Akademiska Förlag, Stockholm, 2005, (Utk. første gang 1963).
- Grande, Per Bjørnar, ”Sydebukkmekanismer og mimetiske bindinger”, I: *Kirke og kultur*, årg. 96, h. 5, 1991.
- Hauge, Ingard, ”Ekteskap og kjærlighetsdrøm i Sigurd Hoels romaner”. I: *Kvinner og bøker. Festskrift til Ellisiv Steen på hennes 70-årsdag 4. feb. 1978*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1978.
- Hejlsted, Annemette, *Fortællingen – teori og analyse*, Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg, 2007.
- Hertel, Hans (red.), *Verdens litteraturhistorie, 1914 - 45*, sjette bind, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1992.
- Historien om Doktor Johan Faust, Den tyske Folkeboken fra 1587*, oversatt og med innledning av Sverre Dahl, Bokvennen Barokk, Bokvennen forlag, 1998.
- Houm, Philip, *Norsk litteraturhistorie, Norges litteratur fra 1914 til 1950-årene*, sjette bind, Aschehoug, Oslo, 1955.
- Jensen, Brikt, *Sigurd Hoel om seg selv*, Den norske Bokklubben, Oslo, 1981.
- Krokann, Inge, *Det store hamskiftet i bondesamfunnet*, Det Norske Samlaget, Oslo, 1982, (Utk. første gang 1942).
- Larsson, Eva, *Mobningens psykologi*, Socialpædagogisk bibliotek, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København, 2002.
- Longum, Leif, *Et speil for oss selv, menneskesyn og virkelighetsoppfatning i norsk etterkrigsprosa*, Aschehoug, Oslo, 1968.
- Longum, Leif, ”Sigurd Hoel som samtidshistoriker. Fra 30-årenes kamptid til ’forvirringens tid’ etter krigen”. I: *Edda*, 80, 1980.
- Longum, Leif, *Drømmen om det frie menneske, Norsk kulturradikalisme og mellomkrigstidens radikale trekløver: Hoel-Krog-Øverland*, Universitetsforlaget, Oslo, 1985.

- Mannsåker, Jørund, ”Kjærleikssviket - eit sentralmotiv i Sigurd Hoels diktning”. I: *NLÅ*, 1972.
- Mawby, Janet, ”The collective novel and the rise of fascism in the 1930’s”. I: *Ideas and ideologies in Scandinavian literature since the first world war*, (red. Svein Skorri Höskuldsson), University of Iceland, Institute of Literary Research, Reykjavik, 1975.
- Mylius, Johan E. De, *Sigurd Hoel – befrieren i fugleham*, Odense Universitetsforlag, Odense, 1972.
- Nome, John, ”Sigurd Hoel og selvbedragerne”, i: *Dikternes verden, litterære essays*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1969.
- Pryser, Tore, *Norsk historie 1814 -1860, Frå standssamfunn til klassesamfunn*, Det Norske Samlaget, Oslo, 1999.
- Ratje, Amalie Nørgaard, ”Offerpositionen”. I: *Omsorg*, årg. 23, nr. 2, 2006.
- Roland, Erling, *Mobbingens psykologi, Hva kan skolen gjøre?*, Universitetsforlaget, Oslo, 2007.
- Rottem, Øystein, *Sigurd Hoel, Et nærbilde*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1991.
- Rønning, Helge, *Den umulige friheten, Henrik Ibsen og moderniteten*, Gyldendal Norsk Forlag, 2007.
- Semmingsen, Ingrid, Nina Karin Monsen, Stephan Tschudi-Madsen og Yngvar Ustvedt, *Norges kulturhistorie, Det gjenfødte Norge*, sjette bind, Aschehoug, Oslo, 1983.
- Skaar, Håvard, ”*Trollringens* strukturelle psykologi, Sigurd Hoels siste roman lest opp mot Peter Brooks’ sammenstilling av strukturalisme og psykoanalyse”. I: *NLÅ*, 1996.
- Solberg, Olav, *Kristin Lavransdatter og mellomalderen*, Aschehoug, Oslo, 1997.
- Stai, Arne, *Sigurd Hoel*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1955.
- Steen, Ellisiv, *Kristin Lavransdatter, En estetisk studie*, Aschehoug, Oslo, 1969.
- Sturlason, Snorre, *Den yngre Edda*, Det Norske Samlaget, Oslo, 1967.
- Svensen, Åsfrid, *Tekstens mønstre, Innføring i litterær analyse*, Universitetsforlaget, 1985.
- Tenfjord, Jo (red.), *Barndomslandet, Du og jeg og vi to*, første bind, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1963.
- Tvinnereim, Audun, ”Arvestålet og Trollringen. To romaner av Sigurd Hoel”. I: *Edda*, 65, 1965.
- Tvinnereim, Audun, *Risens hjerte - en studie i Sigurd Hoels forfatterskap*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1975.
- Tvinnereim, Audun, ”Sigurd Hoel og Wilhelm Reich - Et kapittel av den norske mellomkrigstidens litteraturhistorie”. I: *Ideas and ideologies in Scandinavian literature since the first world war*, (red. Sveinn Skorri Höskuldsson), University of Iceland, Institute of Literary Research, Reykjavik, 1975.

Ytreberg, Stein, "Om pessimisme og optimisme hos Sigurd Hoel". I: *Edda*, 65, 1965.

Øyslebø, Olaf, *Sigurd Hoels fortellekunst, En studie i ny-impresjonistisk stil*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1958.

Aaslestad, Petter, *Narratologi, En innføring i anvendt fortelle teori*, Landslaget for norskundervisning, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, 2003.

Avisartikler / Anmeldelser

Brekke, Paal, "Den ene og de mange". I: *Verdens Gang*, 21.10.1958.

Carlson, Stig, "Epilogen till Arvestålet". I: *Arbetet*, 10.12.1958.

Egeland, Kjølsv, "Sigurd Hoels nye roman". I: *Rogaland Avis*, 27.10.1958.

Elster, Magli, "Fortelleren Sigurd Hoel". I: *Arbeiderbladet*, 30.10.1958.

H. (signatur), "Sigurd Hoels bok". I: *Farmand*, 8.11.1958.

Hansen, Jan E., "Den intelligente dikteren". I: *Aftenposten*, 11.6.1990.

Hidle, G. Schanche, "Trollringen". I: *Stavanger Aftenblad*, 4.11.1958.

Houm, Philip, "Et sentralt dikterverk". I: *Dagbladet*, 21.10.1958.

Hydle, Halvdan, "Sigurd Hoels "Trollringen". Skjebner i stengte bygder", *Aftenpostens* aftenutgave, 21.10.1958.

Jensen, Brikt, "Stor diktning". I: *Frisprog*, 8.11.1958.

Mohn, Bent, "Ridderen i Troldfjeldet". I: *Dagens Nyheder*, 12.11.1958.

O.O. (signatur), "'Trollringen' - en mektig roman av Sigurd Hoel. I: *Arbeider - Avis*, Trondheim, 31.10.1958.

Riisøen, Sverre, "Skjebnedrama og mesterverk. Den nye Sigurd Hoel". I: *Morgenavisen*, Bergen, 25.10.1958.

Simonnæs, Olav, "Sigurd Hoels nye roman". I: *Bergens arbeiderblad*, 5.11.1958.

Sydsvenska Dagbladet, Snällposten, (uten tittel og signatur), Anmeldelse, 9.3.1959.

Tørå, Martin, "Dramatisk roman". I: *Vårt land*, 3.11.1958.

Sammendrag

Masteroppgaven er en tekstnær analyse av Sigurd Hoels historiske roman *Trollringen* (1958). Det sentrale tema i romanen er konflikten mellom et reaksjonært bygdekollektiv og den heroiske hovedpersonen, Håvard, som vil frigjøre bygda fra åndelig, materiell og sosial tvang. Konflikten ender i at hovedpersonen blir mobbet, utstøtt og dømt uskyldig til døden. Mens denne romanen tradisjonelt har blitt behandlet med utgangspunkt i psykologiske teorier, er det her valgt en sosiologisk og sosialpsykologisk vinkling. I analysen står bygdekollektivet i sentrum, og hovedmålet er å undersøke hvilke krefter eller samfunnsmekanismer i denne bygda som gjør at Håvard støtes ut. I analysen av romanen benyttes sosiologiske og sosialpsykologiske teorier av bl.a. René Girard, Erving Goffman og Erich Fromm, Erling Roland og Eva Larsson. En viktig hypotese for arbeidet har tilknytning til det Girard kaller mimetisk begjær og sydebukkmekanismer. Romanen blir også forstått i lys av Goffmans studier i stigmatiseringsprosesser, av Roland og Larssons studier i mobbing og av Fromms ideer om frihetsdrøm og frihetsflukt. Sistnevnte motsetning er et av de mest grunnleggende temaene i Hoels forfatterskap.

Oppgaven faller i to deler. I den første delen behandles Sigurd Hoels forfatterskap og romanen *Trollringen* i litteraturhistorisk sammenheng, som omfatter så vel eldre som nyere litteraturhistorier. Det legges særlig vekt på kontrastene mellom det moderne og historiske uttrykk i forfatterskapet. Videre undersøkes *Trollringens* tilblivelse og resepsjon, Hoels kilder til romanen, *Trollringens* historiske troverdighet, samtidsresepsjonen og behandlingen av *Trollringen* i litteraturforskningen.

Den andre delen av oppgaven er viet en litterær analyse av romanen. Her gjøres det først rede for de teorier (jf. ovenfor) som legges til grunn for analysen. Dernest behandles romanens komposisjon, fortellerforhold og spenningskurve. De sosiale forhold i bygda og relasjonene mellom de ulike samfunnsgruppene blir analysert og studert i en historisk-sosiologisk sammenheng. Hoveddelen av analysen behandler romanens personer, først og fremst hovedpersonens ulike roller og funksjoner i romanen. De øvrige personene blir hovedsakelig behandlet som representanter for ulike sosiale gruppers maktinteresser. Analysen rundes av med en drøfting av romanens frihetsproblematikk og konkluderer med at Hoels forståelse av frihet vil forbli en utopisk drøm, så lenge den begrenses av motstand i menneskets eget sinn.

